अथ परमात्मगीता नाम पञ्चदशोऽध्यायः ।

CHAPTER XV. PARAMATMA DHARMA GITA.

[१-२ परमात्मविज्ञानगौरवं परमात्मविज्ञानिनां स्वरूपं फलं च ।]

श्रीभगवान् उवाच—

परं भूयः प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां ज्ञानमुत्तमम् ।
यज्ज्ञात्वा मुनयः सर्वे परां सिद्धिमितो गताः ॥ १ ॥
इदं ज्ञानमुपाश्रित्य मम साधर्म्यमागताः ।
सर्गेऽपि नोपजायन्ते प्रलये न व्यथन्ति च ॥ २ ॥

[1-2. The value of Paramatmic knowledge and its fruition to those who have it.]

The Blessed Lord said—

1. I shall, again, declare (unto thee) that supreme wisdom, the crown of all knowledge; knowing which, all Seers have attained to the highest Goal, transcending the triple or manifold samsara.

2. Achieving such (supreme) wisdom, they approximate to My Dharma (Bhagavad-Dharma)—they are not impeded by bondage, nor do they travail—whether functioning objectively or subjectively (in the world-process).

*

[३ परमात्मनः सृष्टि-प्रवृत्ति-कार्य-स्वरूपम् ।]

मम योनिर्महद्ब्रह्म तस्मिन् गर्भं दधाम्यहम् ।
सम्भवः सर्वभूतानां ततो भवति भारत ॥ ३ ॥

[3. Paramatma as the Cause of cosmic manifestations (through *Daivi-Prakriti*).]

3. O Bharata, My seed-plot is *Mahat-Prakrti* (Matter known as *Adi*); therein, I deposit the germ (of creation); thereafter, is the birth or manifestation of beings.

*

[४ परमात्मनः महद्योगलक्षण-कर्तृत्वस्वरूपम् ।]

सर्वयोनिषु कौन्तेय मूर्तयः सम्भवन्ति याः ।
तासां ब्रह्म महद्योनिरहं बीजप्रदः पिता ॥ ४ ॥

[4. That all Vyavasayas get themselvcs focussed in Him.]

4. O Kaunteya, *Mahat-Prakriti* is the prime field involving all centres, wherefrom, formful manifestations emanate; I am the Progenitor, furnishing the (necessary) seeds of life.

*

[५-७ परमात्मनः केवल-परमात्मस्वरूपं तस्यैव पुरुषोत्तम-स्वरूपम् ।]

द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च ।
क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते ॥ ५ ॥
उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्मेत्युदाहृतः ।
यो लोकत्रयमाविश्य बिभर्त्यव्यय ईश्वरः ॥ ६ ॥
यस्मात्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः ।
अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः ॥ ७ ॥

[5-7. The higher and lower aspects of Paramatmic state—*Purusha*, the former involves Atma, Shakti, and Prakriti; *Kutastha* is the latter. *Kshara* is Prakriti manifest. *Kutastha* is the Indweller of Prakriti. *Purushottama* is the yogic aspect: *Kevala-Paramatma* is the manifesting aspect. *Yoga-Maya* is the Shakti of the former; *Daivi* is the Shakti of the latter.]

5. In the world-porcess, there function two prime factors (*Purushas*)—all manifestations constituting the perishable factor (*Kshara*), as also the One Imperishable factor (*Akshara*) abiding in the three Tatwakootas (*Kutastha*).

6. Distinct (from these two) is the third factor, most exalted, and declared to be the Paramatma; who, pervading the triple samsara (Gnana, Iccha, and Kriya), sustains it—Himself being the supreme Overlord indestructible.

7. Since I surpass the *Kshara-Purusha*, as also transcend the *Akshara-Purusha* (involved in the world-

process), I am glorified, therefore, as Purushottama (Supreme-Purusha or Paramatma) in the worlds and in the Sacred Revelations.

*

[८ परमात्मोपासकानां स्वरूपम् ।]

यो मामेवमसम्मूढो जानाति पुरुषोत्तमम् ।
स सर्वविद्भजति मां सर्वभावेन भारत ॥ ८ ॥

[8. The *Swaroopa* and Nishta of those devoted to Paramatma.]

8. He, who, being of atmic perception, O Bharata, recognises Me as the Supreme Purusha (Paramatma), is a knower of Brahm, and adores Me with transcendent ideation.

*

[९-११ परमात्म-सूत्रात्मस्वरूपम् । अन्तर्यामि-स्वरूपं च ।]

उपद्रष्टाऽनुमन्ता च भर्ता भोक्ता महेश्वरः ।
परमात्मेति चाप्युक्तो देहेऽस्मिन्पुरुषः परः ॥ ९ ॥
अनादित्वान्निर्गुणत्वात्परमात्मायमव्ययः ।
शरीरस्थोऽपि कौन्तेय न करोति न लिप्यते ॥ १० ॥
मयाऽध्यक्षेण प्रकृतिः सूयते सचराचरम् ।
हेतुनाऽनेन कौन्तेय जगद्विपरिवर्तते ॥ ११ ॥

[9-11. The immanent aspect of Paramatma (*Antaryami* in the cosmos and *Sootratma* in the body) is mentioned.]

9. The Supreme Purusha, abiding in this body, is declared to be the Witness, Inspirer, Sustainer, Refuge, Supreme Lord, even as Paramatma (the great Life-Principle).

10. This Paramatma, the Indestructible, being beyond *Adi* (the plane of *Mahat-Prakriti*), and (therefore) beyond trigunas (*i.e. Nirguna*), although abiding in the body (loka), O Kaunteya, acts not, nor is attached.

11. Prakriti or Matter, being presided over by Me, brings forth the mobile and immobile creation, O Kaunteya; as a result thereof, the world-process goes on.

*

[१२-१३ परमात्मस्वरूपानभिज्ञानिनां स्वरूपं, तथा इतरेषां स्वरूपं च ।]

अव्यक्तं व्यक्तिमापन्नं मन्यन्ते मामबुद्धयः ।
परं भावमजानन्तो ममाव्ययमनुत्तमम् ॥ १२ ॥
यान्ति देवव्रता देवान् पितॄन्यान्ति पितृव्रताः ।
भूतानि यान्ति भूतेज्या यान्ति मद्याजिनोऽपि माम् ॥ १३ ॥

[12-13: The *Swaroopa* or mark or nature of those who are ignorant of Paramatmic Immance; and the *Swaroopa* and the Goal of those devoted to Paramatma as distinct from those devoted to Pitris (Manes), Devas, and Bhootas.]

12. Persons, devoid of atmic knowledge, deem Me as manifest only, though I am unmanifest also—not recognising My transcendent estate, eternal and unsurpassed.

13. Aspirants devoted to the Devas (My aspects) reach unto them; those devoted to the Manes (attain) thereunto; materialists partake of material achievements; while those who worship Me (as Paramatma) even attain unto Me (as such).

*

[१४ परमात्मनः सृष्टि-स्थिति-लय-कारणत्वं, प्रवृत्ति-निवृत्ति-कारणत्वम् ।]

सर्वभूतानि कौन्तेय प्रकृतिं यान्ति मामिकाम् ।
कल्पक्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम् ॥ १४ ॥

[14. The cosmic Pravritti and Nivritti as emanating from Him as the cause of *Srishti*, *Sthiti* and *Laya* i.e. Creation, Evolution, Integration.]

14. O Kaunteya, all beings lapse into My Prakriti (Avyakta) during the Nivritti period (*Kalpakshaya*); during Pravritti (*Kalpadow*) of the world-process I manifest them again.

*

[१५ परमात्मनः उपास्यत्व-आचार्यत्व-समस्तवेदवेद्यत्व-सर्वज्ञत्व-लक्षण-स्वरूपम्।]

सर्वस्य चाहं हृदि सन्निविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च ।
वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम् ॥ १५ ॥

[15. Paramatma as the Goal of all knowledge, as the Teacher, as the Quest of all revelation.]

15. I am established in the heart of all; even from Me be Memory, atmic knowledge, or its obliteration; I am the sole Quest of all the Sciences, the Culmination of knowledge (in Yoga), and the only Knower of all Sciences.

*

[१६-२० परमात्मनः नित्यत्वम् अक्षरत्वम्-इत्यादिलक्षणस्वरूपम् ।]

अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् ।
विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥ १६ ॥
य एनं वेत्ति हन्तारं यश्चैनं मन्यते हतम् ।
उभौ तौ न विजानीतो नायं हन्ति न हन्यते ॥ १७ ॥
वेदाऽविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययम् ।
कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति हन्ति कम् ॥ १८ ॥
अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च ।
नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ १९ ॥
अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ।
तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हसि ॥ २० ॥

[16-20. The eternity, the imperishability and the changelessness of Paramatmic nature.]

16. Know, thou, that It (Paramatma) is indestructible, whereby all this cosmos is pervaded, nor is any competent to bring about the destruction of That which is indestructible.

17. The man, who thinks Paramatma as the Slayer, as also he who deems Him as Slain—they twain know not (the truth); He slays not, nor is slain.

18. Who recognises It (the indwelling Life-Principle) as Indestructible, Eternal, Unmanifest, Immutable—how may any such knower slay It or cause It to be slain.

19. It is Unburnable, Unwettable and even Undryable; the Timeless, the All-Pervasive (knowing), the Firm, the Inviolate and the Eternal.

20. It is declared as the Unmanifest, beyond thought, (and) changeless; hence, so recognising It, thou art not justified in sorrowing about It.

*

[२१-२३ परमात्मोपासक-कर्मयोगिनां स्वरूपं, कर्मानुष्ठानं च ।]

चेतसा सर्वकर्माणि मयि संन्यस्य मत्परः ।
बुद्धियोगमुपाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव ॥ २१ ॥
मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादात्तरिष्यसि ।
अथ चेत्त्वमहङ्कारान्न श्रोष्यसि विनङ्क्ष्यसि ॥ २२ ॥
*मयि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्याऽध्यात्मचेतसा ।
निराशीर्निर्ममो भूत्वा युध्यस्व विगतज्वरः ॥ २३ ॥

[21-23. Karma-Nishta of those devoted to Paramatma and their dedication to Him.

21. Dedicating with fervour all acts unto Me, devoted to Me, with discriminative intelligence, be thou ever intent on Me.

22. (So) being intent on Me, thou shalt transcend all obstacles (to Yoga), through (My) grace; but, if thou dost not accord to this, through personal motives (egotism), thou wilt fail in Yoga.

23. Consecrating (the fruit) of all action unto Me, and with atmic insight, becoming passionless and impersonal, fight (perform all action), thou, devoid of all confusion.

*

[२४ परमात्मनः शुद्धस्थान-स्वरूपम् ।]

न तद्भासयते सूर्यो न शशाङ्को न पावकः ।
यद्गत्वा न निवर्तन्ते तद्धाम परमं मम ॥ २४ ॥

इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां सांख्यकाण्डे कर्मषट्के
परमात्मगीता नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥

[24. The ultimate resort in Paramatma, unattainable without *Yoga-Devi* Deeksha.]

24. The Sun (Cognitive-faculty) reveals It not (does not encompass it); nor the Moon (Mind-Emotion faculty); nor the Fire (Sense-faculty); that is My State Supreme—knowing which, those that reach unto It lapse not from It.

Thus the Fifteenth Chapter, entitled Paramatma Gita, in Karma Shatka, of Sankhya Kanda of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.

अथ अक्षरगीता नाम षोडशोऽध्यायः ।

CHAPTER XVI. AKSHARA DHARMA GITA.

[२-१ परमात्मनोऽक्षरस्वरूप-जिज्ञासा ।]

अर्जुन उवाच—

किं तद्ब्रह्म किमध्यात्मं किं कर्म पुरुषोत्तम ।
अधिभूतं च किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते ॥ १ ॥
अधियज्ञः कथं कोऽत्र देहेऽस्मिन्मधुसूदन ।
प्रयाणकाले च कथं ज्ञेयोऽसि नियतात्मभिः ॥ २ ॥

[1-2. Arjuna's question relates to the status of Akshara in respect of the world-process (Asuddha) and of its aspect of Suddha-Swaroopam.]

Arjuna said—

1. O Thou Supreme Purusha, what is *Tat-Brahm*, what is *Adhyatma*, and what is *Karma*; which is deemed as *Adhi-Bhuta*, and which is said to be *Adhi-Daiva*?

2. What is *Adhi-Yagna* as in this body (also loka), O Madhusudhana, and how art Thou to be recognised by the disciplined aspirants during the time of (their) journey (*ie.* in the world-process and during meditation)?

*

[३-४ अक्षर-स्वरूपम् ।]

श्रीभगवान् उवाच—

*अक्षरं ब्रह्म परमं स्वभावोऽध्यात्ममुच्यते ।
भूतभावोद्भवकरो विसर्गः कर्मसंज्ञितः ॥ ३ ॥
अधिभूतं क्षरो भावः पुरुषश्चाधिदैवतम् ।
अधियज्ञोऽहमेवात्र देहे देहभृतां वर ॥ ४ ॥

[3-4. The general nature of the Akshara in the world-process.]

The Blessed Lord said—

3. The Supreme *Tat-Brahm* is Akshara, the Imperishable; Its own nature is said to be *Adhyatma*; the manifestation constituting the world-process of all beings is deemed *Karma* or work.

4. *Adhibhoota* is the nature of Prakriti (*Kshara*); *Adhidaivata* is the Supreme Purusha (with Brahma-Shakti), and, in this body (also cosmos), O thou best of men, I (Paramatma as the Indweller) am the *Adhiyagna*.

*

[५-६ अक्षरोपासकानां स्वरूपम् ।]

अन्तकाले च मामेव स्मरन्मुक्त्वा कलेवरम् ।
यः प्रयाति स मद्भावं याति नास्त्यत्र संशयः ॥ ५ ॥

यं यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यन्ते कलेवरम् ।
तं तमेवैति कौन्तेय सदा तद्भावभावितः ॥ ६ ॥

[5-6. The nature of Aksharopasakas.]

5. Whoso, intent on Me exclusively, at the culmination of each act, dedicates the fruits and himself unto Me, and so engages (himself) in the world-process—he attains unto Me ; herein there is no doubt.

6. Whoso, at the culmination of each act, dedicates himself to whatsoever aspect of Mine, he even attaineth unto that, O Kaunteya, ever intent thereon.

*

[७ तेषां फलम् ।]

अनन्यचेताः सततं यो मां स्मरति नित्यशः ।
तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य योगिनः ॥ ७ ॥

[7. The result of Aksharopasakas].

7. (As such), the aspirant, who, with whole-hearted devotion, ever and anon, dwells upon Me, unto such spiritually harmonising Yogi, I am easily accessible.

*

[८-९ तदुपासनास्वरूपम् ।]

कविं पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः ।
सर्वस्य धातारमचिन्त्यरूपमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥ ८ ॥
प्रयाणकाले मनसाऽचलेन भक्त्या युक्तो योगबलेन चैव ।
भ्रुवोर्मध्ये प्राणमावेश्य सम्यक् स तं परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥ ९ ॥

[8-9. The nature of such *Upasana* (worship)].

8. He, who medidates upon the Omnific, the Eternal, the Teacher of Bhagavad-Shastra—subtler than the subtlest, past mental figuration (*Nirguna*), of sunlike radiance, beyond darkness, (i.e. the triple samsara—Mahat, Manas, and Indriya) ;

9. Attains unto the Divine Purusha (*Brahma-Prapti*), through well-establishing the *Prana* (intelligence) as between the eye-brows, during vehicular alignment (*Kosha-Sankramanam* or meditative practice), being with undissipated Mind, devoted, and with yogic power.

*

[१० तदुपास्यवस्तुस्वरूपम् ।]

यदक्षरं वेदविदो वदन्ति विशन्ति यद्यतयो वीतरागाः ।
यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तत्ते पदं संग्रहेण प्रवक्ष्ये ॥ १० ॥

[10. The nature of the Goal as a result of such *Upasana*].

10. What the knowers of the Atman declare It to be Inviolate, which, the unpassioning Yati (an advancing aspirant) seeks to draw nigh unto, in quest of which (they) live in continence—even that state I will briefly declare unto thee.

*

[११-१३ अशुद्धाक्षरस्वरूपम् ।]

सहस्रयुगपर्यन्तमहर्यद्ब्रह्मणो विदुः ।
रात्रिं युगसहस्रान्तां तेऽहोरात्रविदो जनाः ॥ ११ ॥
अव्यक्ताद्व्यक्तयः सर्वाः प्रभवन्त्यहरागमे ।
रात्र्यागमे प्रलीयन्ते तत्रैवाव्यक्तसंज्ञके ॥ १२ ॥
भूतग्रामः स एवायं भूत्वा भूत्वा प्रलीयते ।
रात्र्यागमेऽवशः पार्थ प्रभवत्यहरागमे ॥ १३ ॥

[11-13. The nature of *Asuddha* aspect of Akshara].

11. They know the day (the cosmic-Pravritti) and the night (cosmic-Nivritti) of *Tat-Brahm*, who recognise that Its day constitutes the conjunction of the four vyavasayas or functionings (*Sahasra-Yuga*) and that Its night is the cessation thereof ;

12. All manifest being, at the coming of Its day (Pravritti), emanate from the Unmanifest ; and, at the

approach of Its night (Nivritti), lapse again even unto that Unmanifest;

13. O Partha, this assemblage of creatures, thus after repeated manifestions, lapse by night and emanate by day, urged by It.

*

[१४-१६ शुद्धाक्षरस्वरूपम् ।]

परस्तस्मात् तु भावोऽन्योऽव्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः ।
यः स सर्वेषु भूतेषु नश्यत्सु न विनश्यति ॥ १४ ॥
अव्यक्तोऽक्षर इत्युक्तस्तमाहुः परमां गतिम् ।
यं प्राप्य न निवर्तन्ते तद्धाम परमं मम ॥ १५ ॥
पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यया ।
यस्यान्तःस्थानि भूतानि येन सर्वमिदं ततम् ॥ १६ ॥

[14-16. The nature of *Suddha* aspect of Akshara].

14. Distinct therefrom (such assemblage of creatures) is yet the supreme nature of the Unmanifest; being so, It is eternal; Which, with the lapsing of all manifest beings, lapseth not;

15. The Unmanifest is the Akshara (the Life-Principle); they (Seers) declare It to be the Supreme Goal—reaching which, (aspirants) lapse not; that is My exalted estate.

16. O Partha, It is even the Supreme Purusha attainable through (utter) yogic devotion—in whom all creatures abide, and by whom all this is pervaded.

*

[१७-१८ तद्विज्ञानफलम् ।]

इष्टान्भोगान्हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञभाविताः ।
तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो यो भुङ्क्ते स्तेन एव सः ॥ १७ ॥
यज्ञशिष्टाशिनः सन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः ।
भुञ्जते ते त्वघं पापा ये पचन्त्यात्मकारणात् ॥ १८ ॥

[17-18. The result of such knowledge].

17. The Devas (aspects of Purusha), to whom fruits of actions (*Yagna*) are dedicated, bestow on you (aspirants) wholesome prosperity; he, who enjoys the fruits of actions himself, without dedicating (the same), is even verily one of limited understanding.

18. Saints, who perform action so dedicating, are released from all frailties; but those of limited understanding, who strive for their own sake (without such dedication), verily, are bound thereby. (*Papa and Punya*),

*

[१९-२० तदक्षरब्रह्मस्वभावः ।]

अन्नाद्भवन्ति भूतानि पर्जन्यादन्नसम्भवः ।
यज्ञाद्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥ १९ ॥
कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माऽक्षरसमुद्भवम् ।
तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम् ॥ २० ॥

[19-20. The nature oi *Akshara-Brahm* which is five-fold]

19. All beings are the expressions of *Anna* (Akshara, the Imperishable); *Anna* is that of *Parjanya* (Jiva); *Parjanya* is that of *Yagna* (Atma); *Yagna* is that of *Karma* (Paramatma);

20. Know, thou, that *Karma* (Paramatma) is the expression of *Brahm* (Purusha), and *Brahm* (Purusha) is that of *Akashara* (Suddha-Brahm); hence, the Ominiscient Suddha-Brahm is represented by *Yagna* (Atma).

*

[२१-२६ तदुपासना-परम-फल-स्वरूपम् ।]

एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तयतीह यः ।
अघायुरिन्द्रियारामो मोघं पार्थ स जीवति ॥ २१ ॥
विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः ।
रसवर्जं रसोऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥ २२ ॥

इहैव तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः ।
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थिताः ॥ २३ ॥
ये हि संस्पर्शजा भोगा दुःखयोनय एव ते ।
आद्यन्तवन्तः कौन्तेय न तेषु रमते बुधः ॥ २४ ॥
साधिभूताधिदैवं मां साधियज्ञं च ये विदुः ।
प्रयाणकालेऽपि च मां ते विदुर्युक्तचेतसः ॥ २५ ॥
जरामरणमोक्षाय मामाश्रित्य यतन्ति ये ।
ते ब्रह्म तद्विदुः कृत्स्नमध्यात्मं कर्म चाखिलम् ॥ २६ ॥

इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां सांख्यकाण्डे कर्मषट्के
अक्षरगीता नाम षोडशोऽध्यायः ॥

[21-26. The high excellence of the fruit of such worship as a consequence].

21. He, who follows not this cycle of the world-process, so manifested, leads a life of limited understanding, being (merely) attached to Sense-objects—he, O Partha, but lives in vain.

22. To the aspirant, who performs action without dedicating (to the Supreme), the Brahmic manifestations bestow not atmic ecstasy; unto him this ecstasy accrues, who recognises the Atman, (and, he, therefore, dedicates all fruits of his acts to It).

23. The Pravritti and Nivritti of this world-process are even overcome by them, whose Mind is centred in transcendent Yoga—the transcendent Brahm is Itself beyond Pravritti and Nivritti; necessarily, they partake of Its Transcendence.

24. The experiences, which result from the contacting of Sense-objects, are (even) generators of pain, since these are limited by a beginning and an end; O Kaunteya, the Seer never therein delights.

25. Those, who recognise Me as the Akashara in relation to *Adhibhuta* (evolving Prakriti), as *Adhidaiva* (Purusha) and as *Adhiyagna* (Indweller)—being disciplined in Yoga, know Me even during their functioning in the world-process itself.

26. The aspirants, who, devoted to Me, strive through Yoga, yearning for liberation from birth and death (*Jara*) and from ignorance (*Marana*), know the *Tat-Brahm*, Its entire nature, and Its cosmic work (functioning).

Thus the Sixteenth Chapter, entitled Akshara Gita, in Karma Shatka, of Sankhya Kanda, of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.

अथ राजविद्यागीता नाम सप्तदशोऽध्यायः ।

CHAPTER XVII. RAJA-VIDYA DHARMA GITA

[१ सर्वदोषनिवर्तक-राजविद्यायाः (योगविद्यायाः) परमगुह्यतमत्वम् ।]

श्रीभगवान् उवाच—

इदं तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसूयवे ।
ज्ञानं विज्ञानसहितं यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात् ॥ १ ॥

[1 The supreme excellence of Raja-Vidya, by virtue of its efficacy to cleanse all frailties, and its most occult nature.]

The Blassed Lord said—

1. I shall reveal unto thee, who art unenvious, even this most occult and discriminative knowledge, knowing which, thou shalt be released from all inauspiciousness (triple samsara—birth, death etc.)

[२-३ राजविद्यास्वरूपम् ।]

राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमम् ।
प्रत्यक्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तुमव्ययम् ॥ २ ॥
अश्रद्दधानाः पुरुषा धर्मस्यास्य परन्तप ।
अप्राप्य मां निवर्तन्ते मृत्युसंसारवर्त्मनि ॥ ३ ॥

[2-3. The nature of Raja-Vidya.]

2. This (practice) is (called) the Science of Atma (Raja), and is supreme among all mysteries, sanctifying, and even of most excellence—bestowing realisation directly, in accordance with Dharma, blissful in its practice, and is infallible.

3. O Parantapa, persons who are not inspired with zeal for this Science (Dharma), not attaining unto Me, revert to the path which leads to ignorance (of atmic knowledge).

*

[४-६ राजयोगकर्मणः सर्वाधिकारि-स्वीकार्यत्वम् ।]

मया ततमिदं सर्वं जगदव्यक्तमूर्तिना ।
मत्स्थानि सर्वभूतानि न चाहं तेष्ववस्थितः ॥ ४ ॥
न च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्वरम् ।
भूतभृन्न च भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः ॥ ५ ॥
यथाऽऽकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान् ।
तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥ ६ ॥

[4-6. The necessity of Raja-Vidya to every Adhikari or aspirant.]

4. By Me unmanifest, this whole cosmos is being pervaded; all beings are contained in Me, but I am not contained in them.

5. The beings do not encompass Me (the Life-Principle); behold My Sovereign Yoga (Synthesis)—the mainstay of all beings—not environed by them, I am the Progenitor of all beings.

6. As the vast wind blows extensive, being externally contained by the firmament, so also, know, thou, that all manifest beings abide (and move) in Me.

*

[७-१२ राजविद्याधिकारिणां चतुर्णां स्वरूपम् ।]

नैव किञ्चित्करोमीति युक्तो मन्येत तत्त्ववित् ।
पश्यञ्शृण्वन्स्पृशञ्जिघ्रन्नश्नन्गच्छन्स्वपञ्श्वसन् ॥ ७ ॥
प्रलपन्विसृजन्गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि ।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेषु वर्तन्त इति धारयन् ॥ ८ ॥
ब्रह्मण्याधाय कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा करोति यः ।
लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥ ९ ॥
कायेन मनसा बुद्ध्या केवलैरिन्द्रियैरपि ।
योगिनः कर्म कुर्वन्ति सङ्गं त्यक्त्वाऽऽत्मशुद्धये ॥ १० ॥
युक्तः कर्मफलं त्यक्त्वा शान्तिमाप्नोति नैष्ठिकीम् ।
अयुक्तः कामकारेण फले सक्तो निबध्यते ॥ ११ ॥
सर्वकर्माणि मनसा संन्यस्यास्ते सुखं वशी ।
नवद्वारे पुरे देही नैव कुर्वन्न कारयन् ॥ १२ ॥

[7-12. The four grades of Raja-Vidya Adhikaris or aspirants undergoing this discipline.]

7. The Yukta-aspirant, knowing the tatwas, is convinced that the Atma never performs any (action) such as—seeing, hearing, touching smelling, consuming, moving, sleeping, breathing;

8. Speaking, releasing, grasping, working, and reposing—realising that the Senses and Sense-objects mutually interact.

9. The aspirant, who functions in the world-process, devoid of attachment, dedicating (all fruits) of necessary action to Brahm, is not bound by the effects of it (action)—whether sinful (or meritorious)—even as the lotus leaf is not wetted by the water-drop (on it).

10. Yogis (or aspirants on the path of Yoga and called Yogis by courtesy;) perform action, physically, mentally, through discrimination, and even by Senses, for purifying their nature (Manas—Mind-Emotion) through (virtue of) renouncing attachment (to fruit of action).

11. The Yukta, renouncing the fruit of action, attains to peace through synthetic (yogic) endeavour ; one, who is not a Yukta, being attached to fruit of action through desire, is bound by it.

12. The aspirant, being thus accomplished victor over the Senses (*vasi*), renouncing fruit of all action, abides happily even in the body of the nine gates—not performing any action, as it were, nor causing any to be performed (with personal motive).

*

[१३-१४ तदुपास्यवस्तुस्वरूपम् ।]

न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः ।
न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते ॥ १३ ॥
नादत्ते कस्यचित्पापं न चैव सुकृतं विभुः ।
अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति जन्तवः ॥ १४ ॥

[13-14. The nature of the goal so attainable.]

13. The Sovereign (Life-Principle) does not constitute the proximate cause of the actioning of the beings in the world, nor is it conjoined or affected with the fruit (result) thereof; it is the Prakriti (Matter) that constitutes the immediate or proximate cause of all action in the world-process.

14. The Over-Lord does not claim the fruit of action, good or bad, being dedicated to Him by the aspirants—such recognition is (often) obscured through ignorance of the Life-Principle, whereby, beings err (in the world-process).

*

[१५-२४ तदधिकारि-प्राप्य-फलम् ।]

मय्येव मन आधत्स्व मयि बुद्धिं निवेशय ।
निवसिष्यसि मय्येव अत ऊर्ध्वं न संशयः ॥ १५ ॥
अथ चित्तं समाधातुं न शक्नोषि मयि स्थितः ।
अभ्यासयोगेन ततो मामिच्छाप्तुं धनञ्जय ॥ १६ ॥
अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि मत्कर्मपरमो भव ।
मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ १७ ॥
अथैतदप्यशक्तोऽसि कर्तुं मद्योगमाश्रितः ।
सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुरु यतात्मवान् ॥ १८ ॥
श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानं विशिष्यते ।
ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छान्तिरनन्तरम् ॥ १९ ॥
लभन्ते ब्रह्मनिर्वाणमृषयः क्षीणकल्मषाः ।
छिन्नद्वैधा यतात्मानः सर्वभूतहिते रताः ॥ २० ॥
कामक्रोधवियुक्तानां यतीनां यतचेतसाम् ।
अभितो ब्रह्मनिर्वाणं वर्तते विदितात्मनाम् ॥ २१ ॥
स्पर्शान्कृत्वा बहिर्बाह्यांश्चक्षुश्चैवान्तरे भ्रुवोः ।
प्राणापानौ समौ कृत्वा नासाभ्यन्तरचारिणौ ॥ २२ ॥
यतेन्द्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः ।
विगतेच्छाभयक्रोधो यः सदा मुक्त एव सः ॥ २३ ॥
*भोक्तारं यज्ञतपसां सर्वलोकमहेश्वरम् ।
सुहृदं सर्वभूतानां ज्ञात्वा मां शान्तिमृच्छति ॥ २४ ॥

इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां सांख्यकाण्डे कर्मषट्के
राजविद्यागीता नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥

[15-24. The resulting achievement of such aspirants.]

15. Repose thy Mind solely in Me, establish thy Intelligence in Me, (then) thou shalt abide solely in Me—whereafter there shall be no doubt (in thee).

16. But, if thou art unable to repose thy *chitta* (Mind and Intelligence) firmly in Me, then, O Dhananjaya

(Arjuna), seek to attain unto Me through *Abhyasa-Yoga* (described in chapters 14 to 19 of Karma-Shatka.)

17. Yet, if thou art not able even to perform that practice, then, dedicate all acts unto Me; so dedicating all acts to Me, thou shalt attain to *Siddhi.*

18. Still, should thou be not strong to do this, being devoted unto Me, then, with dispassionate Mind, renounce all fruit of action.

19. Through mere practice (*abhyasa*) knowledge is enriched, through (enriched) knowledge meditation is illuminated, from such meditation due dedication of the fruits of action is facilitated, and from such dedication, thereafter (accrues) peace.

20. The Sages (*Artha*), overcoming dualities, with controlled Mind, intent on the weal of the worlds, (and, as such), chastened of all frailties, attain to Brahmic ecstasy.

21. Unto the Yatis (*Artharthi*), who are freed from anger and passioning, with well directed Mind, and recognising the Life-Principle, the achievement of Brahmic ecstasy is well nigh easy.

22. Oblivious to all external contacts, with the visual faculty focussed between the eye-brows (eyes closed), and regulating the inhalation and exhalation of the breath through the nose (Pravritti and Nivritti, being equated into Brahm);

23. The Sage (*Jignasu*), seeking deliverance, with Senses, Mind, and Intelligence disciplined—always devoid of desire, fear and, anger—he is even liberated.

24. The aspirant (*Gnani*), recognising that all Cognitive, Emotional and (Sense) actions are directed towards Me, knowing Me as the Overlord of the whole cosmos and as Beloved of all beings, attains to peace.

Thus the Seventeenth Chapter, entitled Raja-Vidya Gita, in Karma Shatka, of Sankhya Kanda, of Sri Bahgavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.

अथ परमहंसगीता नाम अष्टादशोऽध्यायः ।

CHAPTER XVIII. PARAMAHAMSA DHARMA GITA.

[१-१० परमहंसानां शिक्षा ।]

श्रीभगवान् उवाच—

नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः ।
उभयोरपि दृष्टोऽन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ १ ॥
सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ ।
ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवाप्स्यसि ॥ २ ॥
कर्मणः सुकृतस्याहुः सात्त्विकं निर्मलं फलम् ।
रजसस्तु फलं दुःखमज्ञानं तमसः फलम् ॥ ३ ॥
सुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ ।
अभ्यासाद्रमते यत्र दुःखान्तं च निगच्छति ॥ ४ ॥
यत्तदग्रे विषमिव परिणामेऽमृतोपमम् ।
तत्सुखं सात्त्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजम् ॥ ५ ॥
विषयेन्द्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमम् ।
परिणामे विषमिव तत्सुखं राजसं स्मृतम् ॥ ६ ॥
यदग्रे चानुबन्धे च सुखं मोहनमात्मनः ।
निद्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम् ॥ ७ ॥
एषा तेऽभिहिता साङ्ख्ये बुद्धियोगे त्विमां शृणु ।
बुद्ध्या युक्तो यया पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि ॥ ८ ॥
योगस्थः कुरु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा धनञ्जय ।
सिध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥ ९ ॥
दुरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनञ्जय ।
बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥ १० ॥

[1-10. The discipline of the aspirants known as Paramahamsas.]

The Blessed Lord said—

1. *Bhava* (proper or Suddha-Pravritti) or necessary actioning is not constituted by the doing of *asat* (prohibited)

action, *abhava* (proper or Suddha-Nivritti) or cessation from prohibited actioning is not constituted by the not doing of *sat* (legitimate) action; of these twain, the philosophic bearing has been declared (duly) by the Seers of tatwas.

2. Transcending joy and misery, gain and loss, victory and vanquishment, thereafter, equip thyself for battle (for functioning in the world-process); thus, thou shalt not be bound by evil (or good).

3. The Seers declare that the result of impersonal action is Satwic (blissful), being illuminative; of Rajasic action, the result is pain (through dualities); and of Tamasic action, the result is ignorance (of atmic knowledge).

4. O foremost of Bharatas, listen now from Me of the triple nature of happiness—happiness proper, being that, whereby, the aspirant is elated in the practice, and thereby accomplishes the end of all pain.

5. That, which, at the commencement, of the practice, is bitter as poison, but, at the end, is (sweet) as ambrosia—such happiness is deemed as Satwic, engendered by the spiritual harmonising of the Mind and the Intellect.

6. That happiness, which, at the commencement is sweet as nectar as a result of Sense-contacts, but, which is, at the end, bitter as poison, is deemed Rajasic in nature;

7. What is lulling both at the commencement and at end, as the result of excessive sleep, idleness and heedlessness, is deemed Tamasic, obscuring atmic knowledge.

8. Thus, thou hast been told of the operation of Buddhi or understanding in the triple world-process (Sankhya); now, listen to that of it to achieve transcendence (Yoga)—by the association of such understanding, O Partha, thou shalt sever the bondage of action.

9. O Dhananjaya, renouncing attachment, do thou all (necessary or legitimate) acts with the synthetic

understanding—unaffected by the success or failure thereof; such transcendence over the result of action is deemed to constitute (*Karma-Yoga*).

10. O Dhananjaya, (all) action, which is not associated with (synthetic) Buddhi (understanding), is very inefficient (binding); seek thou, the guidance by (such) Buddhi; (those), who seek the fruit of actions for themselves, are selfish folk (*Kripanaha*).

*

[११-१२ परमहंसाधिकारिवेद्य-ब्रह्मस्वरूपम् ।]

कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः ।
जन्मबन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छन्त्यनामयम् ॥ ११ ॥
नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते ।
स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् ॥ १२ ॥

[11-12 The nature of the goal attainable by Paramahamsas.]

11. Aspirants of controlled Mind, associated with Buddhi, and renouncing fruit of action, are released from the bondage of birth (and death)—(Pravritti and Nivritti); (thus), they reach unto the blessed condition.

12. Herein, there is not waste of endeavour, nor is there any transgression of law; even a slight endeavour to accord to this law (the transcendence of the result of action) gives security from the perils native to the world-process.

*

[१३-१८ परमहंसानां श्रेष्ठतमत्व-प्रकारम् ।]

यदा ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ।
तदा गन्तासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च ॥ १३ ॥
श्रुतिविप्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ।
समाधावचला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥ १४ ॥
नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना ।
न चाभावयतः शान्तिरशान्तस्य कुतः सुखम् ॥ १५ ॥

इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते ।
तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवाम्भसि ॥ १६ ॥
तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः ।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ १७ ॥
या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी ।
यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥ १८ ॥

[13-18. The high status of Paramahamsas.]

13. When thy understanding overcomes the ignorance of separativeness, then shalt thou gain revelation of all teaching, whether known or to be known.

14. When thy understanding, illuminated by revelation, attains firm conviction (free from doubt), then it becomes serene during meditation; then shalt thou achieve fulfilment in Yoga.

15. In him, who is not a Yukta, there is not understanding, nor in him is there the Sense of unity; to him there is not peace who lacks therein (Sense of synthesis); whither, then, is happiness unto him who is unpeaceful.

16. The Mind-Emotion, which accords to the wandering Senses (gnanendriyas), decoys forcibly the understanding of the aspirant, like the (high) wind whirls away the ship on the waters.

17. Therefore, O thou of great prowess, the understanding of him, whose Senses function in the Sense-objects (entirely) without attachment, is serene.

18. The well-disciplined aspirant is awake (functions) normally on the plane (of atmic consciousness), which is night (absence of functioning) to all other beings (functioning in the triple world-process); to the visioning Sage, that (triple-samsara) is night, wherein the other beings are awake (normally function).

*

[१९-२२ परमहंसानां संन्यास-लक्षण-धर्म-स्वरूपम् ।]

न कर्मणामनारम्भान्नैष्कर्म्यं पुरुषोऽश्नुते ।
न च संन्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ॥ १९ ॥
न हि कश्चित्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ।
कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः ॥ २० ॥
कर्मेन्द्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन् ।
इन्द्रियार्थान्विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥ २१ ॥
यस्त्विन्द्रियाणि मनसा नियम्यारभतेऽर्जुन ।
कर्मेन्द्रियैः कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते ॥ २२ ॥

[19-22. The nature of *Sanyasa* *as* followed by Paramahamsas.]

19. The aspirant attains not transcendence of action (*Naishkarmya-Siddhi* or *Karma-Yoga*) merely by abstraction from the performance of action; nor even does he attain to it (*Naishkarmya-Siddhi*) by merely abstaining from the fruit of action, (without atmic insight).

20. No person, howsoever, can remain, even for a moment, without performing some action; all action is being effected, perforce, by the trigunas born of Prakriti.

21. He, who, without exercising the activating organs (without actively engaging in the performance of action), but, with his Mind musing on the Sense-objects, being oblivious of atmic insight, is deemed (but to indulge in) vain endeavour.

22. But he, O Arjuna, who with his Senses (gnanendriyas) under the Mind's control, being unattached (to the fruit of action), engages the activating Senses (karmendriyas) in Karma-Yoga (performs action with synthetic understanding, *i.e.* atmic insight) is said to excel (in the performance of action).

*

[२३-२४ ध्यानस्यैव परमपुरुषावेशयोग्यसंस्थिति-कारणत्वम् ।]

*विहाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः ।
निर्ममो निरहङ्कारः स शान्तिमधिगच्छति ॥ २३ ॥
एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति ।
स्थित्वाऽस्यामन्तकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥ २४ ॥

इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां सांख्यकाण्डे कर्मषट्के
परमहंसगीता नामाष्टादशोऽध्यायः ॥

[23-24. *Dhyana* as the exclusive means to Brahmic realisation.]

23. The person, who, free from all passioning, functions unattachedly, being unowning and impersonal, attains unto the peace.

24. This, O Partha, is the Brahmic or transcendent condition, reaching unto which, (the aspirant) is not obscured in his atmic insight; abiding thus, at the culmination of every vyavasaya (as also at the end of a birth), he attains unto the Brahmic ecstasy.

Thus the Eighteenth Chapter, entitled Paramahamsa Gita, in Karma Shatka, of Sankhya Kanda, of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.

अथ संन्यासगीता नाम एकोनविंशोऽध्यायः ।

CHAPTER XIX. SANYASA DHARMA GITA.

[१ संन्यासधर्म-जिज्ञासा ।]

अर्जुन उवाच—

संन्यासं कर्मणां कृष्ण पुनर्योगं च शंससि ।
यच्छ्रेय एतयोरेकं तन्मे ब्रूहि सुनिश्चितम् ॥ १ ॥

[1. Arjuna's question relates to the relative merits of *Karma-Sanyasa* and *Karma.Yoga.*]

Arjuna said—

1. O Krishna, Thou dost extol the renunciation of the fruit of action (*Karma-Sanyasa*), as also the transcendence thereof (*Karma-Yoga*); of these two, tell me, for certain, which is the more blessed.

*

[२-८ कर्मयोगस्वरूपं, कर्मसंन्यास-कर्मयोग-साधनत्वम् ।]

श्रीभगवान् उवाच—

संन्यासः कर्मयोगश्च निःश्रेयसकरावुभौ ।
तयोस्तु कर्मसंन्यासात्कर्मयोगो विशिष्यते ॥ २ ॥
ज्ञेयः स नित्यसंन्यासी यो न द्वेष्टि न काङ्क्षति ।
निर्द्वन्द्वो हि महाबाहो सुखं बन्धात्प्रमुच्यते ॥ ३ ॥
संन्यासस्तु महाबाहो दुःखमाप्तुमयोगतः ।
योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म न चिरेणाधिगच्छति ॥ ४ ॥
योगयुक्तो विशुद्धात्मा विजितात्मा जितेन्द्रियः ।
सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपि न लिप्यते ॥ ५ ॥
अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः ।
स संन्यासी च योगी च न निरग्निर्न चाक्रियः ॥ ६ ॥
यं संन्यासमिति प्राहुर्योगं तं विद्धि पाण्डव ।
न ह्यसंन्यस्तसङ्कल्पो योगी भवति कश्चन ॥ ७ ॥
यदा हि नेन्द्रियार्थेषु न कर्मस्वनुषज्जते ।
सर्वसंङ्कल्पसंन्यासी योगारूढस्तदोच्यते ॥ ८ ॥

[2-8. The marks of *Karma-Yoga,* and also of *Karma Sanyasa* as leading to *Karma-Yoga.* (*Karma-Sanyasa* does not mean non-doing of action, but doing of necessary action without attachment to its fruit.]

The Blessed Lord said—

2. *Karma-Sanyasa* and *Karma-Yoga,* both these make for the achievement of blessedness; of them, however, the transcendence of the fruit of action (dedication—through

Karma-Yoga) acquires excellence through renunciation of the fruit of action (*Karma-Sanyasa*),

3. He is known as a Sanyasi (with atmic insight), who neither hates nor desires; transcending the dualities, O thou of great prowess, he is even happily released from the bondage (of action leading to births).

4. However, O thou of great prowess, for him, who is without synthetic insight, renunciatlon of the fruit of action is hard to attain; the Sage, with such insight (*Yoga-Yukta*), ere long, achieves Brahmic blessedness (transcendence).

5. The aspirant, with transcendent insight, of chastened Understanding,—having conquered the Mind and the Senses, realising that all is of the nature of Brahm, though engaged in action—is not subject to its bondage.

6. The aspirant, who performs necessary action (based on Bhagavad-Shastra) not being attached to the fruit thereof, is even the (*Karma*) *Sanyasi* and the (*Karma*) *Yogi*—not he who has merely overcome the triple Fire (the chastening of Intellect, Mind-Emotion and Sense-activity), nor he who desists from physical action.

7. What the Seers declare to be *Sanyasa* (*Karma-Sanyasa*) know, thou, O Pandava, even that is *Yoga* (*Karma-Yoga*); no aspirant who has not forsaken personal ideation and I-ness can ever become a Yogi (*Karma-Yogi*).

8. He is, then, known as one accomplished in *Karma-Yoga* (*Yogaroodha*), when he does not attach himself to action that engenders Sense-pleasures, having renounced all (such) passioning ideations.

*

[९-१३ शुद्धयज्ञदानतपः-कर्मणां आवश्यकत्वम् ।]

काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः ।
सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः ॥ ९ ॥
त्याज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः ।
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यमिति चापरे ॥ १० ॥
निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्तम ।
त्यागो हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधः सम्प्रकीर्तितः ॥ ११ ॥
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत् ।
यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम् ॥ १२ ॥
एतान्यपि तु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा फलानि च ।
कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥ १३ ॥

[9-13. The necessity of doing all necessary action (*Yagna, Dana and Tapa*) without attachment to its fruit].

9. (Some) Sages declare renunciation of action to mean renunciation of action engendering personal fruits; other Seers hold *Tyaga* to signify the renunciation of fruit of all actions (good, bad, indifferent etc);

10. Some learned persons maintain it (renunciation) to imply the not performing of harmful action; yet others still insist that the acts of *Yagna, Dana* and *Tapa* should not be relinquished.

11. Thou, foremost of Bharatas, know from Me the true significance of *Tyaga*; O thou best of men, *Tyaga* however, is recognised three-fold.

12. *Yagna, Dana, and Tapa* must not be relinquished but they should be performed (duly); for *Yagna, Dana* and *Tapa* chasten the (vehicles of the aspirant);

13. Even these acts require to be performed, (according to Bhagavad-Shastra), dispassionately and without desire for the fruit thereof—O Partha (Arjuna), that is My supreme and absolute Law.

*

[१४-१६ शुद्धसात्त्विकत्यागस्वरूपम् ।]

नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ।
मोहात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ॥ १४ ॥
दुःखमित्येव यत्कर्म कायक्लेशभयात्त्यजेत् ।
स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्यागफलं लभेत् ॥ १५ ॥
कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन ।
सङ्गं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्त्विको मतः ॥ १६ ॥

[14-16. The nature of true (*Suddha*) *Tyaga* or *Sanyasa*].

14. Verily, the non-performance of necessary action is never ligitimate ; the not doing of it, due to the lack of atmic insight, is deemed as Tamasic.

15. The *Tyaga* or the non-performance of him, who does not perform action because of its difficulty, and out of sheer fear of bodily exertion, is deemed Rajasic, and he does not attain to the excellence of *Tyaga*.

16. O Arjuna, that renunciation is deemed Satwic, which is the renunciation of the fruit of action, performed, because it ought to be performed and done without personal predelictions.

*

[१७-१९ त्यागिनामत्यागिनां च स्वरूपम् ।]

न द्वेष्ट्यकुशलं कर्म कुशलं नानुषज्जते ।
त्यागी सत्त्वसमाविष्टो मेधावी छिन्नसंशयः ॥ १७ ॥
न हि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः ।
यस्तु कर्मफलत्यागी स त्यागीत्यभिधीयते ॥ १८ ॥
अनिष्टमिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम् ।
भवत्यत्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित् ॥ १९ ॥

[The marks of a true *Tyagi and Non-Tyagi*].

17. The true renouncer or *Tyagi*, inspired with Satwic nature, of enlightened Understanding, past all doubting, dislikes not the performance of action, merely because it is disagreeable, nor likes its performance only because it is agreeable.

18. The performance of actions can never be entirely relinquished by persons—he, who relinquishes the fruit of all necessay action, is declared to be a true relinquisher (*Tyagi or Sanyasi*).

19. By those who are not true *Tyagis*, the fruit of action is deemed triple—as distasteful, as tasteful, and as of mixed quality; never so (it be) unto the true *Sanyasi or Tyagi*.

*

[२०-२४ दुष्टेन्द्रिय-विजृम्भण-विजयकर्मावश्यकत्व-स्वरूपम् ।]

इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ।
तयोर्न वशमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपन्थिनौ ॥ २० ॥
धूमेनाऽव्रियते वह्निर्यथाऽऽदर्शो मलेन च ।
यथोल्बेनावृतो गर्भस्तथा तेनेदमावृतम् ॥ २१ ॥
आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञानिनो नित्यवैरिणा ।
कामरूपेण कौन्तेय दुष्पूरेणानलेन च ॥ २२ ॥
काम एष क्रोध एष रजोगुणसमुद्भवः ।
महाशनो महापाप्मा विद्ध्येनमिह वैरिणम् ॥ २३ ॥
इन्द्रियाणि मनो बुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते ।
एतैर्विमोहयत्येष ज्ञानमावृत्य देहिनम् ॥ २४ ॥

[20-24. The nature of opposites, which, if not resisted, overcome the Indriyas, Manas, and Buddhi.]

20. (The dualities of) likes and dislikes abide in the Senses (gnanendriyas) contacting Sense-objects; the aspirant must not yield to their influence; these two confuse (his vision of) the path (performance of action).

21. As the flame is surrounded by smoke, like the mirror is dimmed with dust, or like the embryo is encompassed by the placenta, so this (knowledge pertaining to true action) is obscured by it (the Sense-influence).

22. By this enemy, O Kaunteya, in the guise of ceaseless personal passioning, is consumed, the Understanding of (even) the intelligent aspirant, as though by an insatiable fire.

23. Such passioning and (such resulting) wrath emanate from the quality of Rajas—which, know, thou, here, as the foe most wasteful, and most unwholesome.

24. Of this enemy, the field of operation and influence is (constituted) by the Senses (gnanendriyas), the Mind (Manas) and the Understanding (Buddhi); this (enemy), through these, (Senses, Mind, and Understanding), obscuring atmic knowledge, confounds the aspirant.

*

[२५ ज्ञान-विज्ञान-नाशकानां कर्मणां त्याज्यत्वावश्यकत्वम् ।]

*तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ ।
पाप्मानं प्रजहि ह्येनं ज्ञानविज्ञाननाशनम् ॥ २५ ॥

इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां सांख्यकाण्डे कर्मषट्के
संन्यासगीता नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥

[25. Hence the need to overcome all personal karmas that prevent realisation of *Vignana* and *Gnana* (which make for *Sanyasa*].

25. O best of Bharatas, as a very first step, directing (spiritually) the Senses (gnanendriyas), overcome (slay), thou, this passioning that obstructs (all) Understanding and knowledge.

Thus the Nineteenth Chapter, entitled Sanyasa Gita in Karma Shatka, of Sankhya, Kanda, of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Asbolute.

योगकाण्डम् YOGA KANDAM.

योगषट्कम् YOGA–SHATKAM.

अथ आत्मगीता नाम विंशोऽध्यायः ।

CHAPTER XX. ATMA DHARMA GITA.

[१ आत्मनः योगविभूति-स्वरूप-जिज्ञासा ।]

अर्जुन उवाच—

विस्तरेणात्मनो योगं विभूतिं च जनार्दन ।
भूयः कथय तृप्तिर्हि शृण्वतो नास्ति मेऽमृतम् ॥ १ ॥

[1. Arjuna's question is with reference to Atma-Yoga and its excellence.]

Arjuna said—

1. O Janardana, tell me, again, in full, the discipline that leads to the realisation of the Life-Principle, (Atma), and its excellences; listening to the nectar-like wisdom (of Thy counsel), there never is any satiety.

*

[२-९ ब्रह्मणः पञ्चस्वरूपाणामेकत्व-विज्ञानमूल–योगस्वरूपम् ।]

श्रीभगवान् उवाच—

स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते नरः ।
स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विन्दति तच्छृणु ॥ २ ॥
यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततम् ।
स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विन्दति मानवः ॥ ३ ॥
न त्वेवाहं जातु नासं न त्वं नेमे जनाधिपाः ।
न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमतः परम् ॥ ४ ॥
प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्ध्यनादी उभावपि ।
विकारांश्च गुणांश्चैव विद्धि प्रकृतिसम्भवान् ॥ ५ ॥
पुरुषः प्रकृतिस्थो हि भुङ्क्ते प्रकृतिजान्गुणान् ।
कारणं गुणसङ्गोऽस्य सदसद्योनिजन्मसु ॥ ६ ॥

यथा प्रकाशयत्येकः कृत्स्नं लोकमिमं रविः ।
क्षेत्रं क्षेत्री तथा कृत्स्नं प्रकाशयति भारत ॥ ७ ॥
यथा सर्वगतं सौक्ष्म्यादाकाशं नोपलिप्यते ।
सर्वत्रावस्थितो देहे तथाऽऽत्मा नोपलिप्यते ॥ ८ ॥
य एवं वेत्ति पुरुषं प्रकृतिं च गुणैः सह ।
सर्वथा वर्तमानोऽपि न स भूयोऽभिजायते ॥ ९ ॥

[2-9. The true nature of Yoga, in that, it reveals the identity of the various five aspects of Brahm *viz*, *Purusha*, *Paramatma*, *Atma*, *Jivatma*, and *Aksharatma* in the world-process (also in body).]

The Blessed Lord said—

2. The aspirant achieves spiritual realisation (Brahma-Prapti), being engaged in acts variously conducive to it; hear, thou, how an aspirant so devoted achieves the Goal.

3. A person achieves realisation by dedicating all action motivated by *swabhava* to That, whence the world-process emanates, and by Whom all this is even pervaded.

4. Never was I (Atma) not; nor thou, nor these leaders of men; nor ever shall all of us cease to be hereafter (implying the eternity of the Life-Principle in all).

5. Know, thou, that Matter (Prakriti) and the Life-Principle (Purusha) are both without beginning; know also that the changeful manifestations and the triple qualities (Gunas) emanate from Prakriti (Matter).

6. Purusha, functioning in Matter, even experiences and reacts to the triple qualities born of Matter—this because (It is) the remote Cause in contact with Gunas during its function in the Satwic, Rajasic and Tamasic world-process (Sat and Asat, during Pravritti and Nivritti).

7. O Bharata, as the one Sun illumineth the whole world, so the manifesting Life-Principle illumines (initiates) the world-process in the whole cosmos.

8. Like the expansive sky (ether), not limited by virtue of its subtility, so the Life-Principle, though functioning in the body (world-process) in all conditions, is not tainted (bound thereby);

9. He, who thus recognises the Life-Principle (Atma) and Prakriti along with its qualities, though functioning variously, is not, thereafter, subjected to the bondage imposed by Prakriti.

*

[१०-१७ अक्षरयोगस्य कर्तव्यत्वेन मुख्यत्वम् ।]

यत्तच्छुक्रं महज्ज्योतिर्दीप्यमानं महद्यशः ।
तद्वै देवा उपासते तस्मात्सूर्यो विराजते ॥ १० ॥
शुक्राद्ब्रह्म प्रभवति ब्रह्म शुक्रेण वर्धते ।
योगिनस्तं प्रपश्यन्ति भगवन्तं सनातनम् ॥ ११ ॥
तच्छुक्रं ज्योतिषां मध्येऽतप्तं तपसि तापनम् ।
योगिनस्तं प्रपश्यन्ति भगवन्तं सनातनम् ॥ १२ ॥
ईशानः सर्वभूतेषु हविर्भूतमकल्मषम् ।
योगिनस्तं प्रपश्यन्ति भगवन्तं सनातनम् ॥ १३ ॥
पूर्णात्पूर्णान्युद्धरन्ति पूर्णात्पूर्णानि चक्रिरे ।
हरन्ति पूर्णात्पूर्णानि पूर्णमेवावशिष्यते ॥ १४ ॥
तस्माद्वै वायुरायातः तस्मिंश्च प्रयतः सदा ।
तस्मादग्निश्च सोमश्च तस्मिंश्च प्राण आततः ॥ १५ ॥
सर्वमेव ततो विद्यात्तत्तद्वक्तुं न शक्नुमः ।
योगिनस्तं प्रपश्यन्ति भगवन्तं सनातनम् ॥ १६ ॥
निर्लिङ्गमचलं शुद्धं सर्वद्वन्द्वविवर्जितम् ।
को ह्येवमन्तरात्मानं ब्राह्मणो हन्तुमर्हति ॥ १७ ॥

[10-17. The importance of *Aksharopasana* as associated with Yoga in the first instance.]

10. That, which is *Sukra* (The Imperishable Akshara), shining through Mahat-Plane, self luminous, and of omnific

glory, the Devas yearn too see—therefrom, the Sun derives its excellence.

11. From the *Sukra* originates the manifest cosmos, and the manifest cosmos waxes by Its energy—That the Yogins behold (vision) as the Eternal Divinity.

12. That *Sukra* is not illuminated by other lights, being Itself the illuminator in the aspirant; That the Yogins behold (vision) as the Eternal Divinity.

13. The Sovereign Divinity amidst all beings and the pure Sustainer thereof—That the Yogins behold (vision) as the Eternal Divinity.

14. The infinite cosmos emanates from the Fullness (Suddha Brahm); by that Fullness, the infinite cosmos evolutes; into that Fullness, the infinite cosmos sublimates—That Fullness alone abides.

15. Thence, even is the Wind born, and therein is well established always; from It the Fire, the Moon, and Prana do proceed.

16. Everything emantes even from It; speech cannot compass its Infinity; That the Yogins behold (vision) as the Eternal Divinity.

17. What aspirant of Brahmic beatitude may seek to know in full this indwelling Life-Principle, which hath no limits, is Immutable, Transcendent, and which is beyond all dualities.

*

[१८-१९ योगेन आत्मानम् अनुपासमानानां अधिकारिणां निन्द्यत्वम् ।]

योऽन्यथा सन्तमात्मानमन्यथा प्रतिपद्यते ।
किं तेन न कृतं पापं चोरेणात्मापहारिणा ॥ १८ ॥
कामानुसारी पुरुषः कामाननुविनश्यति ।
कामान् व्युदस्य धुनुते यत्किंचित्पुरुषो रजः ॥ १९ ॥

[18-19. The uselessness of those who do not worship Atma with such yogic attitude.]

18. Whoso worships the Life-Principle in any other manner than knowing what It is, to him, devoid of atmic insight, what limitations accrue not?

19. The aspirant, who follows the dictates of passion, by so following its dictates loses atmic insight; (but) he, overcoming all passions, gets rid of whatever little taint of Rajas (personal motivation that may persist).

*

[२० योगेन (त्यागेन) आत्मोपासकानां श्रैष्ठ्यम् ।]

यस्त्वात्मरतिरेव स्यादात्मतृप्तश्च मानवः ।
आत्मन्येव च सन्तुष्टस्तस्य कार्यं न विद्यते ॥ २० ॥

[20. The excellence of the worship of Atma with Yoga (*Tyaga*).]

20. The aspirant, whose sole joy is spiritual realisation, whose Mind has attained tranquility (free from objective passioning), and who finds ecstasy in the Atman (Life-Principle)—unto him there is nothing like fruit of action (he is ever engaged in all necessary and legitimate acts impersonally).

*

[२१-२३ आत्मयोग-प्रकारः ।]

उद्धरेदात्मनाऽऽत्मानं नात्मानमवसादयेत् ।
आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥ २१ ॥
बन्धुरात्माऽऽत्मनस्तस्य येनात्मैवात्मना जितः ।
अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्तेतात्मैव शत्रुवत् ॥ २२ ॥
सर्वाणिन्द्रियकर्माणि प्राणकर्माणि चापरे ।
आत्मसंयमयोगाग्नौ जुह्वति ज्ञानदीपिते ॥ २३ ॥

[21-23. The manner of Atma-Yoga.]

21. Let the aspirant exalt himself by a dispassionate Mind; let him not become despondent (in Mind)—verily,

the Mind is one's own friend, and the Mind may be even his enemy.

22. Unto him the Mind is befriended whose passioning is overcome by atmic insight; if the Anatma (Prakriti constituting Intellect, Mind-Emotion and the Senses) is inimical to spiritual progress, the aspirant must deal with it (Anatma) as with the foe (strive cautiously with a view to overcome it as such).

23. Many aspirants sublimate the functions of the Senses and those of the Mind into that of Atma-Yoga, being chastened by the Fire of Knowledge.

*

[२४-२५ आत्मयोगिनां फल-स्वरूपम् ।]

समं पश्यन्हि सर्वत्र समवस्थितमीश्वरम् ।
न हिनस्त्यात्मनाऽऽत्मानं ततो याति परां गतिम् ॥ २४ ॥
*तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणाः ।
गच्छन्त्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धूतकल्मषाः ॥ २५ ॥

इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां योगकाण्डे योगषट्के
आत्मगीता नाम विंशोऽध्यायः ॥

[24-25. The fruit of Atma-Yoga.]

24. Recognising the Divinity as the Omnipresent (and) Transcendent, the aspirant doth not lack in his Understanding of It—thereafter he attains to the exalted Goal.

25. Aspiring to know the Atman, intent thereon, disciplining therefor, on the high path thereto, they (the aspirants), with all their faintness cleansed by spiritual wisdom, attain to It—whence there be not (any) returning.

Thus the Twentieth Chapter, entitled Atma Gita, in Yoga Shatka, of Yoga Kanda, of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.

अथ प्रकृतिगीता नाम एकविंशोऽध्यायः ।

CHAPTER XXI. PRAKRITI DHARMA GITA.

[१ ब्रह्माधिष्ठान-अव्यक्तप्रकृतेः नानात्वैकत्वस्वरूप-जिज्ञासा ।]

अर्जुन उवाच—

प्रकृतिं पुरुषं चैव क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव च ।
एतद्वेदितुमिच्छामि ज्ञानं ज्ञेयं च केशव ॥ १ ॥

[1. Arjuna's question is with reference to Matter in its unitary and multiple aspects, as constituting the body, and in reference to the great Life-Principle functioning therein.]

Arjuna said—

1. O Keshava, I yearn to know of Prakriti and Purusha, the *Kshetra* and *Kshetragna* (The Indweller), as also (the requisite) knowledge, and that which it (knowledge) leads to.

*

[२-३ क्षेत्रप्रकृति-स्वरूपम्, क्षेत्र-क्षेत्रज्ञ-योग-विज्ञान-मुख्यत्वम् ।]

श्रीभगवान् उवाच—

इदं शरीरं कौन्तेय क्षेत्रमित्यभिधीयते ।
एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः ॥ २ ॥
क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत ।
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम ॥ ३ ॥

[2-3. The body as the *Kshetra-Prakriti*; The Life-Principle as the Knower of *Kshetra*, and the supremacy of the knowledge which details the relationship between *Kshetra* and *Kshetragna* (Knower).]

The Blessed Lord said—

2. This body (or cosmos), O Kaunteya, is known as the *Kshetra* (field); Him, the Seers who know, declare as *Kshetragna* (the Knower of the field).

3. Know Me (Atma) as *Kshetragna* (Omniscient Indweller), O Bharata, in all bodies; My affirmation is that (true) knowledge is even that which reveals (the nature) of

Kshetra (Prakriti or Matter), and *Kshetragna* (Atma or Life-Principle) and (their mutual interplay.)

*

[४-६ व्यष्टिक्षेत्रप्रकृतिस्वरूपम् ।]

तत्क्षेत्रं यच्च यादृक् च यद्विकारि यतश्च यत् ।
स च यो यत्प्रभावश्च तत्समासेन मे शृणु ॥ ४ ॥
ऋषिभिर्बहुधा गीतं छन्दोभिर्विविधैः पृथक् ।
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः ॥ ५ ॥
महाभूतान्यहङ्कारो बुद्धिरव्यक्तमेव च ।
इन्द्रियाणि दशैकं च पञ्च चेन्द्रियगोचराः ॥ ६ ॥

[4-6. The manifest root-elements of Prakriti which constitute the body (and cosmos)].

4. Now, listen to Me, all about the *Kshetra*, as to what it is, how it be, the nature of its variations, and its source, as also learn, thou, of Him, as to who He be, and of His glory.

5. (This theme) has been sung, at length, by the Seers (Rishis), in detail, in varied chants, and is also expounded in words of certain significance, and conclusive about the immanent (Sootratmic) nature of the Divinity (Brahm).

6. The (five) Prime Elements, the Principle of I-ness, Buddhi (Intellect), and Avyaktam (the unmanifest Moola-Prakriti or Basic Matter), also the ten Senses and the one Manas or the Mind-Emotion, and (therewith) the five Sense-Objectives ;

*

[७-८ परिणतप्रकृति-स्वरूपम् ।]

इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं सङ्घातश्चेतना धृतिः ।
एतत्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम् ॥ ७ ॥
अन्तवन्त इमे देहा नित्यस्योक्ताः शरीरिणः ।
अनाशिनोऽप्रमेयस्य तस्माद्युध्यस्व भारत ॥ ८ ॥

[7-8. The nature of the result of functioning of the Life-Principle in the four Tatwakootas of Prakriti, constituting the body or *Kshetra*.]

7. Desire and aversion, pleasure and pain (Manas group), Sense-contacting (Sense-group), Intelligence or awareness (Mahat group), and Synthesising faculty (Yogic)—these, collectively and severally, are said to be constituted in the *Kshetra* or body-unit (or the cosmos).

8. These bodies of the embodying Life-Principle are declared to have an ending, the Life-Principle being Imperishable and Infinite; therefore, fight (function impersonally in the world-process), O Bharata.

*

[९ अव्यक्तप्रकृतिस्वरूपम् ।]

अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ।
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना ॥ ९ ॥

[9. The nature of Avyaktam or Moola-Prakriti.]

9. These beings emanate from the Unmanifest (Prakriti), are manifest during the world-process, and culminate even in the Unmanifest—herein, O Bharata, what cause (be there) for despondency ?

*

[१०-११ प्राकृतव्यवसाय-स्वरूपम् ।]

प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्वशः ।
अहङ्कारविमूढात्मा कर्ताहमिति मन्यते ॥ १० ॥
सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ।
प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति ॥ ११ ॥

[10-11. The nature of the functioning in Prakriti by the aspirant—Materialist and Gnani.]

10. The aspirant, whose atmic insight is obscured by egotism, regards the Life-Principle as the proximate Cause

of all actions, but, which are, (in fact), caused by the triple qualities of Matter variously.

11. Even the aspirant, with atmic insight, performs (all legitimate and necessary action), in accordance with the qualities of his body (Matter); all beings function (respectively) in accordance with the qualities of their body (Matter); what can cessation from functioning at all avail?

*

[१२-१७ कारण-प्रकृति-स्वरूपम् ।]

ध्यानेनात्मनि पश्यन्ति केचिदात्मानमात्मना ।
अन्ये साङ्ख्येन योगेन कर्मयोगेन चापरे ॥ १२ ॥
अन्ये त्वेवमजानन्तः श्रुत्वाऽन्येभ्य उपासते ।
तेऽपि चातितरन्त्येव मृत्युं श्रुतिपरायणाः ॥ १३ ॥
उत्क्रामन्तं स्थितं वापि भुञ्जानं वा गुणान्वितम् ।
विमूढा नानुपश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः ॥ १४ ॥
नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ १५ ॥
न जायते म्रियते वा कदाचिन्नायं भूत्वा भविता वा न भूयः ।
अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥ १६ ॥
वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ।
तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥ १७ ॥

[12-17. The nature of the Life-Priciple and Causal-Matter.]

12. By virtue of meditation, some Seers vision in themselves the Life-Principle through the synthetic Mind-Emotion (Bhakti-Yoga); others through synthetic knowledge (Sankhya or Gnana-Yoga) and, others through Yoga (Atma-Yoga), and others still through Karma-Yoga (*Sanyasa and Tyaga*).

13. Others still, not able to so recognise (through meditation), worship (the Life-Principle), learning from them (Seers); even those, being well-versed in sacred lore, over come (in due course) ignorance (which obscures atmic knowledge).

14. Seers with the eye of knowledge, and never those that are devoid of it, behold (realise) the Life-Principle whether transmigrating or abiding, or functioning, unattached or subject to bondage by Gunas.

15. Weapons (the elements of *Prithvi* or earth) cleave It not: the fire burns It not; neither the water moistens It; nor the wind parcheth It.

16. It takes not birth, nor, at any time, It perishes—abiding, It ceaseth not to be; the Causeless, the Eternal, the Imperishable, It is Ancient: It is not unmade, even if Its embodiment is slain.

17. As a person, discarding old garments, takes unto others which are new, so the embodying Life-Principle, abandoning the used vehicles, takes unto It other vehicles anew.

*

[१८-२० जीव-स्थूलप्रकृति-स्वरूपम् ।]

अथ चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतम् ।
तथापि त्वं महाबाहो नैनं शोचितुमर्हसि ॥ १८ ॥
जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।
तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ १९ ॥
आश्चर्यवत्पश्यति कश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदति तथैव चान्यः ।
आश्चर्यवच्चैनमन्यः शृणोति श्रुत्वाऽप्येनं वेद न चैव कश्चित् ॥ २० ॥

[18-20. The nature of Jiva and the Gross-Physical.]

18. If still, thou dost regard the Life-Principle as constantly taking birth and dying, even then, O thou of great prowess, thou art not justified in so grieving (therefor).

19. Death is even certain unto him, that is born; and unto him that dies, birth is even a certainty; hence, thou art not justified in grieving for what is inevitable.

20. One doth regard this (Life-Principle) with wonder; thus another describes This as a marvel; another still listens of This in wonderment—(seeing and discoursing), and so hearing, none of them doth know This.

*

[२१-२२ प्राकृत-अधिकारिणां निष्ठा ।]

सहजं कर्म कौन्तेय सदोषमपि न त्यजेत् ।
सर्वारम्भा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः ॥ २१ ॥
यदहङ्कारमाश्रित्य न योत्स्य इति मन्यसे ।
मिथ्यैष व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति ॥ २२ ॥

[21-22. The method in which the Materialists engage themselves.]

21. O Kaunteya, let there be no cessation from performance of necessary action, though it be tainted (with desire for fruit)—for all enterprises are so tainted, as the flame is by the smoke. (To do so is better than not doing).

22. If obsessed with egotism, thou dost resolve "I will not fight", the trigunas born of Prakriti shall impell thec to fight (to function), and thus thy resolution shall not avail.

*

[२३ प्रकृतेरेव आत्मयोगेन कर्तृत्वम् ।]

स्वभावजेन कौन्तेय निबद्धः स्वेन कर्मणा ।
कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात्करिष्यस्यवशोऽपि तत् ॥ २३ ॥

[23. The Prakriti as the sole doer of actions in association with Life-Principle.]

23. O Kaunteya, if impelled to action, necessitated by the dictates of the Life-Principle, thou art not willing to perform it, through the ignorance of It, thou shalt still perform it (action) so controlled (by Prakriti).

*

[२४-२५ पराप्रकृति-योगिप्राप्यं फलस्वरूपम् ।]

क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमन्तरं ज्ञानचक्षुषा ।
भूतप्रकृतिमोक्षं च ये विदुर्यान्ति ते परम् ॥ २४ ॥
*इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः ।
मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्यते ॥ २५ ॥

इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां योगकाण्डे योगषट्के
प्रकृतिगीता नामैकविंशोऽध्यायः ॥

[24-25. The fruition of those devoted to the *upasana* (worship) of Atma in Avyakta-Prakriti.]

24. Those, who with the eye of knowledge, thus discover the mutuality as between *Kshetra* and *Kshetragna*, as also (the mode of) deliverance from material bondage, attain unto the Supreme Goal.

25. Thus, has been, in completeness, revealed (the truth) about the body (*Kshetra* or Prakriti), the Goal to be known (Purusha or *Kshetragna*), and also the knowledge (the means therefor); My devotee, knowing this, is enabled to achieve atmic insight.

Thus the Twenty-first Chapter, entitled Prakriti Dharma Gita, in Yoga Shatka, of Yoga Kanda, of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.

अथ कर्मगीता नाम द्वाविंशोऽध्यायः ।

CHAPTER XXII. KARMA DHARMA GITA.

[१ कर्मयोग-जिज्ञासा ।]

अर्जुन उवाच—
ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन ।
तत्किं कर्मणि घोरे मां नियोजयसि केशव ॥ १ ॥

[1. Arjuna's question is with reference to the knowledge of Karma-Yoga.]

1. O Janardana, if Buddhi or knowledge is deemed by Thee as excelling Karma or actioning, why then, O Keshava, dost Thou enjoin me to work which is perilous.

*

[२ प्रकृतेः कर्मकर्तृत्व-विज्ञानावश्यकत्वम् ।]

श्री भगवान् उवाच—

प्रकृत्यैव च कर्माणि क्रियमाणानि सर्वशः ।
यः पश्यति तथाऽऽत्मानमकर्तारं स पश्यति ॥ २ ॥

[2. The true nature of Karma as the direct result, due to the proximate agency of Prakriti.]

The Blessed Lord said—

2. The aspirant, who recognises that all actions are performed through the (proximate) agency of Prakriti, understands, accordingly, that the Life-Principle is non-performer (being only the remote cause of action).

*

[३-५ निषिद्धकर्मणां स्वरूपम् ।]

यामिमां पुष्पितां वाचं प्रवदन्त्यविपश्चितः ।
वेदवादरताः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः ॥ ३ ॥
कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलप्रदाम् ।
क्रियाविशेषबहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति ॥ ४ ॥
भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तथाऽपहृतचेतसाम् ।
व्यवसायात्मिका बुद्धिः समाधौ न विधीयते ॥ ५ ॥

[3-5. The nature of wasteful action.]

3. O Partha, persons delighting in those Vedas, which deal merely with objective functioning and their fruit, and who declare with jocund hilarity that nothing else (than such objective functioning) matters, speak so, being of limited understanding.

4. These, ever desirous of the fruit of action for themselves, yearn to tread the path of pleasure leading to *Swarga* (Mental Heaven), through manifold sacarments and particular rities; and thus they are most passion-ridden;

5. Of them, who are thus (furiously) attached to mere material enjoyments, and therefore bereft of atmic insight, the understanding to synthesise all endeavour falls short of the austere tranquility necessary for yogic practice.

*

[६ निषिद्धकर्मफलस्वरूपम् ।]

काङ्क्षन्तः कर्मणां सिद्धिं यजन्त इह देवताः ।
क्षिप्रं हि मानुषे लोके सिद्धिर्भवति कर्मजा ॥ ६ ॥

[6. The immediate and evanescent result of such actions.]

6. To them, longing for the fruit of action here, in this life (as such), and who worship the Devas (aspects of Divinity), such fruit of action accrues forthwith, hither, in the world of men.

*

[७-९ यौगिककर्मस्वरूपम् ।]

सङ्कल्पप्रभवान्कामांस्त्यक्त्वा सर्वानशेषतः ।
मनसैवेन्द्रियग्रामं विनियम्य समन्ततः ॥ ७ ॥
शनैःशनैरुपरमेद्बुद्ध्या धृतिगृहीतया ।
आत्मसंस्थं मनः कृत्वा न किञ्चिदपि चिन्तयेत् ॥ ८ ॥
यावानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके ।
तावान्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥ ९ ॥

[7-9. The nature or Yoga-Karma or Synthetic or Suddha practice.]

7. Forsaking entirely all longing sprung from particular ideations, and withdrawing (converging), from around, the Senses (gnanendriyas) by the Mind;

8. By degrees, (let the aspirant) tranquilise the Mind, through knowledge exercised by Synthesis; establishing

the Mind-Emotion in the Life-Principle, let him not muse on anything else (than the Life-Principle).

9. To a person of Brahmic insight, the (trigunic) Vedas are of as slight help, as a small pond is to him who hath access to the vast waters.

*

[१०-१५ यज्ञेन यज्ञयजनस्याऽऽवश्यकत्वम् ।]

दैवमेवापरे यज्ञं योगिनः पर्युपासते ।
ब्रह्माग्नावपरे यज्ञं यज्ञेनैवोपजुह्वति ॥ १० ॥
श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्ये संयमाग्निषु जुह्वति ।
शब्दादीन्विषयानन्ये इन्द्रियाग्निषु जुह्वति ॥ ११ ॥
अपाने जुह्वति प्राणं प्राणेऽपानं तथाऽपरे ।
प्राणापानगती रुद्ध्वा प्राणायामपरायणाः ॥ १२ ॥
अपरे नियताहाराः प्राणान्प्राणेषु जुह्वति ।
सर्वेऽप्येते यज्ञविदो यज्ञक्षपितकल्मषाः ॥ १३ ॥
यज्ञशिष्टामृतभुजो यान्ति ब्रह्म सनातनम् ।
नायं लोकोऽस्त्ययज्ञस्य कुतोऽन्यः कुरुसत्तम ॥ १४ ॥
एवं बहुविधा यज्ञा वितता ब्रह्मणो मुखे ।
कर्मजान्विद्धि तान्सर्वानेवं ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे ॥ १५ ॥

[10-15. The importance of resolving the Prakritic multiplicities into unity, as governed by the Atma, through dedicatory *Yagna.*]

10. Some Yogins invoke and meditate on the Atma, others invoke the light of and offer the worship to the Supreme Brahm.

11. Others sublimate the Sense of hearing and the rest into the fire of abstentation ; while others resolve sound and other Sense-objectives into the fire of the Senses.

12. Others—adepts in *pranayama,* disciplining the course of *prana* and *apana,* resolve *prana* (unity of being) into *apana* (multiplicity of being), as also multiplicity into unity.

13. And others still, with disciplined vehicles, harmonise the multiple consciousness into the unitary ; even all these (aspirants) are knowers of *Yagna,* and their frailties are consumed by it.

14. By virtue (*Amrtam*) of the fruit, accrued in consequence of such *Yagna,* (spiritual dedication), they (the aspirants) attain to Brahma-Prapti ; existence herein (on this earth or body) is not (wealful) to one, undisciplined and personal—where then in the other, O Kurusattama (Arjuna)?

15. Thus many and varied *Yagnas* ultimately lead to Brahma-Prapti ; regard them, thou, all as generated through endeavour ; so knowing, thou shalt be delivered.

*

[१६-१९ वर्णाश्रमधर्म-प्रयुक्त-कर्मस्वरूपम् ।]

ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च परन्तप ।
कर्माणि प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः ॥ १६ ॥
शमो दमस्तपः शौचं क्षान्तिरार्जवमेव च ।
ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम् ॥ १७ ॥
शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनम् ।
दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजम् ॥ १८ ॥
कृषिगोरक्ष्यवाणिज्यं वैश्यं कर्म स्वभावजम् ।
परिचर्यात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम् ॥ १९ ॥

[16-19. The nature of Karma pertaining to *Varnashrama* or the four-fold caste-category.]

16. O Parantapa, the actions of the Brahmana, the Kshatriya, the Vyshya, and the Sudra are varied and several in accordance with the triple Gunas of Prakriti (Satwa, Rajas, and Tamas) tinging the Intellectual, Emotional, and Sense activations respectively.

17. Serenity, Sense-restraint, austerity, purity, forgiveness, rectitude, as also knowledge, and discrimanation, and faith in Brahm—these constitute Brahma-Karma—generated in the prakritic vehicle by Atma.

18. Prowess, material lustre, organising capacity, skill, non-retreat in battle, gift, kingship—these constitute Kshatra-Karma—generated in the prakritic vehicle by Atma.

19. Agriculture, protection of the kine, commerce—these constitute Vyshya-Karma—generated in the prakritic vehicle by Atma; the tendering of service (physical) constitutes Sudra-Karma—generated in the prakritic vehicle by Atma.

*

[२०-२३ कर्मणामेव अधिकारलक्षणत्वम् कर्मणां च सामान्यतः सदसत्स्वरूपम्।]

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते सङ्गोऽस्त्वकर्मणि ॥ २० ॥
कर्मणैव हि संसिद्धिमास्थिता जनकादयः ।
लोकसङ्ग्रहमेवापि सम्पश्यन्कर्तुमर्हसि ॥ २१ ॥
तदित्यनभिसन्धाय फलं यज्ञतपःक्रियाः ।
दानक्रियाश्च विविधाः क्रियन्ते मोक्षकाङ्क्षिभिः ॥ २२ ॥
यज्ञे तपसि दाने च स्थितिः सदिति चोच्यते ।
कर्म चैव तदर्थीयं सदित्येवाभिधीयते ॥ २३ ॥

[20-23. The duty of man to do Karma; the nature of right and wrong action.]

20. Thy duty is in respect of performance only of (legitimate) actions—never in respect of the fruit thereof—be not thou attached (even) to the fruit of rightful action, nor be thou governed by inclination to omit or desist from rightful action.

21. Janaka and others attained to adeptship of *Naishkarmya*, only by performance (disinterestedly) of necessary

action; so recognising, thou art to work for the weal of the world, (and, thus, for thy own successful evolution also).

22. By seekers of liberation, the manifold acts of *Yagna, Dana,* and *Tapa,* are performed variously through their dedicating the fruit thereof to Brahm (*Tat*);

23. Constant faith in the virtue of *Yagna, Dana,* and *Tapa* (objective actions of Satwic nature) is declared to be "*Sat*" in itself; so also the performance of (subjective) act (Abhyasa-Karma) dedicated to the Life Principle (*Tat*) is declared to be (also) "*Sat*".

*

[२४-२५ तत्प्रकृति-अनुरूप-कर्मणामेव अनुष्ठेयत्वेन मुख्यत्वम्।]

नियतं कुरुकर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः ।
शरीरयात्राऽपि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः ॥ २४ ॥
*निराशीर्यतचित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः ।
शारीरं केवलं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥ २५ ॥
इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां योगकाण्डे योगषट्के
कर्मगीता नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥

[24-25. The need to do action impersonally according to place and circumstance.]

24. Do, thou, (all) necessary action; performance of action derives excellence through *Akarma* (work done without attachment of fruit—*Naishkarmya*); without performance of such disinterested action, thy life career (in the evolutionary world-process) shall never be well accomplished.

25. The aspirant, impassionate, with well-disciplined Mind, free from personal possessions, though functioning in the world-process, does not encounter with obstruction to the achievement (of Brahma-Prapti).

Thus the Twenty second Chapter, entitled Karma Dharma Gita, in Yoga Shatka, of Yoga Kanda, of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.

अथ भक्तिगीता नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ।

CHAPTER XXIII. BHAKTI DHARMA GITA.

[१ आत्मोन्मुखव्यवसायिनां उत्तमत्वम् ।]

श्रीभगवान् उवाच—

मय्यावेश्य मनो ये मां नित्ययुक्ता उपासते ।
श्रद्धया परयोपेतास्ते मे युक्ततमा मताः ॥ १ ॥

[1. The supremacy of Mind-Emotional functioning with atmic insight.]

The Blessed Lord said—

1. The aspirant, who, with Mind-Emotion is intent on Me, with atmic insight, and being inspired with supreme zeal, is deemed by Me as the foremost of Yuktas.

*

[२-४ स्वशुद्धसंकल्पितेश्वरस्यैव स्वेष्टफल-प्रदातृत्वम् ।]

स तया श्रद्धया युक्तस्तस्याराधनमीहते ।
लभते च ततः कामान्मयैव विहितान्हि तान् ॥ २ ॥
यो यो यां यां तनुं भक्तः श्रद्धयाऽर्चितुमिच्छति ।
तस्य तस्याचलां श्रद्धां तामेव विदधाम्यहम् ॥ ३ ॥
कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाः प्रपद्यन्तेऽन्यदेवताः ।
तं तं नियममास्थाय प्रकृत्या नियताः स्वया ॥ ४ ॥

[2-4. The bestowal of weal as a result of pure devotion though to particular aspects of the Lord.]

2. He who seeks thus to worship Me with such zeal attains his yearnings—these being bestowed verily by Me.

3. Whatever form (aspect of Me) the devotee may yearn to worship with such zeal, unto him, verily I bestow that requisite and unswerving zeal.

4. Being obscured in their atmic insight by personal desires, they worship otherwise, the many Devas (aspects of Me), following particular disciplines, and, as such, subject to their own trigunic influence. *

[५-७ मानसव्यवसायस्वरूपम् ।]

नमस्कारेण हविषा स्वाध्यायैरौषधैरपि ।
पूजा स्याद्देवतानां हि यथाशास्त्रनिदर्शनम् ॥ ५ ॥
इष्टापूर्तादसाधूनां विदुषां जायते प्रजा ।
लुब्धेभ्यो जायते लुब्धः समेभ्यो जायते समः ॥ ६ ॥
येऽप्यन्यदेवताभक्ता यजन्ते श्रद्धयाऽन्विताः ।
तेऽपि मामेव कौन्तेय यजन्त्यविधिपूर्वकम् ॥ ७ ॥

[5-7. The general nature of Bhakti which is engendered by Manas.]

5. The worship of Gods, in pursuance of their respective ordinances, consists of reverential invocation, sacrificial offering, study, and observance of vows.

6. Unto those of atmic insight, and unto those that are otherwise (devoted to aspectal worship), fruits according to their yearning accrue respectively; but limited fruition results from aspectal worship; (while) from transcendental or atmic or synthetic worship, Brahmic realisation accrues.

7. O Kaunteya, those, who, endowed with (pure) zeal, worship even the other Gods (My aspects), they verily, worship Me (alone), though not according to the Bhagavad-Shastra.

*

[८-१० साधुलक्षणम् ।]

पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ।
तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः ॥ ८ ॥
यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ।
यत्तपस्यसि कौन्तेय तत्कुरुष्व मदर्पणम् ॥ ९ ॥
अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक् ।
साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः ॥ १० ॥

[8-10. The characteristics of an accomplished Bhakta.]

8. Whosoever dedicates unto Me with devotion, whether leaf, flower, fruit, or water—that, so consecrated, I receive from him, pure of heart. (Here leaf denotes Karma, flower Bhakti, fruit Gnana, and water-Yoga).

9. O Kaunteya, whatsoever act thou dost perform or dost attain by way of sacrifice, of offering or tendering, or engagement in any austerity, do thou dedicate that all as unto Me.

10. If one, (though formerly under the sway) of asuric conduct, were to be entirely devoted to Me, he should be considered as a *Sadhu* (one having achieved through treading the path of Yoga).

*

[११ भक्तानामेव योगिनां अच्युतत्वम् ।]

क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छान्तिं निगच्छति ।
कौन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति ॥ ११ ॥

[11. The excellence of Yoga in Bhakti.]

11. Soon, he comes to know Dharma (Bhagavad-Dhaarma), and forthwith attains to *Shanti* (Prapti); O Kaunteya (Arjuna), be thou convinced that never My devotee fails to achieve (it).

*

[१२-१८ सामान्यभक्तियोगाधिकारिलक्षणम् ।]

अद्वेष्टा सर्वभूतानां मैत्रः करुण एव च ।
निर्ममो निरहङ्कारः समदुःखसुखः क्षमी ॥ १२ ॥
सन्तुष्टः सततं योगी यतात्मा दृढनिश्चयः ।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मे भक्तः स मे प्रियः ॥ १३ ॥
यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नोद्विजते च यः ।
हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तो यः स च मे प्रियः ॥ १४ ॥
यो न हृष्यति न द्वेष्टि न शोचति न काङ्क्षति ।
शुभाशुभपरित्यागी भक्तिमान्यः स मे प्रियः ॥ १५ ॥

समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः ।
शीतोष्णसुखदुःखेषु समः सङ्गविवर्जितः ॥ १६ ॥
तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनी सन्तुष्टो येन केनचित् ।
अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान्मे प्रियो नरः ॥ १७ ॥
ये तु धर्म्यामृतमिदं यथोक्तं पर्युपासते ।
श्रद्दधाना मत्परमा भक्तास्तेऽतीव मे प्रियाः ॥ १८ ॥

[12-18. The general characteristics of a Bhakti-Yogi].

12. Unhating, friendly to all beings, compassionate, unowning, non-egoistic, transcending pleasure and pain (and such dualities), being of forgiving nature;

13. That devotee is dear to Me, who joys ever in the Atman, the Yogi, with disciplined Mind, and steadfast of conviction, having dedicated unto Me his Manas and Buddhi.

14. He from whom the world suffers no pain, as also he who is not subject to the world's pain, free from the sway of joy, anger, and fear, such a one is dear unto Me.

15. Who joys not, nor hates, nor is despondent, nor desires—dedicating the fruit of (all) action affable or abhorrent—such a devotee is dear unto Me.

16. Transcending enmity and friendship, honour and dishonour (equable Cognitive-perception), heat and cold (equable Sense-perception), pleasure and pain (equable Mind-Emotional-perception), and exempt from attachment thereto;

17. Past the reach of insult and flattery, of few words, serene at whatsoever befalls, unpossessing and with enlightened understanding—such a devotee is dear unto Me.

18. The aspirants, who accord to this counsel (Bhagavad-Dharma), righteous and wholesome, endowed with zeal, regarding Me as the Final Goal—these devotees are ever most beloved of Me.

*

[१९-२१ योगपर-भक्तेश्चैव परमपुरुषभावना-साधनत्वम् ।]

तस्मादसक्तः सततं कार्यं कर्म समाचर ।
असक्तो ह्याचरन्कर्म परमाप्नोति पूरुषः ॥ १९ ॥
नैव तस्य कृतेनार्थो नाकृतेनेह कश्चन ।
न चास्य सर्वभूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः ॥ २० ॥
यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबन्धनः ।
तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसङ्गः समाचर ॥ २१ ॥

[19-21. Bhakti-Yoga (as different from mere Bhakti) leading to Parama-Purusha-Bhavana].

19. Therefore, do thou engage thyself unattached in all necessary acts; the person, so engaged in action dispassionately, attains unto the Supreme Goal.

20. Unto him there be nothing like personal interest in his engagement in rightful acts, nor in the non-performance of wrongful acts, here; neither, verily, unto him (there is) any personal expectation whatsoever in his functioning in the world-process.

21. O Kaunteya, the performance of acts, otherwise than for dedicatory purpose, engenders bondage unto him than for dedicatory purpose, engenders bondage unto him engaged in the world-process; hence for its (*Yagna*) sake, do thou perform all action disinterestedly (for being liberated).

*

[२२-२३ उपास्योपासकानां परस्परभावनायाः श्रेयस्करत्वम् ।]

सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा पुरोवाच प्रजापतिः ।
अनेन प्रसविष्यध्वमेष वोऽस्त्विष्टकामधुक् ॥ २२ ॥
देवान्भावयतानेन ते देवा भावयन्तु वः ।
परस्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाप्स्यथ ॥ २३ ॥

[22-23. The excellence of mutual relationship as between the devotees and the Object of Worship].

22. The Lord of creation (Brahma), creating of old, all beings, and endowing them with dedicating instinct, has declared " Enhance your weal hereby—let this be even the bestower of your welfare.

23. " Invoke the high Powers hereby ; may the Devas, thus invoked, bestow blessings on ye—thus reciprocating, grow ye unto the supreme discipline of synthetic worship" (as distinct from the aspectal worship of the Gods).

*

[२४ शुद्धभक्तियोग-फल-स्वरूपम् ।]

*मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ।
मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे ॥ २४ ॥

इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां योगकाण्डे योगषट्के
भक्तिगीता नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

[24. The fruition of Suddha-Bhakti-Yoga].

24. With Mind intent on Me, be thou My devotee, dedicate all acts unto Me, and surrender thyself unto Me—thou shalt of a certainty reach unto Me—I assure thee, thou who art beloved of Me.

Thus the Twenty-third Chapter, entitled Bhakti Dharma Gita, in Yoga Shatka, of Yoga Kanda, of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.

अथ ज्ञानगीता नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ।

CHAPTER XXIV. GNANA DHARMA GITA.

[१ ज्ञानयोगस्य सर्वानुग्राहकत्वं सर्वगुह्यतमत्वम् च ।]

श्रीभगवान् उवाच—

सर्वगुह्यतमं भूयः शृणु मे परमं वचः ।
इष्टोऽसि मे दृढमिति ततो वक्ष्यामि ते हितम् ॥ १ ॥

[1. The occult nature of Gnana-Yoga in that it conduces to the upliftment of all].

The Blessed Lord said—

1. Listen (know) yet unto My supreme counsel, revealing the profound Brahmic Mystery ; thou art eternally beloved of Me ; as such, I bespeak thy (spiritual) weal.

*

[२-३ ज्ञानयोगिनां कर्म-प्रशस्तत्वम् ।]

किं कर्म किमकर्मेति कवयोऽप्यत्र मोहिताः ।
तत्ते कर्म प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात् ॥ २ ॥
कर्मणो ह्यपि बोद्धव्यं बोद्धव्यं च विकर्मणः ।
अकर्मणश्च बोद्धव्यं गहना कर्मणो गतिः ॥ ३ ॥

[2-3. The right implication of Karma as practised by Gnana-Yogi].

2. What is action (*Karma*) (and) what is non-action (*Akarama*)—herein even the learned are perplexed ; therefore, I shall reveal unto thee (the significance of) *Karma*, knowing which, thou shalt be delivered from its bondage.

3. (The implications of) necessary action (*Karma or Pravritti-karma*) need to be discriminated well ; likewise of abstracting from wrongful action (*Vikarma or Nivritti-karma*) ; as also of non-action (*Akarma or Yoga-karma or Naishkarmya*)—the path of proper action is hard to tread.

*

[४ ज्ञानयोगिनां निर्मलत्वम् ।]

त्यक्त्वा कर्मफलासङ्गं नित्यतृप्तो निराश्रयः ।
कर्मण्यभिप्रवृत्तोऽपि नैव किञ्चित्करोति सः ॥ ४ ॥

[4. The pristine purity of Gnana-Yogi (freedom from bondage of action].

4. Detaching from the fruit of action, delighting in the Life-Principle, not subject to trigunic Prakriti, the aspirant, even if engaged in work, does not indeed perform it (so as to be bound by it; this is *Naishkarmya-Siddhi*).

*

[५ सर्वेषां शुद्धविज्ञानकूटगामित्वम् ।]

श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञः परन्तप ।
सर्वं कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते ॥ ५ ॥

[5. The ultimate culmination of Suddha-Sankhya into Gnana-Yoga].

5. O Parantapa, worship by action done with synthetic insight excells that which is done through acts dedicated merely to the many manifest aspects ; O Partha, all synthetic functioning culminates in (leads to) Atma-Gnana or spiritual understanding.

*

[६ शुद्धज्ञाननिष्ठानां कर्मसंग्रहस्य त्रैविध्यम् ।]

ज्ञानं ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मचोदना ।
करणं कर्म कर्तेति त्रिविधः कर्मसङ्ग्रहः ॥ ६ ॥

[6. The motive-power for Karma is triple viz., the *Adhikari* (Knower or Gnani), the *Goal* (Quest of Knowledge), and the *Means* being Knowledge or Gnana (associated with Bhakti and Action); and the elements for Gnana-Yoga being *Karma*, the *Means* thereof, and the *Doer*].

6. Of the cognitive-process (*Gnana-vyavasaya*) the triple constituents (are) Knowledge, its Quest, and the Knower ; (so also) of the activating-process (*Karma-vyavasaya*), the triple elements (are constituted by) the Means, Actioning, and the Actor. (Similarly, Devotion or *Manas-vyavasaya* being the *sambhanda* or link between *Gnana-vyavasaya and Karma-vyavasaya* comprises the triple elements—Devotee, Devotion and the Object of devotion).

*

[७-९ शुद्धविज्ञानिनां लोकानुग्रहार्थं कर्मानुष्ठानावश्यकत्वम् ।]

यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः ।
स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥ ७ ॥
सक्ताः कर्मण्यविद्वांसो यथा कुर्वन्ति भारत ।
कुर्याद्विद्वांस्तथाऽसक्तश्चिकीर्षुर्लोकसङ्ग्रहम् ॥ ८ ॥
न बुद्धिभेदं जनयेदज्ञानां कर्मसङ्गिनाम् ।
जोषयेत्सर्वकर्माणि विद्वान्युक्तः समाचरन् ॥ ९ ॥

[7-9. The utter necessity of a Gnana-Yogi to do actions for *Lokasangraha* or universal weal].

7. Howsoever, the Gnana-Yogi (one of enlightened understanding) performs action, the others, likewise, perform it; the world adopts the criterion (of action) which he sets forth and follows.

8. O Bharata, the Gnana-Yogi (one of enlightened understanding) should, with a view to the world's weal, perform action as intensely dispassionate as those who, without spiritual insight, perform acts intensely attached to their fruits.

9. Let not the person with synthetic insight distract, perforce, the understanding of them, that have it not, and so are attached to the fruit of action; but let him, as a Yukta, transcending the fruit action, regulate all his actions accordingly, with a view to their uplift.

*

[१० शुद्धसंन्यासत्यागविना पुनर्जन्महेतुत्वम् ।]

ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं क्षीणे पुण्ये मर्त्यलोकं विशन्ति ।
एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना गतागतं कामकामा लभन्ते ॥ १० ॥

[10. Rebirth as a necessary result of the absence of *Sanyasa and Tyaga*]

10. They, (without the synthetic insight), enjoying the vast *Swarga* (tasting all fruits of action), descend, thereafter, into the mortal (ignorant) world again, after the exhaustion thereof; thus they, following the trigunic Vedas, longing after pleasures, experience birth and death (being constantly engaged in personal Pravritti and Nivritti).

*

[११ अन्तर्यामीश्वरस्य सर्वासितमत्वेन गुरुत्वम् ।]

तेषामेवानुकम्पार्थमहमज्ञानजं तमः ।
नाशयाम्यात्मभावस्थो ज्ञानदीपेन भास्वता ॥ ११ ॥

[11. The Lord as the indwelling Teacher conferring Gnana through His grace to overcome the causes of rebirth].

11. Even for their sake, compassioning, I, abiding as Atma in them, dispell the darkness of their ignorance (of atmic knowledge) by the illuminating lamp of wisdom (atmic understanding).

*

[१२-१३ ज्ञानयोगिनां श्रैष्ठ्यम् ।]

जितात्मनः प्रशान्तस्य परमात्मा समाहितः ।
शीतोष्णसुखदुःखेषु तथा मानापमानयोः ॥ १२ ॥
योगसंन्यस्तकर्माणं ज्ञानसञ्छिन्नसंशयम् ।
आत्मवन्तं न कर्माणि निबध्नन्ति धनञ्जय ॥ १३ ॥

[12-13. The excellence of Gnana-Yogis].

12. Unto him whose Mind is well-disciplined, who is serene amidst the dualities of heat and, old (Sense-contacts), of pain and pleasure (Mind-contacts), as also in censure and praise (Cognitive-contacts), the grace of the great Life-Principle is well nigh of attainment.

13. O Dhananjaya, action does not bind him, whose performance thereof is dedicatory (through Yoga), whose (atmic) understanding has dispelled all doubts, and who is the master of his Mind.

*

[१४-२२ ज्ञानाधिकारिलक्षणम् ।]

बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते ।
तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम् ॥ १४ ॥
*सुहृन्मित्रार्युदासीनमध्यस्थद्वेष्यबन्धुषु ।
साधुष्वपि च पापेषु समबुद्धिर्विशिष्यते ॥ १५ ॥
तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया ।
उपदेक्ष्यन्ति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः ॥ १६ ॥
यज्ज्ञात्वा न पुनर्मोहमेवं यास्यसि पाण्डव ।
येन भूतान्यशेषेण द्रक्ष्यस्यात्मन्यथो मयि ॥ १७ ॥
अपि चेदसि पापेभ्यः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः ।
सर्वं ज्ञानप्लवेनैव वृजिनं सन्तरिष्यसि ॥ १८ ॥
यथैधांसि समिद्धोऽग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन ।
ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुते तथा ॥ १९ ॥
न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ।
तत्स्वयं योगसंसिद्धः कालेनात्मनि विन्दति ॥ २० ॥
श्रद्धावाँल्लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः ।
ज्ञानं लब्ध्वा परां शान्तिमचिरेणाधिगच्छति ॥ २१ ॥
अज्ञश्चाश्रद्दधानश्च संशयात्मा विनश्यति ।
नायं लोकोऽस्ति न परो न सुखं संशयात्मनः ॥ २२ ॥

[14-22. The characteristics oi Gnana-Yogi].

14. The aspirant associated, with atmic insight, transcends action, both of pleasant and unpleasant fruits; therefore, discipline thyself for Yoga—Karma-Yoga imparts excellence unto all acts.

15. The aspirant, who perceives the Life-Principle as abiding in the friend, in the lover, in the Sages, in the indifferent strangers, in the neutral, in the foe, and in the kinsmen, as also in those that have and have not atmic insight, achieves excellence in his functioning in the world-process.

16. Learn that recognition of Paramatmic Immanence (*Samabuddhi*) by dedication, surrender and wholesome service; whereby, the wise Seers of tatwas will reveal unto thee (such) knowledge or wisdom;

17. O Pandava, knowing which, thou shalt not lapse again into such obscurity of understanding; whereby, also thou shalt recognise all beings (world-process) even as in Me, who is the Life-Principle.

18. Even if thou art the most sinful among all sinners, yet thou wilt ferry over all sin (cycle of birth and death) by the barge of knowledge (Brahma-Gnana).

19. As the sacrificial fire burns forth to ashes all the (offered) twigs, so the fire of atmic knowledge consumes the dross (of bondage) in all action.

20. Herein (in the world-process), verily, there is nothing so cleansing as spiritual understanding; that (atmic realisation), the aspirant skilled in Yoga, realises through synchronisation in himself.

21. The aspirant, with disciplined Senses, being devoted to the Life-Principle, and inspired with zeal, achieves the synthetic understanding; so achieving it, he attains, ere long, to the supreme peace.

22. He, without such understanding and zeal, being travailed by doubts, succeeds not (lags behind) in the world-process; unto him of doubting Mind there is no success either here or hereafter nor happiness even.

*

[२३-२४ ज्ञानयोगिनां फलस्वरूपम् ।]

शुभाशुभफलैरेवं मोक्ष्यसे कर्मबन्धनैः ।
संन्यासयोगयुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि ॥ २३ ॥

मत्कर्मकृन्मत्परमो मद्भक्तः सङ्गवर्जितः ।
निर्वैरः सर्वभूतेषु यः स मामेति पाण्डव ॥ २४ ॥
इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां योगकाण्डे योगषट्के
ज्ञानगीता नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

[23-24. The result of Gnana-Yoga].

23. (Being devoted to the Life-Principle), through dedication of fruits of all action, whose fruit be whether auspicious or not, thou shalt thus be delivered from its bondage ; being so liberated, thou shalt attain unto Me.

24. O Pandava, he, whose acts are dedicatory unto Me, who knows Me supreme, being My devotee, dispassionate and unhating all beings (in whom I abide), cometh unto Me (Atma).

Thus the Twenty-fourth Chapter, entitled Gnana Dharma Gita, in Yoga Shakta, of Yoga Kanda, of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.

अथ योगगीता नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ।

CHAPTER XXV. YOGA DHARMA GITA.

[१ सांख्य-योग-धर्म-संग्रहार्थ-जिज्ञासा ।]

अर्जुन उवाच—

संन्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् ।
त्यागस्य च हृषीकेश पृथक्केशिनिषूदन ॥ १ ॥

[1. Arjuna's question is in reference to the characteristics and relation as between *Sanyasa* (Sankhya) and *Tyaga* (Yoga) in brief .]

Arjuna said—

1. O Almighty, I desire to know the significance or essence of *Sanyasa* (functioning in the triple samsara, renouncing the fruit of action—Sankhya), as also of *Tyaga* (transcendent functioning which is "Ekatwa"—Yoga or Synthesis), O Hrishikesa, severally, O Thou Queller of Keshi. (*Sanyasa* includes the eighteen Dharmas from Nara-Narayana-Dharma to Sanyasa-Dharma, constituting *Suddha-Sankhya* ; and *Tyaga* includes the six Dharmas from Atma-Dharma to Yoga-Dharma, constituting *Suddha-Yoga*).

*

[२ नरनारायणधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

श्रीभगवान् उवाच—

कालोऽस्मि लोकक्षयकृत्प्रवृद्धो लोकान्समाहर्तुमिह प्रवृत्तः ।
ऋतेऽपि त्वां न भविष्यन्ति सर्वे येऽवस्थिता प्रत्यनीकेषु योधाः ॥२॥

[2. Summary of the teaching of Nara-Narayana Dharma Gita (Second Chapter)].

The Blessed Lord said—

2. I am the Synthesiser (Kala) of all Dharmas ; I come for destroying the separative ideations of beings ; I manifest here to consummate the world-process (to enable it achieve blessedness). Of these warriors amidst the hostile hosts (representing the Deva and Asura bhavas in the triple samsara), none else, save thou (and those that have the supreme illumination through functioning in *Ekatwa*), shall attain to the transcendent Goal.

*

[३ अवतारधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

यं हि न व्यथयन्त्येते पुरुषं पुरुषर्षभ ।
समदुःखसुखं धीरं सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥ ३ ॥

[3. Summary of Avatara Dharma Gita (Third Chapter)].

3. O foremost of men, that person of spiritual (yogic) illumination is worthy of blessed achievement, whom pleasure and pain (such dualities) of the triple samsara travil not, he having transcended them.

*

[४ अधिकारधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनन्दन ।
बहुशाखा ह्यनन्ताश्च बुद्धयोऽव्यवसायिनाम् ॥ ४ ॥

[4. Summary of Adhikara Dharma Gita (Fourth Chapter)].

4. O Kurunandana (Arjuna), the understanding of an aspirant, illuminated with atmic insight, leads to the synthesis (Yoga) in the world-process; but of those, that are devoid of it, the understanding is distracted in varied multiplicities.

*

[५ शिक्षाधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ५ ॥

[5. Summary of Siksha Dharma Gita (Fifth Chapter)].

5. As the waters enter into the great ocean, which is the type of fullness, decreasing never, so, he, in whom all desires enter (i.e. get neutralized), achieves the great peace—not he, who cherishes passioning ideation.

*

[६ कारणधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतम् ।
ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्मसमाधिना ॥ ६ ॥

[6. Summary of Karana Dharma Gita (Sixth Chapter)].

6. By him who performs the transcendent functioning is the Brahmic beatitude attainable—unto him all dedication is of the essence of Brahm (Transcendence), the oblation (Cognitive) is of Brahm, the fire (Sense) is of Brahm, and the worshipper (Mind-Emotional) is of Brahm.

*

[७ कैवल्यधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

तस्मादज्ञानसम्भूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनाऽऽत्मनः ।
छित्त्वैनं संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारत ॥ ७ ॥

॥ इति ज्ञानषट्क-संग्रहार्थः ॥

[7. Summary of Kaivalya Dharma Gita (Seventh Chapter)].

7. Therefore, felling asunder the inward obscuring doubts, bred from ignorance, by the sword-edge of Atma-Gnana, betake thou to the discipline of transcendent Yoga; arise, O Bharata, (for the performance of transcendent action).

THUS THE SUMMARY OF SIX CHAPTERS OF GNANA-SHATKA.

*

[८ स्वरूपधर्मगीता संग्रहार्थः]

योऽन्तःसुखोऽन्तरारामस्तथान्तर्ज्योतिरेव यः ।
स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति ॥ ८ ॥

[8. Summary of Swaroopa Dharma Gita (Eighth Chapter).]

8. The aspirant, who rejoices in the Atman, who reposes in the Atman, who is with the inner light of Atman, is a Yogi: being of transcendent nature, he attains unto the Brahmic ecstasy.

*

[९ साधनत्रयधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

युञ्जन्नेवं सदाऽऽत्मानं योगी नियतमानसः ।
शान्तिं निर्वाणपरमां मत्संस्थामधिगच्छति ॥ ९ ॥

[9. Summary of Sadhanatraya Dharma Gita (Ninth Chapter.]

9. The Yogi, thus, ever intent on Atman, with disciplined Mind, attains unto the Brahmic Peace in Me.

*

[१० मायाधर्मगीता-संग्रहार्थः । मोक्षधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

प्रशान्तमनसं ह्येनं योगिनं सुखमुत्तमम् ।
उपैति शान्तरजसं ब्रह्मभूतमकल्मषम् ॥ १० ॥

[10. Summary of Maya Dharma Gita (Tenth Chapter), and of Moksha Dharma Gita (Eleventh Chapter).]

10. The supreme ecstasy comes unto the Yogi, whose Mind is peaceful, whose passions are stilled, and who is free from frailty, and, thus, is akin to Brahmic nature.

*

[११ ब्रह्मस्वरूपधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

तपस्विभ्योऽधिको योगी ज्ञानिभ्योऽपि मतोऽधिकः ।
कर्मिभ्यश्चाधिको योगी तस्माद्योगी भवार्जुन ॥ ११ ॥

[11. Summary of Brahmaswaroopa Dharma Gita (Twelfth Chapter).]

11. The Yogi (Atma-Yogi or Suddha-Yogi) excells the Tapasvins (Bhakti-Yogi); he is deemed superior even to Gnana-Yogi; this Atma-Yogi surpasses Karma-Yogi too; therefore, O Arjuna, do thou become a Yogi (Atma-Yogi).

*

[१२ ब्रह्मविभूतिधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी त्वात्मैव मे मतम् ।
आस्थितः स हि युक्तात्मा मामेवानुत्तमां गतिम् ॥ १२ ॥

॥ इति भक्तिषट्क-संग्रहार्थः ॥

[12. Summary of Brahmavibhooti Dharma Gita (Thirteenth Chapter).]

12. All these (aspirants) be even gifted knowers; yet, I consider him, who is with atmic insight (Gnani or Mahatma) as verily Myself; since, ever being a Yukta, he accords to My state of Supreme Transcendence.

THUS THE SUMMARY OF SIX CHAPTERS OF BHAKTI-SHATKA.

*

[१३-१४ प्राणायामधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

सर्वद्वाराणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च ।
मूर्ध्न्याधायात्मनः प्राणमास्थितो योगधारणाम् ॥ १३ ॥
ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् ।
यः प्रयाति त्यजन् देहं स याति परमां गतिम् ॥ १४ ॥

[13-14. Summary of Pranayama Dharma Gita (Fourteenth chapter).]

13. Securing all the Sense-Gates, staying the Mind (emotion) in the heart, exalting the Consciousness (Buddhi) unto the head (between the eye brows), engaged in the yogic process;

14. He, who, intoning the mystic syllable "AUM", the transcendent Pranava of Brahm, meditates on Brahma-Shakti (Ma), dedicating himself and the fruit of all action unto Me (Atma) even attains unto the Supreme Transcendence.

*

[१५ परमात्मधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

अहमात्मा गुडाकेश सर्वभूताशयस्थितः ।
अहमादिश्च मध्यं च भूतानामन्त एव च ॥ १५ ॥

[15. Summary of Paramatma Dharma Gita (Fifteenth Chapter).]

15. O Gudakesa (conqueror of sleep), I am the Life-Principle in the heart of all beings; I am their beginning (source), the middle (the Fulfiller in the manifest world), and their culmination (the transcendent Goal—Brahma-Prapti).

*

[१६ अक्षरधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

महर्षीणां भृगुरहं गिरामस्म्येकमक्षरम् ।
यज्ञानां जपयज्ञोऽस्मि स्थावराणां हिमालयः ॥ १६ ॥

[16. Summary of Akashara Dharma Gita (Sixteenth Chapter).]

16. I am Bhrigu (Suddha-Yogi) among the Maharshis; the *Ekakshara*, (Prime-sound) in all speech; I am the intoning *Japa* in all worship; and the Himalaya among the fixed things.

*

[१७ राजविद्याधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

अक्षराणामकारोऽस्मि द्वन्द्वः सामासिकस्य च ।
अहमेवाक्षयः कालो धाताऽहं विश्वतोमुखः ॥ १७ ॥

[17. Summary of Raja-Vidya Dharma Gita (Seventeenth Chapter).]

17. Among the Imperishables (Akshara), I am the Life-Principle (*Atma*); and the dual Constituent (Purusha and Prakriti in terms of *Kshetra* and *Kshetragna*) of all compounding; I am even the Everlasting, and the Synthesiser of all Dharmas (functioning); I am the Sustainer, the Omniscient.

*

[१८ परमहंसधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा ।
तत्तदेवावगच्छ त्वं मम तेजोंऽशसम्भवम् ॥ १८ ॥

[18. Summary of Paramahamsa Dharma Gita (Eigheenth Chapter).]

18. Whatsoever be sublime in the manifest creation, excellent or exalted, regard that, thou, as even projected (manifested) out of a fragment of My glory.

*

[१९ संन्यासधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

दण्डो दमयतामस्मि नीतिरस्मि जिगीषताम् ।
मौनं चैवास्मि गुह्यानां ज्ञानं ज्ञानवतामहम् ॥ १९ ॥

॥ इति कर्मषटक-संग्रहार्थः ॥

[19. Summary of Sanyasa Dharma Gita (Ninteenth Chapter).]

19. I am the Austerity in the discipline of all aspirants, and the Guidance of those that are on the path of adeptship; I am the Silence in all yogic mysteries, and the transcendent Knowledge of all that know.

THUS THE SUMMARY OF SIX CHAPTERS OF KARMA-SHATKA.

*

[२० आत्मधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ।
मामेवैष्यसि युक्त्वैवमात्मानं मत्परायणः ॥ २० ॥

[20. Summary of Atma Dharma Gita (Twentieth Chapter.)]

20. With Mind intent on Me, be, thou, my devotee; dedicate all acts unto Me, and surrender thyself unto Me; seeking refuge in Me (Atma) thus disciplining thyself, thou shalt reach even unto Me.

*

[२१ प्रकृतिधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

ओं तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः ।
ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा ॥ २१ ॥

[21. Summary of Prakriti Dharma Gita (Twenty-first Chapter.)]

21. AUM (Transcendent—*Suddham*), TAT (Manifestation—*Sagunam*), SAT (Immanence—*Nirgunam*)—thus the nature of Brahm is delcared to be three-fold; therewith, of old, the Brahmanas (Brahmic aspirants), Vedas (Brahmic-Knowledge), and Sacrifices (Acts dedicated to Brahm) are ordained.

*

[२२ कर्मधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न काङ्क्षति ।
समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥ २२ ॥

[22. Summary of Karma Dharma Gita (Twenty-second Chapter.)]

22. Being of Brahmic (transcendent) nature, graced with atmic insight, the aspirant grieves not, and is unpassioning; realising the Brahmic immanence in all manifest creation, he attains unto My supreme devotedness.

*

[२३ भक्तिधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ।
भ्रामयन्सर्वभूतानि यन्त्रारूढानि मायया ॥ २३ ॥

[23. Summary of Bhakti Dharma Gita (Twenty-third Chapter.)]

23. The (Supreme) Lord abideth centrally in all beings, O Arjuna, urging (the consummation) by His Shakti (Maya) all those beings upon the evolutionary wheel.

*

[२४ ज्ञानधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत ।
तत्प्रसादात्परां शान्तिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम् ॥ २४ ॥

[24. Summary of Gnana Dharma Gita (Twenty-fourth Chapter.)]

24. Seek even Him, O Bharata (Arjuna), as the Universal Immanence; through His grace, thou shalt attain unto the Supreme Peace and Fulfilment Eternal.

*

[२५ योगधर्मगीता-संग्रहार्थः ।]

*सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।
अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ २५ ॥

॥ इति योगषट्क-संग्रहार्थः ॥

इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां योगकाण्डे योगषट्के
योगगीता नाम पञ्चविंशोऽध्याय : ॥

[25. Summary of Yoga Dharma Gita (Twenty-fifth Chapter).]

25. Synthesising all the evolutionary Dharmas (in Him), seek even the One Brahm (*Ekam*) and its Supreme Shakti (*Ma*); I, (as the *Eshwara* or Atma residing in the heart), will release thee from all sins—*papa* (and temporal merits—*Punya*); yield not unto sorrow.

THUS THE SUMMARY OF SIX CHAPTERS OF YOGA-SHATKA.

Thus the Twenty-fifth Chapter, entitled Yoga Dharma Gita, *in* Yoga Shatka, *of Yoga Kanda, of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.*

अथ ब्रह्मस्तुतिर्नाम समष्टिप्रणवार्थपरः षड्विंशोऽध्यायः

CHAPTER XXVI. BRHAMA-STUTI.

[१-२ स्वधर्मस्वरूपम् ।]

श्रीभगवान् उवाच—

नाहं वेदैर्न तपसा न दानेन न चेज्यया ।
शक्य एवंविधो द्रष्टुं दृष्टवानसि मां यथा ॥ १ ॥
अहं क्रतुरहं यज्ञः स्वधाऽहमहमौषधम् ।
मन्त्रोऽहमहमेवाज्यमहमग्निरहं हुतम् ॥ २ ॥

[1-2. The nature of *Swadharma*.]

The Blessed Lord said—

1. I, of such cosmic manifestation, can never be visioned even as thou hast seen Me—whether through *Vedas*, nor *Tapas*, nor *Dana*, nor *Yagna* (offering).

2. I am the offering (intelligence), I am the sacrifice (dedicatory work), I am the oblation (ideation), I am the medicament (for the consummation of the world-process); I am the chant (mental-intonation); I am the clarified butter (consecrated functioning); I am the fire (of knowledge); I am the recipient (Brahm) of all sacrificies.

*

[३-१८ स्वानुरूपधर्म-कर्तव्यावश्यकत्वं जयापजययोरपि सफलत्वं च ।]

अनपेक्षः शुचिर्दक्ष उदासीनो गतव्यथः ।
सर्वारम्भपरित्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥ ३ ॥
यदृच्छालाभसन्तुष्टो द्वन्द्वातीतो विमत्सरः ।
समः सिद्धावसिद्धौ च कृत्वाऽपि न निबध्यते ॥ ४ ॥
अन्तवत्तु फलं तेषां तद्भवत्यल्पमेधसाम् ।
देवान्देवयजो यान्ति मद्भक्ता यान्ति मामपि ॥ ५ ॥

एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः ।
कुरु कर्मैव तस्मात्त्वं पूर्वैः पूर्वतरं कृतम् ॥ ६ ॥
श्रेयान् स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ।
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥ ७ ॥
ये मे मतमिदं नित्यमनुतिष्ठन्ति मानवाः ।
श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तो मुच्यन्ते तेऽपि कर्मभिः ॥ ८ ॥
ये त्वेतदभ्यसूयन्तो नानुतिष्ठन्ति मे मतम् ।
सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धि नष्टानचेतसः ॥ ९ ॥
देही नित्यमवध्योऽयं देहे सर्वस्य भारत ।
तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ १० ॥
मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ।
आगमापायिनोऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत ॥ ११ ॥
देहिनोऽस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।
तथा देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति ॥ १२ ॥
स्वधर्ममपि चावेक्ष्य न विकम्पितुमर्हसि ।
धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्क्षत्रियस्य न विद्यते ॥ १३ ॥
यदृच्छया चोपपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतम् ।
सुखिनः क्षत्रियाः पार्थ लभन्ते युद्धमीदृशम् ॥ १४ ॥
अथ चेत्त्वमिमं धर्म्यं संग्रामं न करिष्यसि ।
ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्यसि ॥ १५ ॥
अकीर्तिं चापि भूतानि कथयिष्यन्ति तेऽव्ययाम् ।
संभावितस्य चाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते ॥ १६ ॥
भयाद्रणादुपरतं मंस्यन्ते त्वां महारथाः ।
येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवम् ॥ १७ ॥
अवाच्यवादांश्च बहून्वदिष्यन्ति तवाहिताः ।
निन्दन्तस्तव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं नु किम् ॥ १८ ॥

[3-18. The necessity of every one to do *Swadharma* and the incidents of victory and vanquishment in such doing.]

3. He, who hath no want, who is impersonal, adept, unaffected, has transcended pain (and pleasure), whose actions are dedicatory to the Life-Principle, being My devotee, is beloved of Me.

4. The aspirant who seeks joy in *Brahma-Sameepya* (*Yadruccha*), transcending the pairs of opposites, non-jealous, who is unaffected by success or failure in the performance of action, is not bound even while engaged in it (action).

5. Verily, the fruit of action achieved by those of limited understanding is not lasting—the worshippers of the Devas (aspects) go unto them, even but My worshippers come unto Me (Atman).

6. Thus, knowing the nature of worship (between the aspectal and whole worship), acts were performed by ancient seekers of liberation; do, thou, also engage thyself in action, therefore, as by them performed of old.

7. Performance of action with atmic insight, (*Swadharma*), transcending the trigunic influence, far excells action, though well-achieved, under the influence of trigunas (*Paradharma*) born of Prakriti; dedicatory actions culminate in the release from bondage, leading to blessedness; while, the other is fraught with the perils of birth and death (and the consequent limitations and ills of ignorance).

8. Those aspirants, who constantly accord to this law of Mine, being inspired with atmic zeal, and unassailed by jealousy, are even released from the bondage of action.

9. Them, however, who, through jealousy, accord not to this law of Mine, deem, thou, as ignorant of all atmic knowledge, and bereft of auspicious yearning.

10. O, Bharata, this Life-Principle embodied in all beings is Eternal and Imperishable; hence thou are not justified in grieving (thus) for all these beings.

11. O Kaunteya, the material (Prakritic) contacts generate the dualities in the Senses and in the Mind, such as heat and cold, pleasure and pain (and the like); these recur alternate, and, as such, are transcient; which endure (transcend) thou, O Bharata.

12. As unto the embodying Life-Principle, there be the states of adolescence, youth, and old age in this body, so also unto It is the taking up of another body—the aspirant of atmic understanding grieves not therein.

13. Thus understanding the Atma-Dharma (*Swadharma*), thou art not justified in vaciltating (mourning) therefor; unto a Kshatriya (Paramahamsa or Rajarshi) there is no oppertunity better than engaging (himself) in righteous battle (action) with atmic insight.

14. Blessed are those Kshatriyas, O Partha, who are engaged in such battle (work), being an oppertunity divinely designed to lead directly to the blissful Goal.

15. If, still, thou wilt not engage thyself in such righteous battle (action), then, thou wilt, swerving from atmic insight and glory, lapse into ignorance (and pain).

16. All persons will recount, (through ages,) thy lapsing (fall) from glory; to one of eminence, ill fame is even more poignant than death.

17. The great warriors (also Sages and Yogins) will deem thee as forsaking battle (action) through fear; and thou shalt fall in the estimation of them, who deemed thee valiant and high.

18. Those, inimical to your weal, will proclaim thy fall in words of disdain, censuring thy warring prowess—what can be more poignant (than this)?

*

[१९ शिष्यधर्मः ।]

हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ।
तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धाय कृतनिश्चयः ॥ १९ ॥

[19. Characteristics of a true disciple.]

19. If fighting (doing actions with atmic insight), thou art slain in battle (performance of actions), thou shalt attain unto blessedness; or if thou dost live conquering, thou shalt be equally blessed in this world; hence arise, O Kaunteya, deciding to fight (to perform impersonally legitmate and necessary work).

*

[२०-२३ परमाचार्य-धर्मः ।]

इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं मया ।
विमृश्यैतदशेषेण यथेच्छसि तथा कुरु ॥ २० ॥
इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययम् ।
विवस्वान्मनवे प्राह मनुरिक्ष्वाकवेऽब्रवीत् ॥ २१ ॥

एवं परम्पराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः ।
स कालेनेह महता योगो नष्टः परन्तप ॥ २२ ॥
स एवाऽयं मया तेऽद्य योगः प्रोक्तः पुरातनः ।
भक्तोऽसि मे सखा चेति रहस्यं ह्येतदुत्तमम् ॥ २३ ॥

[20-23. Characteristics of Yogacharya.]

20. Thus, by Me, has been revealed unto thee the great Understanding which is the secret of secrets; considering this profoundly in all its aspects, do, thou, act as thou wilt.

21. This occult teaching of Yoga I have taught to Vivaswan; Vivaswan spake it unto Manu; and Manu to Ikshvaku bespake it.

22. The Rajarshis (a special body of Hierarchs who teach Atma-Yoga) know of this teaching, which is handed down from generation to generation; this teaching of Yoga, O Parantapa, has declined here through the lapse of time.

23. That very teaching of Yoga, most ancient and the Supreme Mystery, has been now declared unto thee by Me, (since) thou art My devotee and beloved of Me.

*

[२४-३० गीतामाहात्म्यम् ।]

श्रेयान् स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ।
स्वभावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥ २४ ॥
इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयाऽनघ ।
एतद्बुध्वा बुध्दिमान् स्यात्कृतकृत्यश्च भारत ॥ २५ ॥
इदं ते नातपस्काय नाभक्ताय कदाचन ।
न चाशुश्रूषवे वाच्यं न च मां योऽभ्यसूयति ॥ २६ ॥
य इदं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभिधास्यति ।
भक्तिं मयि परां कृत्वा मामेवैष्यत्यसंशयम् ॥ २७ ॥

न च तस्मान्मनुष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः ।
भविता न च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥ २८ ॥
अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः ।
ज्ञानयज्ञेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे मतिः ॥ २९ ॥
श्रद्धावाननसूयश्च श्रुणुयादपि यो नरः ।
सोऽपि मुक्तः शुभाँल्लोकान्प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ॥ ३० ॥

[24-30. The greatness of Bhagavad-Gita.]

24. Performance of action, with atmic insight (*Swadharma*), transcending the trigunic influence, far exceeds action, though well achieved under the influence of trigunas (*Paradharma*); the aspirant performing action with atmic insight, suited to his prakritic nature, is not subject to bondage of action (tangle of limitations).

25. O thou sinless one, this most occult teaching has been revealed by Me; knowing this, the aspirant acquires illumination in understanding, and he, O Bharata, is thus one who has achieved.

26. This teaching is not to be revealed by thee unto him, who is undisciplined, never devoted, who is unlearned, and who does not recognise Me (Atman).

27. He, who hands over this supreme secret unto My devotees, so being most devoted to Me, reaches unto Me without doubt.

28. None is so most beloved of Me as he among men, nor is any here more beloved of Me than he.

29. Him, who studies (the implications of) this—Our discourse, replete with spiritual lore,

I consider as worshipping Me through dedicatory understanding (atmic insight).

30. Even he who listens unto this teaching, being earnest and without envy, shall be liberated, and reach unto the auspicious realms of the Virtuous.

*

[३१ भगवतः प्रश्नः ।]

कच्चिदेतच्छ्रुतं पार्थ त्वयैकाग्रेण चेतसा ।
कच्चिदज्ञानसम्मोहः प्रणष्टस्ते धनञ्जय ॥ ३१ ॥

[31. The Lord's question to Arjuna regarding the effect of His teaching on him.]

31. O Partha, has all this been, with attentive Mind, listened to by thee; O Dhananjaya, hast the obscurity of thy Understanding (through ignorance of atmic insight) been dispelled ?

*

[३२-३६ अर्जुनेन स्वाऽनुरूपकार्तज्ञ्य-विज्ञापन-कर्म ।]

परं ब्रह्म परं धाम पवित्रं परमं भवान् ।
पुरुषं शाश्वतं दिव्यमादिदेवमजं विभुम् ॥ ३२ ॥
आहुस्त्वामृषयः सर्वे देवर्षिर्नारदस्तथा ।
असितो देवलो व्यासः स्वयं चैव ब्रवीषि मे ॥ ३३ ॥
सर्वमेतदृतं मन्ये यन्मां वदसि केशव ।
न हि ते भगवन्व्यक्तिं विदुर्देवा न दानवाः ॥ ३४ ॥
मदनुग्रहाय परमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम् ।
यत्त्वयोक्तं वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम ॥ ३५ ॥
भवाप्ययौ हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया ।
त्वत्तः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि चाव्ययम् ॥ ३६ ॥

[32-36. Arjuna's gratitude to the Lord.]

Arjuna said—

32. Thou art the Transcendent Absolute—Brahm, The Ultimate Refuge, Supreme Holiness,

The Indwelling Purusha, Eternal, Resplendent, Primal Divinity, Unborn, and Sovereign.

33. Thus all the Sages, the celestial Narada, Asita, Devala, Vyasa, bespeak of Thee; and Thou dost so reveal Thyself unto me.

34. O Keshava, all this, that Thou hast said to me, I accept as truth, O Bhagavan (the Lord of Pravritti, Nivritti, and Yoga); even the Gods know not all Thy manifestations, nor they of asuric outlook—the Danavas.

35. By the supreme occult teaching revealing the Life-Principle (Atman) which, Thou hast bespoken to me, regardful of my spiritual weal, this my ignorance has been dispelled.

36. The Science of Pravritti and Nivritti (*Bhava and Apyaya*) of all beings in the world-process has been listened to by me in all its bearings; and, from Thee, O Thou of lotus eyes, even the inviolate culmination (Yoga) of them both (I have learnt).

*

[३७-४८ अर्जुनेन कृष्ण-स्तुतिः ।]

त्वमक्षरं परमं वेदितव्यं त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम् ।
त्वमव्ययः शाश्वतधर्मगोप्ता सनातनस्त्वं पुरुषो मतो मे ॥ ३७ ॥
अमी हि त्वां सुरसङ्घा विशन्ति केचिद्भीताः प्राञ्जलयो गृणन्ति ।
स्वस्तीत्युक्त्वा महर्षिसिद्धसङ्घाः स्तुवन्ति त्वां स्तुतिभिःपुष्कलाभिः॥
स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या जगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यते च ।
रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवन्ति सर्वे नमस्यन्ति च सिद्धसङ्घाः ॥३९॥
कस्माच्च ते न नमेरन्महात्मन् गरीयसे ब्रह्मणोऽप्यादिकर्त्रे ।
अनन्त देवेश जगन्निवास त्वमक्षरं सदसत्तत्परं यत् ॥ ४० ॥

त्वमादिदेवः पुरुषः पुराणस्त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम् ।
वेत्ताऽसि वेद्यं च परं च धाम त्वया ततं विश्वमनन्तरूप ॥ ४१ ॥
वायुर्यमोऽग्निर्वरुणः शशाङ्कः प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च ।
नमो नमस्तेऽस्तु सहस्रकृत्वः पुनश्च भूयोऽपि नमो नमस्ते ॥ ४२ ॥
नमः पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते नमोऽस्तु ते सर्वत एव सर्व ।
अनन्तवीर्यामितविक्रमस्त्वं सर्वं समाप्नोषि ततोऽसि सर्वः ॥४३॥
सखेति मत्वा प्रसभं यदुक्तं हे कृष्ण हे यादव हे सखेति ।
अजानता महिमानं तवेदम् मया प्रसादात्प्रणयेन वापि ॥ ४४ ॥
यच्चाऽवहासार्थमसत्कृतोऽसि विहारशय्यासनभोजनेषु ।
एकोऽथवाऽप्यच्युत तत्समक्षं तत्क्षामये त्वामहमप्रमेयम् ॥ ४५ ॥
पिताऽसि लोकस्य चराचरस्य त्वमस्य पूज्यश्च गुरुर्गरीयान् ।
न त्वत्समोऽस्त्यभ्यधिकः कुतोऽन्यो लोकत्रयेऽप्यप्रतिमप्रभावः ॥४६॥
तस्मात्प्रणम्य प्रणिधाय कायं प्रसादये त्वामहमीशमीड्यम् ।
पितेव पुत्रस्य सखेव सख्युः प्रियः प्रियायार्हसि देव सोढुम् ॥ ४७ ॥
नष्टो मोहः स्मृतिर्लब्धा त्वत्प्रसादान्मयाऽच्युत ।
स्थितोऽस्मि गतसन्देहः करिष्ये वचनं तव ॥ ४८ ॥

[37-48. His eulogy of the Lord.]

37. Thou art the Imperishable, the great Quest of all knowledge, the Supreme Abode of this cosmos; Thou art the Infallible, the Guardian of the Eternal Dharma; I worship Thee as the Ancient Purusha, the Immanent.

38. These Assemblage of Devas enter into Thee, some overcome by Thy glory adore Thee with folded hands; and the Hosts of Hierarchs, Maharshis, and Siddhas, hailing Thee, invoke Thee with innumerable chants.

39. Victory to Thee, O Hrishikesa; by Thy magnificence the cosmos rejoices, and is enraptured; the asuric powers, smitten with awe,

disperse in all directions; and all the bands of Siddhas bow in reverence unto Thee.

40. O Thou, Lord of the cosmos, how can they desist from worshipping Thee, O Thou Almighty, Thou—even the Primal Sire of the Creator Brahma (one of the Trinity), Thou the Endless, Lord of Gods, Thou, the Immanance of the Worlds, The Everlasting, The Unmanifest, The Manifest, and Thou that art the Transcendent beyond ?

41. The First among the Devas art Thou, and the Ancient Purusha, the Grand Seat of the manifest universe; Thou art the Knower, Thou the Theme of all knowledge, and the sublime Resort; by Thee, O Thou of infinite manifestations, all this cosmos is even pervaded.

42. Thou art Vayu, Yama, Agni, Varuna, Chandra; Thou art the Father (Paramatma) of all beings, as also their Grandsire (Purusha); I adore Thee, and let my adoration of Thee be a thousand-fold; again, and ever more still my adoration unto Thee.

43. Let me adore Thee in Thy manifest Form; unto Thy unmanifest nature my adoration still, and again to Thee, all Transcendent; Thou art of infinite prowess and immesurable energy; all dost Thou encompass, and Thou dost pervade all too;

44. Not knowing of this Thy divine nature, and deeming Thee just a comrade, if I should have addressed Thee as Krishna, as Yadava, and even as friend—whether through inadvertance, or even through fondness;

45. If in jest, I had showed Thee irreverence, whether in Thy seat or at Thy meal, either alone or in company—O Thou, Inviolate, I beseech Thy forgiveness, Thou who art even the Infinite.

46. Thou art the Progenitor of all the mobile and immobile cosmos, Thou worthy of cosmic adoration, the great Teacher ; there is none equal unto Thee ; who, then, may surpass Thee, in the three worlds (Gnana, Icha, and Kriya), Thou of unequalled might ?

47. Hence, bowing unto Thee, and prostrating myself unto Thee, I seek Thy grace ; Thou art the Lord and worthy of all adoration ; O Thou divine, mayst Thou bear with me, as the sire with the son, friend with the friend, or the lover with the beloved.

48. My ignorance has been dispelled, and my memory (as Nara, the Representative of Humanity) has been recovered by me through Thy grace, O Thou the Inviolate ; I stay (before Thee) bereft of all doubting—I shall perform all Thy bidding.

*

[४९-५० संजयेन स्वोक्तभगवदुपदेश-स्वरूपनिरूपणम् ।]

सञ्जय उवाच—

इत्यहं वासुदेवस्य पार्थस्य च महात्मनः ।
संवादमिममश्रौषमद्भुतं रोमहर्षणम् ॥ ४९ ॥
लब्ध्वा वरन्तु कौन्तेयो मेने जयमिवात्मनः ।
आरुरोह ततः पार्थो रथं परमसंमतम् ॥ ५० ॥

[49-50. Sanjaya's hearing of the discourse.]

Sanjaya said—

49. Thus did I listen to this profound and marvellous Discourse between Partha and the great Lord Vasudeva.

50. Kaunteya (Arjuna), having received the benediction (from Sri Durga), regarded victory as certain unto himself ; and after (the discourse), Partha ascended (to his seat in) the charriot, famed invulnerable.

*

[५१-५४ आत्मविदां स्वभावं स्वरूपं च ।]

शृणु राजन्नवहितः श्रुत्वा चैवावधारय ।
नैव मन्त्रकृतं किंचिन्नैव मायां तथाविधाम् ॥ ५१ ॥
न वै बिभीषिकां कांचिद्राजन्कुर्वन्ति पाण्डवाः ।
युध्यन्ति ते यथान्यायं शक्तिमन्तश्च संयुगे ॥ ५२ ॥
धर्मेण सर्वकार्याणि जीवितादीनि भारत ।
आरभन्ते सदा पार्थाः प्रार्थयाना महद्यशः ॥ ५३ ॥
न ते युद्धान्निवर्तन्ते धर्मोपेता महाबलाः ।
श्रिया परमया युक्ता यतो धर्मस्ततोजयः ॥ ५४ ॥

[51-54. Characteristics of the Seers of Atma, (as illustrated by the Pandavas)].

51. O King (Dhritarashtra), listen attentively, and, listening, know for certain that with nothing in the nature of wily incantation, nor with that of (asuric) energy,

52. Nor, with anything in the nature of deceitful strategy, will the Pandavas enact, O King ; they, endowed with righteous (Daivi) Shakti, will wage the battle according to the due rules of war.

53. O Bharata (King Dhritarashtra), the sons of Pritha (mother of Pandavas), yearning unto righteous glory, always take unto every endeavour throughout their lifes in the light of Dharma (exalting conduct).

54. They will not desist from fighting the battle, being righteous-minded, endowed with great strength, and supreme blessedness; where there is righteousness, there victory be.

*

[५५ ब्रह्मस्तुति-अवतारिका ।]

तं धर्मविग्रहं देवं शुद्धं नारायणं प्रभुम् ।
कृष्णं ब्रह्मा चैवमेव तुष्टाव परया धिया ॥ ५५ ॥

[55. Sanjaya's prelude to Brahma-Stuti.]

55. Him, the Dharma Incarnate, the Divine, the Transcendent, Lordly Narayana—Krishna—thus eulogised Brahma, the Creator, endowed with high intelligence.

*

[५६-७३ ब्रह्मदेवकृता कृष्ण-स्तुतिः ।]

जय विश्व महादेव जय लोकहिते रत ।
जय योगीश्वर विभो जय योगपरावर ॥ ५६ ॥
पद्मगर्भ विशालाक्ष जय लोकेश्वरेश्वर ।
भूतभव्यभवन्नाथ जय सौम्यात्मजात्मज ॥ ५७ ॥
असङ्ख्येयगुणाधार जय सर्वपरायण ।
नारायण सुदुष्पार जय शार्ङ्गधनुर्धर ॥ ५८ ॥
जय सर्वगुणोपेत विश्वमूर्ते निरामय ।
विश्वेश्वर महाबाहो जय लोकार्थतत्पर ॥ ५९ ॥
महोरगवराहाद्य हरिकेश विभो जय ।
हरिवासदिशामीश विश्ववासामिताव्यय ॥ ६० ॥

व्यक्ताव्यक्तामितस्थान नियतेन्द्रियसत्क्रिय ।
असङ्ख्येयात्मभावज्ञ जय गम्भीर कामद ॥ ६१ ॥
अनन्तविदित ब्रह्मन्नित्यभूतविभावन ।
कृतकार्य कृतप्रज्ञ धर्मज्ञ विजयावह ॥ ६२ ॥
गुह्यात्मन्सर्वयोगात्मन्स्फुटसंभूतसंभव ।
भूताद्य लोकतत्त्वेश जय भूतविभावन ॥ ६३ ॥
आत्मयोने महाभाग कल्पसंक्षेपतत्पर ।
उद्भावनमनोभाव जय ब्रह्म जयप्रिय ॥ ६४ ॥
निसर्गसर्गनिरत कामेश परमेश्वर ।
अमृतोद्भवसद्भाव मुक्तात्मन्विजयप्रद ॥ ६५ ॥
प्रजापतिपते देव पद्मनाभ महाबल ।
आत्मभूतमहाभूत सत्त्वात्मञ्जय सर्वदा ॥ ६६ ॥
पादौ तव धरा देवी दिशो बाहू दिवं शिरः ।
मूर्तिस्तेऽहं सुराः कायश्चन्द्रादित्यौ च चक्षुषी ॥ ६७ ॥
बलं तपश्च सत्यं च कर्म धर्मात्मकं तव ।
तेजोऽग्निः पवनःश्वास आपस्ते स्वेदसंभवाः ॥ ६८ ॥
अश्विनौ श्रवणौ नित्यं देवी जिह्वा सरस्वती ।
वेदाः संस्कारनिष्ठा हि त्वयीदं जगदाश्रितम् ॥ ६९ ॥
न सङ्ख्यानं परीमाणं न तेजो न पराक्रमम् ।
न बलं योगयोगीश जानीमस्ते परन्तप ॥ ७० ॥
त्वद्भक्तिनिरता देव नियमैस्त्वां समाश्रिताः ।
अर्चयामः सदा विष्णो परमेशं महेश्वरम् ॥ ७१ ॥
त्वं गतिः सर्वभूतानां त्वं नेता त्वं जगद्गुरुः ।
त्वत्प्रसादेन देवेश सुखिनो विबुधाः सदा ॥ ७२ ॥

धर्मसंस्थापनार्थाय दैत्यानाञ्च वधाय च ।
जगतो धारणार्थाय विज्ञाप्यं कुरु मे विभो ॥ ७२ ॥
यत्तत्परमकं गुह्यं त्वत्प्रसादादिदं विभो ।
वासुदेव तदेतत्ते मयोद्गीतं यथातथम् ॥ ७३ ॥

[56-74. Report by Sanjaya to Dhritharashtra of Brahma's eulogy of the Lord.

56. Victory unto Thee, Thou all, the great Divinity, Victory to Thee devoted to the worlds' weal; victory to Thee, Master of Yoga, O Lord, victory to Thee who dost transcend the manifest and the unmanifest through Yoga.

57. Thou, the Source of the cosmic Lotus (manifestation), All-Seeing, victory unto Thee, that art the Lord of the Rulers of the worlds, O Thou beyond the past, the present, and future, victory unto Thee who art full of divine beauty and abiding immanent.

58. Thou art the resort of infinite excellences; victory unto Thee, who art the Refuge of all; O Thou Narayana, the great Mystery; victory be unto Thee, who dost wield the divine bow "*Sharanga*".

59. Victory unto Thee, who art of transcendent nature, of cosmic embodiment, infallible, Lord of the universe, Almighty; victory unto Thee who art engaged, urging the worlds' consummation.

60. O Thou, the great Snake (Time) and the Mighty Boar (Uplifter and Incarnate otherwise), Thou Ancient, the radiant Siva (consummator), victory unto Thee, that art the Sovereign;

Thou whose vestment is splendour, Lord of all space, Indwelling in the whole universe, and Inviolate.

61. Thou of infinite existence, manifest and unmanifest, Thou, that dost urge all cosmic faculties, and Thou Performer of all auspicious action, Thou, the sole Knower of Thine own nature; victory unto Thee, who art the Sublime, and the Dispenser of all love.

62. Thou, the Ominiscient Brahm, the Ever Present in all beings Thou, the Adept in all knowledge, of all Dharma ever followed by victory.

63. O Thou, the mysterious Life-Principle, the Soul of all Yoga, the Source of manifest creation; O Thou, Foremost of all beings, Thou, the Director of the world-process, victory unto Thee, the Progenitor of all.

64. O Thou self-existent, of infinite manifestation, Thou the Consummater of all cosmos; the Impeller of all aspirations; victory unto Thee, who art the Supreme Brahm, Thou, lover of victory.

65. O Thou, who art wrapt in creation and consummation, Lord of love, the Supreme Divinity, the Source of all immortality, Lord of deliverance, and Giver of victory.

66. Lord of all world, Regent, exalted Divinity; Source of the cosmic lotus, Almighty,

Self-create, Supreme Being, Lord of all essences, victory even unto Thee for ever and for ever.

67. The Earth-Goddess signifies Thy feet, the Spaces Thy twin arms, the Heaven Thy crown, even the Atman Thy manifestation; the World-Regents are thy limbs, and the Sun and the Moon are even Thine two eyes.

68. All the energy, austerity, truth, and functioning in the cosmos are infused by Thy law (Dharma); Fire is Thy radiance, Thy breath is even the wind, and all waters are even Thy sweat.

69. Thine ears are the Aswin-Twins, the Goddess of eternal wisdom (Saraswati) is ever Thy speech, the Vedas are replete with the ordinances of Thine bidding, and all these worlds are even reposed in Thee.

70. O Lord of all Yogins, and Eternal Victor, we know not Thy reckoning or measure, nor Thy glory, nor even Thy energy, nor might.

71. O Lord, ever joyous in intense devotion to Thee, we even seek Thee with all discipline, and even worship Thee, O Vishnu, who art the great Lord and Maheswara.

72. Thou art the ultimate Refuge of all beings, and Thou the Director and Teacher of all the worlds; Supreme Lord, by Thy grace even the Immortals are blissful.

73. Fulfil Thou, O Lord, my yearning in establishing the Dharma and in transforming Adharma, for the upholding of the world-process.

74. O Vasudeva, Thou the Lord, even through Thy grace, I am enabled to sing of Thy very supreme mystery thus as it be.

*

[७५-७७ संजयेन स्वस्य हर्ष-विस्मयं वचनम् ।]

व्यासप्रसादाच्छ्रुतवानेतद्गुह्यमहं परम् ।
योगं योगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतः स्वयम् ॥ ७५ ॥

राजन्संस्मृत्य संस्मृत्य संवादमिदमद्भुतम् ।
केशवार्जुनयोः पुण्यं हृष्यामि च मुहुर्मुहुः ॥ ७६ ॥

तच्च संस्मृत्य संस्मृत्य रूपमत्यद्भुतं हरेः ।
विस्मयो मे महान्राजन्हृष्यामि च पुनःपुनः ॥ ७७ ॥

[75-77. Sanjaya's joyous and admiring declaration as to how he is benefitted by listening to the Discourse himself.]

75. Through the grace of Vyasa, I was enabled to listen to this supreme secret of Yoga (Atma-Yoga) directly from Sri Krishna, the Lord of Yoga, Himself revealing.

76. O King (Dhritarashtra), recounting again and again this magnificent and blessed Dialogue between Sri Krishna and Arjuna, I rejoice again and again.

77. And remembering, ever and again, that glorious (atmic) manifestation of Hari, great is my wonderment, O King; often and often (still) I am filled with joy.

*

[७८ आत्मविदां विभूति ।]

यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ।
तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ॥ ७८ ॥

इति श्रीभगवद्गीतायां योगब्रह्मविद्यायां
ब्रह्मस्तुतिर्नाम समष्टिप्रणवार्थपरः षड्विंशोऽध्यायः ॥
संपूर्णेयं श्रीभगवद्गीता ॥

ॐ

॥ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

[78. The beatitude which is attained by the Seers—*Sri*, *Vijaya*, *Bhooti*, and *Neeti*, through such Atma-Gnana. Here, *Sri* (Yoga), *Vijaya* (Sanyasa), *Bhooti* (Brahm-Vibhooti), and *Neeti* (Gnana), connote respectively Yoga, Sanyasa, Brahmic-beatitude, and Knowledge.]

78. Where be Sri Krishna the Lord of Yoga, and Partha the mighty Bowman, it is my firm faith that there even abide spiritual bliss, victory, beatitude, and wisdom.

Thus the Twenty-sixth Chapter, entitled Brahma Stuti. signifying the Synthetic Pranava, of Sri Bhagavad Gita, the Synthetic Science of the Absolute.

THUS ENDS SRI BHAGAVAD GITA

AUM

PEACE! PEACE! PEACE!

॥ श्रीकृष्णार्जुनसन्निवेशरहस्यार्थः ॥

नरनारायणाभ्यां च लोकार्थाभ्यां प्रसादितम् ।
पाथेयमर्थसारं च सर्वमूलं सनातनम् ॥ १ ॥
धर्मं संगृह्य योगेन ताभ्यां नत्वा यथाविधि ।
समबुद्धिसंप्रदीप्तशुद्धमानसकेतनम् ॥ २ ॥
अधिष्ठाय स्वानुरूप शरीररथमञ्जसा ।
चतुष्किरणसंराजन्मनः प्रग्रहसंग्रहम् ॥ ३ ॥
चतुर्गतीन्द्रियाश्वांश्च पन्थानं सन्तमच्युतम् ।
नानाभावपरित्यागशुद्धमेकं सदाश्रयम् ॥ ४ ॥
नयन्तं शुद्धविज्ञानं सारथिं संप्रकल्प्य हि ।
परप्रेप्सुश्च यो धीरः सोऽधिकारी पुमान्परः ॥ ५ ॥
सामीप्यं ब्रह्मणा चैति तदेव परमं पदम् ।
संसारिभिरिदं वेद्यं पुरुषार्थपरैः सदा ॥ ६ ॥

॥ श्रीभगवद्गीतामाहात्म्यम् ॥

गीता सुगीता कर्तव्या किमन्यैः शास्त्रविस्तरैः ।
या स्वयं पद्मनाभस्य मुखपद्माद्विनिःसृता ॥ १ ॥
सर्वशास्त्रमयी गीता सर्वदेवमयो हरिः ।
सर्वतीर्थमयी गङ्गा सर्ववेदमयो मनुः ॥ २ ॥
गीता गङ्गा च गायत्री गोविन्देति हृदि स्थिते ।
चतुर्गकारसंयुक्ते पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ३ ॥
श्रीमन्महाभारते भीष्मपर्वणि ॥

॥ श्रीभगवद्गीताश्लोकसङ्ख्यानिरूपणम् ॥

*षट्शतानि सविंशानि श्लोकानां प्राह केशवः ।
अर्जुनः सप्तपञ्चाशत्सप्तषष्टिं तु संजयः ॥ १ ॥
धृतराष्ट्रः श्लोकमेकं गीतायामानमुच्यते ।

*The Durga-Stotra of 12 Slokas, intoned by Arjuna in invoking Her at the bidding of the Lord, has to be reckoned among the 620 verses attributed to the Lord by Visampayana in as much as the same, being a *Maha-Siddha-Mantra* was deemed to have been communicated to Arjuna by the Lord.

भारतामृतसर्वस्य गीतायां मथितस्य च ॥ २ ॥
सारमुद्धृत्य कृष्णेन अर्जुनस्य मुखे हुतम् ।
श्री मन्महाभारते भीष्मपर्वणि ॥

॥ श्रीभगवद्गीतोपदेशकालनिर्णयः ॥

कार्त्तिक शुद्धसप्तमी—भानुवार—श्रवणनक्षत्र—पूर्वाह्ण—श्रीकाल: ॥

The Great discourse was made on the seventh day of the bright fortnight of *Kartika* month, the day being Sunday with the asterism *Sravana*, and the time, before 10. A.M.

*

Gita—The Suddha Shastra.

1. आजन्माऽऽमरणं यच्च शास्त्रं वै मनुजान्पुनः ।
यथादेशं यथाकालं यथावस्थं च शिक्षयेत् ॥

That Science of Religion which ought to be imparted to all persons from birth onward to the end, suitable to vicissitudes of place, time and circumstance ;

2. धर्मं सनातनं शुद्धं प्रत्यक्षं सार्वलौकिकम् ।
समभावैक्यफलदमिहाऽमुत्र च शङ्करम् ॥

Of which the Dharma is Eternal, Transcendent, Realisable, Universal, fruitful of auspiciousness here and hereafter, bestowing the supreme peace of brotherhood ;

3. तद्धि शास्त्रं महात्मानो गीतेत्याहुर्विचक्षणाः ।
न वैष्णवमिदं शास्त्रं न शाक्तं न च शाम्भवम् ॥

Is acclaimed by the Great Mahatmas as the Science dealt with in the Gita. This Supreme Science is not exclusively Vishnava, nor Shakta, nor Shambava ;

4. न बौद्धं न च काणादं न सांख्यं न च यौगिकम् ।
न तन्त्रं नैव वेदान्तं विशेषसमयं न च ॥

Nor Bouddha, nor Kanada, nor Sankhya, nor Yougika, nor Tantra, nor Vedanta, nor even any particular creed.

5. शुद्धं च तदिदं शास्त्रं स्तुवन्ति पूर्वसूरिणः ।
तस्मात्संसारिभिर्नित्यं संसेव्यं तदिदं भुवि ॥

The ancient Seers extole this Science as All-embracing and Transcendent ; as such this Science ought to be followed by every aspirant in this world.

*

Study of Gita :—Necessary Qualification.

1. अव्यक्तं सर्वदेहेषु शुद्धमव्ययमच्युतम् ।
उच्चावचफलालिप्तमापः पुष्करपर्णवत् ॥
2. संस्थितं नित्यमात्मानं स्वरूपाच्च स्वभावतः ।
अविज्ञाय च ये मर्त्या दर्शनज्ञा विशेषतः ॥
3. अध्यात्मदर्शनज्ञाश्च ब्रह्मतत्त्वं परं तथा ।
अपरं चाखिलान् लोकान् शासयन्तः समञ्जसम् ॥
4. ते स्युः श्रीभगवद्गीताध्ययने नाधिकारिणः ।
यतस्ते चैव सर्वेऽपि भवेयुश्चात्मघातिनः ॥
5. ये तु प्राकृतलिङ्गं च ब्रह्म मानसकर्मणा ।
उपासते भूतिकामा भक्ताश्चैवाधिकारिणः ॥
6. ते स्युः श्रीभगवद्गीताध्ययने नाधिकारिणः ।
यतस्तद्ब्रह्म तत्त्वेन ते न जानन्ति कामिनः ॥
7. ये केवलं कर्मतन्त्रपरा वेदविदो जनाः ।
कामात्मानः स्वर्गपरा लोभमोहमदान्विताः ॥
8. ते स्युः श्रीभगवद्गीताध्ययने नाधिकारिणः ।
यतश्चात्मस्वरूपं हि ते न जानन्ति तत्त्वतः ॥
9. ये त्वष्टाङ्गयोगपराश्चित्तवृत्तिनिरोधकाः ।
सांख्याः प्रकृतितन्त्राश्च तथा कारणवादिनः ॥
10. ते स्युः श्रीभगवद्गीताध्ययने नाधिकारिणः ।
यतश्चात्मशक्तिकार्यं ते न जानन्ति धर्मतः ॥
11. ये च वेदान्तिनोऽध्यात्मज्ञानिनो धर्मलक्षणाः ।
तुरीयाश्रमनिष्ठाश्च सर्वं ब्रह्मेति वादिनः ॥
12. ते स्युः श्रीभगवद्गीताध्ययने नाधिकारिणः ।
यतस्ते प्रकृतेश्चैव मिथ्यात्वं साधयन्ति हि ॥
13. तस्माद्येऽधीतविद्याश्च तथा चैवोत्तमां गतिम् ।
परीक्ष्य लोकान्कर्मजितान्प्रेप्सवो नियतेषणाः ॥

14. क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोगे च सति नित्यत्वलक्षणे ।
भवतां व्यवसायानां शुद्धस्यैवात्मनश्च हि ॥
15. स्वरूपं च जिज्ञासवो धर्मकामाः शुभाश्रयाः ।
ते स्युः श्रीभगवद्गीताध्ययने ह्यधिकारिणः ॥
16. इदमनावश्यकं च ह्यावश्यकमिदं भवेत् ।
एतत्स्वभाविकमिदं न तथेत्थं भवेदिति ॥
17. तदिदं ब्रह्म नैतच्च ब्रह्मोपास्यं भवेदिति ।
विज्ञानं सर्वविद्याभिर्जायते चाधिकारिणाम् ॥
18. श्रीभगवद्गीताया हि शुद्धानां चाधिकारिणम् ।
सर्वमावश्यकं चेति सर्वं ब्रह्मस्वभावजम् ॥
19. सर्वं तत्खल्विदं ब्रह्म चेति ज्ञानं हि जायते ।
तस्मात् श्रीभगवद्गीता ह्यध्येया स्यादितीर्यते ॥

Herein, the above nineteen verses, being the quotation from Sanatana Dharma Deepika, make mention of those class of aspirants who are qualified to study the Science of Yoga Brahma Vidya and those who are not so. The distinction rises in virtue of the nature of study followed by each ; they are called Adhikaris and Anadhikaris respectively.

The Anadhikaris are said to be :—

1. Those whose *study* does not include both the aspects of Brahm *viz.*. Para and Apara—the study being incomplete consequently.
2. Those whose *devotion* is directed exclusively to the manifest Aspects of Brahm with the view to achieve Siddhis or powers etc.
3. Those whose *actions* are exclusively governed by a passion for mere material advancement.
4. Those who practise "Ashtanga-Yoga" (the eight-limbed Yoga), "Chitta-Vritti-Niroda" (the suppression of mental modifications), and are mere Sankhyas (of the Nireeshwara type), Natural philosophers, and Agnostics (Karanavadis) ;
5. As also Vedantins, who declare that Prakritti (Jagat-Samsara or world process) is "Mithya" (false, illusion, unreal, non-being.)

The Adhikaris are : —

1. Those whose *study*, *faith* and *action* conform to the Swaroopa (formful) and Swabhava (abstractive) aspects of Brahm in terms of the Great Suddha Mahavakyas *viz.*

(1) Sarvam Tat Khalvidam Brahm—All this is verily Brahm.
(2) Sarvam Brahma Swabhavajam—All be of the nature of Brahm.
(3) Sarvam Avasyakam—All is necessity.

श्रीभगवद्गीताश्लोकानाम् अकारादिक्रमः

SLOKA-INDEX

अ		
अकीर्तिं चापि भूतानि	26	16
अक्षरं ब्रह्म परमं	16	3
अक्षराणामकारोऽस्मि	25	17
अग्निर्ज्योतिरहः शुक्लः	11	21
अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयं	15	19
अजेयस्त्वं रणेऽरीणां	1	29
अजोऽपि सन्नव्ययात्मा	3	3
अज्ञश्चाश्रद्दधानश्च	24	22
अट्टशूलप्रहरणे	1	17
अथ केन प्रयुक्तोऽयं	6	1
अथ चित्तं समाधातुं	17	16
अथ चेत्त्वमिमं धर्म्यं	26	15
अथ चैनं नित्यजातं	21	18
अथवा बहुनैतेन	12	38
अथवा योगिनामेव	14	22
अथ व्यवस्थितान्दृष्ट्वा	1	38
अथैतदप्यशक्तोऽसि	17	18
अथोच्चैः संप्रहृष्टात्मा	1	6
अदृष्टपूर्वं हृषितोऽस्मि	12	26
अदेशकाले यद्दानं	9	22
अद्वेष्टा सर्वभूतानां	23	12
अधर्मं धर्ममिति या	11	9
अधश्चोर्ध्वं प्रसृता	7	11
अधिभूतं क्षरो भावः	16	4
अधियज्ञः कथं कोऽत्र	16	2
अधिष्ठानं तथा कर्ता	6	3
अध्यात्मज्ञाननित्यत्वं	5	13
अध्येष्यते च य इमं	26	29
अनन्तविजयं राजा	1	34
अनन्त विदित ब्रह्मन्	26	62
अनन्तश्चास्मि नागानां	13	11
अनन्यचेताः सततं	16	7
अनन्याश्चिन्तयन्तो मां	3	24
अनपेक्षः शुचिर्दक्ष	26	3
अनादित्वान्निर्गुणत्वात्	15	10
अनाश्रितः कर्मफलं	19	6
अनिष्टमिष्टं मिश्रं च	19	19
अनुद्वेगकरं वाक्यं	9	15
अनुबन्धं क्षयं हिंसां	10	15
अनेकचित्तविभ्रान्ता	8	17
अनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रं	12	24
अनेकवक्त्रनयनं	12	18
अन्तकाले च मामेव	16	5
अन्तवत्तु फलं तेषां	26	5
अन्तवन्त इमे देहाः	21	8
अन्नाद्भवन्ति भूतानि	16	19
अन्ये त्वेवमजानन्तः	21	13
अपरे नियताहाराः	22	13
अपरेयमितस्त्वन्यां	12	5
अपर्याप्तं तदस्माकं	1	4
अपाने जुह्वति प्राणं	22	12

अपि चेत्सुदुराचारः	23	10
अपि चेदसि पापेभ्यः	24	18
अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च	11	15
अफलाकाङ्क्षिभिर्यज्ञः	9	11
अभयं सत्वसंशुद्धिः	8	2
अभिसन्धाय तु फलं	9	12
अभ्यासयोगयुक्तेन	13	26
अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि	17	17
अमानित्वमदम्भित्वं	5	9
अमी हि त्वां सुरसङ्घाः	26	38
अयतिः श्रद्धयोपेतः	14	2
अयनेषु च सर्वेषु	1	5
अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः	10	18
अवजानन्ति मां मूढा	3	12
अवाच्यवादांश्च बहून्	26	18
अविनाशि तु तद्विद्धि	15	16
अविभक्तं च भूतेषु	7	6
अव्यक्तं व्यक्तिमापन्नं	15	12
अव्यक्तादीनि भूतानि	21	9
अव्यक्ताद्व्यक्तयः सर्वाः	16	12
अव्यक्तोऽक्षर इत्युक्तः	16	15
अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयं	15	20
अशास्त्रविहितं घोरम्	9	5
अशोच्यानन्वशोचस्त्वं	2	2
अश्रद्दधानाः पुरुषा	17	3
अश्रद्धया हुतं दत्तं	9	25

अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां	13	8
अश्विनौ श्रवणौ नित्यं	26	69
असंख्येयगुणाधार	26	58
असंयतात्मना योगो	5	4
असंशयं महाबाहो	14	3
असक्तबुद्धिः सर्वत्र	4	12
असक्तिरनभिष्वङ्गः	5	11
असत्यमप्रतिष्ठं ते	8	9
असौ मया हतः शत्रुः	8	15
अहं क्रतुरहं यज्ञः	26	2
अहं वैश्वानरो भूत्वा	6	21
अहं सर्वस्य प्रभवः	4	3
अहं हि सर्वयज्ञानां	3	8
अहङ्कारं बलं दर्पं	8	19
अहङ्कारं बलं दर्पं	11	4
अहमात्मा गुडाकेश	25	15
अहिंसा सत्यमक्रोधं	8	3
अहिंसा समता तुष्टिः	4	5
अहो बत महत्पापं	1	50
आ		
आढ्योऽभिजनवानस्मि	8	16
आत्मन्यग्नीन्समाधाय	2	15
आत्मयोने महाभाग	26	64
आत्मसंभाविताः स्तब्धाः	8	18
आत्मौपम्येन सर्वत्र	4	21
आदित्यानामहं विष्णुः	3	7

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं	25	5
आब्रह्मभुवनाल्लोकाः	11	23
आयुधानामहं वज्रम्	13	16
आयुस्सत्त्वबलारोग्य	9	8
आरुरुक्षोर्मुनेर्योगं	14	4
आवृतं ज्ञानमेतेन	19	22
आशापाशशतैर्बद्धाः	8	13
आश्चर्यवत्पश्यति	21	20
आसुरीं योनिमापन्नाः	8	21
आहारस्त्वपि सर्वस्य	9	7
आहुस्त्वामृषयः सर्वे	26	33
इ		
इच्छाद्वेषसमुत्थेन	6	23
इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं	21	7
इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं	21	25
इति गुह्यतमं शास्त्रं	26	25
इति ते ज्ञानमाख्यातं	26	20
इत्यर्जुनं वासुदेवः	12	33
इत्यहं वासुदेवस्य	26	49
इदं ज्ञानमुपाश्रित्य	15	2
इदं तु ते गुह्यतमं	17	1
इदं ते नातपस्काय	26	26
इदं शरीरं कौन्तेय	21	2
इदमद्य मया लब्धं	8	14
इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे	19	20
इन्द्रियाणां हि चरतां	18	16
इन्द्रियाणि पराण्याहुः	5	25
इन्द्रियाणि मनो बुद्धिः	19	24

इन्द्रियार्थेषु वैराग्यं	5	10
इमं विवस्वते योगं	26	21
इष्टान्भोगान् हि वो देवाः	16	17
इष्टापूर्तादसाधूनां	23	6
इहैकस्थं जगत्कृत्स्नं	12	15
इहैव तैर्जितः सर्गः	16	23
ई		
ईशानः सर्वभूतेषु	20	13
ईश्वरः सर्वभूतानां	25	23
उ		
उच्चैःश्रवसमश्वानां	13	9
उत्क्रामन्तं स्थितं वापि	21	14
उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः	15	6
उत्सीदेयुरिमे लोकाः	3	17
उदाराः सर्व एवैते	25	12
उदासीनवदासीनः	13	22
उद्धरेदात्मनाऽऽत्मानं	20	21
उपद्रष्टाऽनुमन्ता च	15	9
उमे शाकंबरि श्वेते	1	19
ऊ		
ऊर्ध्वं गच्छन्ति सत्त्वस्था	10	21
ऊर्ध्वमूलमधः शाखं	7	10
ऋ		
ऋषिभिर्बहुधा गीतं	21	5
ए		
एका मूर्तिर्निर्गुणाख्या	2	10
एतद्योनीनि भूतानि	12	6
एतं मे संशयं कृष्ण	4	2

एतां दृष्टिमवष्टभ्य	8	10
एतां विभूतिं योगं च	13	25
एतान्यपि तु कर्माणि	19	13
एतैर्विमुक्तः कौन्तेय	8	23
एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म	26	6
एवं परम्पराप्राप्तं	26	22
एवं प्रवर्तितं चक्रं	16	21
एवं बहुविधा यज्ञा	22	15
एवं बुद्धेः परं बुद्धा	5	26
एवं सततयुक्ता ये	4	1
एवमुक्तोऽर्जुनः संख्ये	1	13
एवमुक्तो हृषीकेशः	1	42
एवमुक्त्वा ततो राजन्	12	17
एवमुक्तोऽर्जुनः संख्ये	1	54
एवमेतद्यथाऽऽत्थ त्वं	12	1
एषा तेऽभिहिता सांख्ये	18	8
एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ	18	24
ओ		
ओं तत्सदिति निर्देशः	25	21
ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म	25	14
क		
कच्चिदेतच्छ्रुतं पार्थ	26	31
कट्वम्ललवणात्युष्ण	9	9
कथं विद्यामहं योगिन्	3	1
कर्मजं बुद्धियुक्ता हि	18	11
कर्मणः सुकृतस्याहुः	18	3
कर्मणैव हि संसिद्धिं	22	21
कर्मणो ह्यपि बोद्धव्यं	24	3
कर्मण्यकर्म यः पश्येत्	4	19
कर्मण्येवाधिकारस्ते	22	20
कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि	16	20
कर्मेन्द्रियाणि संयम्य	18	21
कर्शयन्तः शरीरस्थं	9	6
कविं पुराणमनुशासितारं	16	8
कस्माच्च ते न नमेरन्	26	40
काङ्क्षन्तः कर्मणां सिद्धिं	22	6
कात्यायनि महाभागे	1	16
कान्तारभयदुर्गेषु	1	23
काम एष क्रोध एष	19	23
कामक्रोधवियुक्तानां	17	21
काममाश्रित्य दुष्पूरं	8	11
कामात्मानः स्वर्गपराः	22	4
कामानुसारी पुरुषः	20	19
कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाः	23	4
काम्यानां कर्मणां न्यासं	19	9
कायेन मनसा बुद्ध्या	17	10
कार्पण्यदोषोपहतः	1	53
कार्यकारणकर्तृत्वे	6	22
कार्यमित्येव यत्कर्म	19	16
कालोऽस्मि लोकक्षयकृत्	25	2
काश्यश्च परमेष्वासः	1	35
किं कर्म किमकर्मेति	24	2
किं तद्ब्रह्म किमध्यात्मं	16	1
किं पुनः ब्राह्मणाः पुण्याः	7	16
किं शीलः किं समाचारः	7	1
किरीटिनं गदिनं चक्रहस्तं	12	28

किरीटिनं गदिनं चक्रिणं च	12	25
कुतस्त्वा कश्मलमिदं	2	3
कृपयाऽपरयाऽऽविष्टः	1	46
कृषिगोरक्ष्यवाणिज्यं	22	19
कैर्लिङ्गैस्त्रीन्गुणानेतान्	8	1
क्रोधाद्भवति संमोहः	5	6
क्लेशोऽधिकतरस्तेषां	4	17
क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ	2	4
ग		
गतसङ्गस्य मुक्तस्य	4	22
गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षी	6	14
गाण्डीवं स्रंसते हस्तात्	1	48
गामाविश्य च भूतानि	6	20
गुणानेतानतीत्य त्रीन्	11	5
गुरूनहत्वा हि महानुभावान्	1	51
गुह्यात्मन्सर्वयोगात्मन्	26	63
च		
चञ्चलं हि मनः कृष्ण	14	1
चतुर्थी मे महामूर्तिः	2	12
चतुर्धाऽहं विभक्तात्मा	2	5
चतुर्विधा भजन्ते मां	4	8
चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं	4	7
चिन्तामपरिमेयां च	8	12
चेतसा सर्वकर्माणि	15	21
ज		
जन्म कर्म च मे दिव्यं	3	25
जय विश्व महादेव	26	56
जय सर्वगुणोपेत	26	59
जरामरणमोक्षाय	16	26
जातस्य हि ध्रुवो मृत्युः	21	19
जितात्मनः प्रशान्तस्य	24	12
ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते	22	1
ज्योतिषामपि तज्ज्योतिः	7	7
त		
तं धर्मविग्रहं देवं	26	55
तं विद्याद् दुःखसंयोग	14	17
तच्च संस्मृत्य संस्मृत्य	26	77
तच्छुक्रं ज्योतिषां मध्ये	20	12
ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं	7	13
ततः पार्थस्य विज्ञाय	1	27
ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च	1	10
ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते	1	32
ततः स विस्मयाविष्टः	12	22
तत्क्षेत्रं यच्च यादृक् च	21	4
तत्तु मे परमं गुह्यं	2	8
तत्त्ववित्तु महाबाहो	6	6
तत्त्वानुरूपा सर्वस्य	9	3
तत्र तं बुद्धिसंयोगं	14	23
तत्र सत्त्वं निर्मलत्वात्	10	4
तत्रापश्यत्स्थितान्	1	44
तत्रैकस्थं जगत्कृत्स्नं	12	21
तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा	14	7
तत्रैवं सति कर्तारं	6	5
तदाऽहं धर्मवृद्ध्यर्थं	2	23
तदित्यनभिसंधाय	22	22
तद्बुद्धयस्तदात्मानः	20	25

तद्विद्धि प्रणिपातेन	24	16
तपस्विभ्योऽधिको योगी	25	11
तपाम्यहमहं वर्षं	6	16
तमस्त्वज्ञानजं विद्धि	10	6
तमुवाच हृषीकेशः	2	1
तमेव शरणं गच्छ	25	24
तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते	8	25
तस्माज्ज्ञानेन शुद्धेन	2	25
तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ	19	25
तस्मात्त्वमुत्तिष्ठयशः	12	31
तस्मात्प्रणम्य प्रणिधाय	26	47
तस्मात्सर्वेषु कालेषु	12	40
तस्मादज्ञानसंभूतं	25	7
तस्मादसक्तः सततं	23	19
तस्मादोमित्युदाहृत्य	9	23
तस्माद्बिभेमि राजेन्द्र	1	7
तस्माद्यस्य महाबाहो	18	17
तस्माद्वै वायुरायातः	20	15
तस्य सञ्जनयन्हर्षं	1	9
तानहं द्विषतः क्रूरान्	8	20
तानि सर्वाणि संयम्य	5	23
तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनी	23	17
तुष्टिः पुष्टिर्धृतिर्दीप्तिः	1	25
तेजः क्षमा धृतिः शौचं	8	4
ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं	24	10
तेषां ज्ञानी नित्ययुक्तः	4	9
तेषां सततयुक्तानां	3	21
तेषामहं तपो दीप्तं	2	16
तेषामहं समुद्धर्ता	7	23
तेषामेवानुकंपार्थं	24	11
त्यक्त्वा कर्मफलासंगं	24	4
त्याज्यं दोषवदित्येके	19	10
त्रिभिर्गुणमयैर्भावैः	10	1
त्रिविधं नरकस्येदं	8	22
त्रिविधा भवति श्रद्धा	9	2
त्रैगुण्यविषया वेदाः	10	23
त्रैविद्याः मां सोमपाः	7	17
त्वं गतिः सर्वभूतानां	26	72
त्वं जंभनी मोहिनी च	1	24
त्वं ब्रह्मविद्या विद्यानां	1	21
त्वद्भक्तिनिरता देव	26	71
त्वमक्षरं परमं वेदितव्यं	26	37
त्वमादिदेवः पुरुषः	26	41
द		
दण्डो दमयतामस्मि	25	19
दंभो दर्पोऽभिमानश्च	8	5
दातव्यमिति यद्दानं	9	20
दिवि सूर्यसहस्रस्य	12	20
दिव्यमाल्याम्बरधरं	12	19
दुःखमित्येव यत्कर्म	19	15
दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः	5	19
दूरेण ह्यवरं कर्म	18	10
दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकं	1	2
दृष्ट्वेदं मानुषं रूपं	12	34
देवद्विजगुरुप्राज्ञ	9	14
देवान्भावयतानेन	23	23

देहिनोऽस्मिन्यथा देहे	26	12
देही नित्यमवध्योऽयं	26	10
दैवमेवापरे यज्ञं	22	10
दैवी संपद्विमोक्षाय	8	6
दैवी ह्येषा गुणमयी	10	2
द्यूतं छलयतामस्मि	13	12
द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञाः	4	18
द्रुपदो द्रौपदेयाश्च	1	36
द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं	12	30
द्वाविमौ पुरुषौ लोके	15	5
द्वौ भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन्	8	7
ध		
धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे	1	1
धर्मसंस्थापनार्थाय	26	73
धर्मेण सर्वकार्याणि	26	53
धार्तराष्ट्रबलं दृष्ट्वा	1	11
धूमेनाऽऽव्रियते वह्निः	19	21
धूमो रात्रिस्तथा कृष्णः	11	20
धृत्या यया धारयते	11	10
ध्यानेनात्मनि पश्यन्ति	21	12
ध्यायतो विषयान्पुंसः	5	5
न		
न कर्तृत्वं न कर्माणि	17	13
न कर्मणामनारम्भात्	18	19
न च तस्मान्मनुष्येषु	26	28
न च मत्स्थानि भूतानि	17	5
न च मां तानि कर्माणि	6	13
न चैतद्विद्मः कतरन्नो गरीयः	1	52
न जायते म्रियते वा	21	16
न तदस्ति पृथिव्यां वा	10	19
न तद्भासयते सूर्यः	15	24
न तु मां शक्यसे द्रष्टुं	12	16
न ते युद्धान्निवर्तन्ते	26	54
न त्वेवाऽहं जातु नासं	20	4
न द्वेष्ट्यकुशलं कर्म	19	17
न प्रहृष्येत्प्रियं प्राप्य	4	14
न बुद्धिभेदं जनयेत्	24	9
नमः पुरस्तादथ पृष्ठतः	26	43
नमस्कारेण हविषा	23	5
नमस्ते सिद्धसेनानि	1	14
न मां कर्माणि लिम्पन्ति	7	24
न मां दुष्कृतिनो मूढाः	6	18
न मे पार्थास्ति कर्तव्यं	3	15
न मे विदुः सुरगणाः	3	9
नरनारायणौ देवौ	1	8
न रूपमस्येह तथोपलभ्यते	7	12
न वेदयज्ञाध्ययनैः	12	36
न वै बिभीषिकां काञ्चित्	26	52
नष्टो मोहः स्मृतिर्लब्धा	26	48
न सङ्ख्यानं परीमाणं	26	70
न हि कश्चित्क्षणमपि	18	20
न हि ज्ञानेन सदृशं	24	20
न हि देहभृता शक्यं	19	18
नात्यश्नतस्तु योगोऽस्ति	14	10
नादत्ते कस्यचित्पापं	17	14
नान्तोऽस्ति मम दिव्यानां	13	20

नान्यं गुणेभ्यः कर्तारं	6	25
नासतो विद्यते भावो	18	1
नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य	18	15
नाहं प्रकाशः सर्वस्य	3	10
नाहं वेदैर्न तपसा	26	1
निमित्तानि च पश्यामि	1	49
नियतं कुरु कर्म त्वं	22	24
नियतं सङ्गरहितं	10	13
नियतस्य तु संन्यासः	19	14
निराशीर्यतचित्तात्मा	22	25
निर्मानमोहाः जितसङ्ग	7	14
निर्लिङ्गमचलं शुद्धं	20	17
निश्चयं शृणु मे तत्र	19	11
निसर्गसर्गनिरत	26	65
नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति	18	12
नैते सृती पार्थ जानन्	11	22
नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि	21	15
नैव किञ्चित्करोमीति	17	7
नैव तस्य कृतेनार्थः	23	20
प		
पञ्चैतानि महाबाहो	6	2
पत्रं पुष्पं फलं तोयं	23	8
पद्मगर्भ विशालाक्ष	26	57
परं ब्रह्म परं धाम	26	32
परं भूयः प्रवक्ष्यामि	15	1
परस्तस्मात्तु भावोऽन्यः	16	14
परित्राणाय साधूनां	3	14
पवनः पवतामस्मि	13	15
पश्य मे पार्थ रूपाणि	12	13
पश्यादित्यान्वसून्रुद्रान्	12	14
पश्यामि देवांस्तव देव	12	23
पश्यैतां पाण्डुपुत्राणां	1	3
पाञ्चजन्यं हृषीकेशो	1	33
पादौ तव धरा देवी	26	67
पार्थ नैवेह नामुत्र	14	20
पिताऽसि लोकस्य चराचर	26	46
पिताऽहमस्य जगतः	6	11
पुण्यो गन्धः पृथिव्यां च	12	12
पुरुषः प्रकृतिस्थो हि	20	6
पुरुषः स परः पार्थ	16	16
पुरोधसां च मुख्यं मां	13	7
पूर्णात्पूर्णान्युद्धरन्ति	20	14
पूर्वाभ्यासेन तेनैव	14	24
पृथक्त्वेन तु यज्ज्ञानं	10	11
प्रकाशं च प्रवृत्तिं च	13	21
प्रकृतिं पुरुषं चैव	20	5
प्रकृतिं पुरुषं चैव	21	1
प्रकृतिं स्वामवष्टभ्य	6	12
प्रकृतेः क्रियमाणानि	21	10
प्रकृतेर्गुणसंमूढाः	10	22
प्रकृत्यैव च कर्माणि	22	2
प्रजहाति यदा कामान्	5	18
प्रजापतिपते देव	26	66
प्रयत्नाद्यतमानस्तु	14	25
प्रयाणकाले मनसा	16	9
प्रलपन्विसृजन्गृह्णन्	17	8

प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च	8	8
प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च	11	7
प्रशान्तमनसं ह्येनं	25	10
प्रशान्तात्मा विगतभीः	14	9
प्रसादे सर्वदुःखानां	5	8
प्रह्लादश्चास्मि दैत्यानां	13	10
प्राप्य पुण्यकृतां लोकान्	14	21
ब		
बन्धुरात्माऽऽत्मनस्तस्य	20	22
बलं तपश्च सत्यं च	26	68
बलं बलवतामस्मि	12	10
बहिरन्तश्च भूतानां	7	5
बहूनां जन्मनामन्ते	4	10
बहूनि मे व्यतीतानि	3	18
बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्मा	4	26
बीजं मां सर्वभूतानां	12	8
बुद्धियुक्तो जहातीह	24	14
बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहः	4	4
बुद्धेर्भेदं धृतेश्चैव	11	6
बुद्ध्या विशुद्ध्या युक्तः	11	2
बृहत्साम तथा साम्नां	13	13
ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाहं	3	6
ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा	25	22
ब्रह्मण्याधाय कर्माणि	17	9
ब्रह्मार्पणं ब्रह्महविः	25	6
ब्राह्मणक्षत्रियविशां	22	16
भ		
भक्त्या त्वनन्यया शक्यः	12	37
भक्त्या मामभिजानाति	12	39
भद्रकालि नमस्तुभ्यं	1	15
भयाद्रणादुपरतं	26	17
भवाप्ययौ हि भूतानां	26	36
भीष्मद्रोणप्रमुखतः	1	43
भूतग्रामः स एवायं	16	13
भूमिरापोऽनलो वायुः	12	4
भूय एव महाबाहो	3	2
भोक्तारं यज्ञतपसां	17	24
भोगैश्वर्यप्रसक्तानां	22	5
म		
मच्चित्ताः मद्गतप्राणाः	3	20
मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि	15	22
मत्कर्मकृन्मत्परमः	24	24
मत्तः परतरं नान्यत्	12	7
मदनुग्रहाय परमं	26	35
मनः प्रसादः सौम्यत्वं	9	16
मनुष्याणां सहस्रेषु	4	20
मन्मना भव मद्भक्तः	23	24
मन्मना भव मद्भक्तः	25	20
मन्यसे यदि तच्छक्यं	12	2
मम योनिर्महद्ब्रह्म	15	3
ममैवांशो जीवलोके	7	19
मया चापि चतुर्धात्मा	2	19
मया ततमिदं सर्वं	17	4
मयाऽध्यक्षेण प्रकृतिः	15	11
मया प्रसन्नेन तवार्जुनेदम्	12	29
मया सर्वमिदं व्याप्तं	2	13

मयि चानन्ययोगेन	5	12
मयि सर्वाणि कर्माणि	15	23
मय्यावेश्य मनो ये मां	23	1
मय्यासक्तमनाः पार्थ	5	3
मय्येव मन आधत्स्व	17	15
महर्षयः सप्त पूर्वे	4	6
महर्षीणां भृगुरहं	25	16
महात्मानस्तु मां पार्थ	3	22
महाभूतान्यहंकारो	21	6
महिषासृक्प्रिये नित्यं	1	18
महोरगवराहाद्य	26	60
मां च योऽव्यभिचारेण	10	24
मा ते व्यथा मा च विमूढ	12	32
मां तु ज्ञातुं कृता बुद्धिः	2	9
मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय	26	11
मां स्थूलदर्शनं विद्धि	2	18
मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य	7	15
मानावमानयोस्तुल्यः	13	24
मामुपेत्य पुनर्जन्म	11	24
मुक्तसङ्गोऽनहंवादी	10	16
मूढग्राहेणात्मनो यत्	9	19
मृत्युः सर्वहरश्चाहं	13	14
मोघाशा मोघकर्माणः	3	11
मोहादेतौ न जानन्ति	1	30
य		
य इदं परमं गुह्यं	26	27
य एनं वेत्ति हन्तारं	15	17
य एनं वेत्ति पुरुषं	20	9

यं यं वापि स्मरन्भावं	16	6
यं लब्ध्वा चापरं लाभं	14	16
यं संन्यासमिति प्राहुः	19	7
यं हि न व्यथयन्त्येते	25	3
यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य	8	24
यः सर्वत्रानभिस्नेहः	5	20
यच्चापि सर्वभूतानां	13	19
यच्चावहासार्थम्	26	45
यजन्ते सात्त्विका देवान्	9	4
यज्ज्ञात्वा न पुनर्मोहं	24	17
यज्ञदानतपःकर्म	19	12
यज्ञशिष्टामृतभुजः	22	14
यज्ञशिष्टाशिनः	16	18
यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र	23	21
यज्ञे तपसि दाने च	22	23
यतः प्रवृत्तिर्भूतानां	20	3
यततो ह्यपि कौन्तेय	5	22
तयन्तो योगिनश्चैनं	6	19
यतेन्द्रियमनोबुद्धिः	17	23
यतो यतो निश्चरति	5	17
यत्करोषि यदश्नासि	23	9
यत्तच्छुक्रं महज्ज्योतिः	20	10
यत्तत्पद्मममभूत्पूर्वं	2	21
यत्तत्परमकं गुह्यं	26	74
यत्तदग्रे विषमिव	18	5
यत्तु कामेप्सुना कर्म	10	14
यत्तु कृत्स्नवदेकस्मिन्	10	12
यत्तुप्रत्युपकारार्थं	9	21

यत्तु मे परमं गुह्यं	2	7
यत्र काले त्वनावृत्तिं	11	18
यत्र धर्मो द्युतिः कान्तिः	1	31
यत्र योगेश्वरः कृष्णः	26	78
यत्रोपरमते चित्तं	14	14
यत्सांख्यैः प्राप्यते स्थानं	6	10
यत्स्वभावात्मतत्त्वज्ञैः	2	6
यथाऽऽकाशस्थितो नित्यं	17	6
यथा दीपो निवातस्थः	14	13
यथा नदीनां बहवः	12	27
यथा प्रकाशयत्येकः	20	7
यथा सर्वगतं सौक्ष्म्यात्	20	8
यथैधांसि समिद्धोऽग्निः	24	19
यदक्षरं वेदविदः	16	10
यदग्रे चानुबन्धे च	18	7
यदहंकारमाश्रित्य	21	22
यदा ते मोहकलिलं	18	13
यदादित्यगतं तेजः	13	18
यदा भूतपृथग्भावं	7	8
यदा यदा हि धर्मस्य	3	13
यदा विनियतं चित्तं	14	12
यदा संहरते चायं	5	21
यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु	11	16
यदा हि नेन्द्रियार्थेषु	19	8
यदि ह्यहं न वर्तेयं	3	16
यदृच्छया चोपपन्नं	26	14
यदृच्छालाभसंतुष्टः	26	4
यद्यदाचरति श्रेष्ठः	24	7

यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं	25	18
यया तु धर्मकामार्थान्	11	11
यया धर्ममधर्मं च	11	8
यया स्वप्नं भयं शोकं	11	12
यस्त्वात्मरतिरेव स्यात्	20	20
यस्त्विन्द्रियाणि मनसा	18	22
यस्मात्क्षरमतीतोऽहं	15	7
यस्मान्नोद्विजते लोकः	23	14
यस्य नाहंकृतो भावः	6	7
यस्य सर्वे समारंभाः	4	13
यातयामं गतरसं	9	10
या निशा सर्वभूतानां	18	18
यान्ति देवव्रता देवान्	15	13
यामिमां पुष्पितां वाचं	22	3
यावत्संजायते किञ्चित्	6	15
यावदेतान्निरीक्षेऽहं	1	40
यावानर्थ उदपाने	22	9
युञ्जन्नेवं सदात्मानं	14	18
युञ्जन्नेवं सदात्मानं	25	9
युक्तःकर्मफलं त्यक्त्वा	17	11
युक्ताहारविहारस्य	14	11
ये केचिन्नियतात्मानः	2	14
ये चैव सात्त्विका भावाः	12	9
ये तु धर्म्यामृतमिदं	23	18
ये तु सर्वाणि कर्माणि	7	22
ये त्वक्षरमनिर्देश्यं	4	15
ये त्वेतदभ्यसूयन्तः	26	9
येऽप्यन्यदेवता भक्ताः	23	7

ये मे मतमिदं नित्यं	26	8
ये यथा मां प्रपद्यन्ते	4	24
ये शास्त्रविधिमुत्सृज्य	9	1
येषां त्वन्तगतं पापं	6	24
ये हि संस्पर्शजा भोगाः	16	24
योगयुक्तो विशुद्धात्मा	19	5
योगस्थः कुरु कर्माणि	18	9
योगसंन्यस्तकर्माणं	24	13
योगिनामपि सर्वेषां	14	26
योगीयुञ्जीत सततं	14	5
योत्स्यमानानवेक्षेऽहं	1	41
यो न हृष्यति न द्वेष्टि	23	15
यो मां पश्यति सर्वत्र	5	15
यो मामजमनादिं च	4	25
यो मामेवमसंमूढः	15	8
योऽन्तः सुखोऽन्तरारामः	25	8
योऽन्यथा सन्तमात्मानं	20	18
योऽयं योगस्त्वया प्रोक्तः	5	1
यो यो यां यां तनुं भक्तः	23	3
र		
रजसि प्रलयं गत्वा	11	17
रजस्तमश्चाभिभूय	10	8
रजो रागात्मकं विद्धि	10	5
रसोऽहमप्सु कौन्तेय	12	11
रागद्वेषवियुक्तैस्तु	5	7
रागी कर्मफलप्रेप्सुः	10	17
राजन् संस्मृत्य संस्मृत्य	26	76
राजविद्या राजगुह्यं	17	2

रुद्राणां शङ्करश्चास्मि	13	6
ल		
लब्ध्वा वरं तु कौन्तेयः	26	50
लभन्ते ब्रह्मनिर्वाणं	17	20
लोकेऽस्मिन्द्विविधा निष्ठा	6	8
लोभः प्रवृत्तिरारंभः	11	14
व		
वक्तुमर्हस्यशेषेण	13	2
वायुर्यमोऽग्निर्वरुणः	26	42
वासांसि जीर्णानि यथा	21	17
विद्याविनयसंपन्ने	4	23
विधिहीनमसृष्टान्नम्	9	13
विविक्तसेवी लघ्वाशी	11	3
विषया विनिवर्तन्ते	16	22
विषयेन्द्रियसंयोगात्	18	6
विस्तरेणात्मनो योगं	20	1
विहाय कामान्यः सर्वान्	18	13
वीतरागभयक्रोधाः	3	19
वृष्णीनां वासुदेवोऽस्मि	13	17
वेदश्रुतिमहापुण्ये	1	20
वेदानां सामवेदोऽस्मि	13	5
वेदाऽविनाशिनं नित्यं	15	18
वेदाहं समतीतानि	3	5
वेदेषु यज्ञेषु तपस्सु	7	25
व्यक्ताव्यक्तामितस्थान	26	61
व्यवसायात्मिका बुद्धिः	25	4
व्यासप्रसादाच्छ्रुतवान्	26	75

श		
शक्नोतीहैव यः सोढुं	5	24
शनैःशनैरुपरमेत्	22	8
शमो दमस्तपश्शौचं	22	17
शरीरं यदवाप्नोति	7	20
शरीरवाङ्मनोभिर्यत्	6	4
शिवात्स्कन्दः संबभूव	2	22
शुकाद्ब्रह्म प्रभवति	20	11
शुक्लकृष्णे गती ह्येते	11	19
शुचिर्भूत्वा महाबाहः	1	12
शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य	14	6
शुद्धाभिजनसंपन्नाः	2	24
शुभाशुभफलैरेवं	24	23
श्रृणु राजन्नवहितः	26	51
शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं	22	18
श्रद्धया परया तप्तं	9	17
श्रद्धावाननसूयश्च	26	30
श्रद्धावांल्लभते ज्ञानं	24	21
श्रुतिविप्रतिपन्ना ते	18	14
श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञात्	24	5
श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः	26	7
श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः	26	24
श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासात्	17	19
श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च	7	21
श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्ये	22	11
श्वशुरान्सुहृदश्चैव	1	45
स		
स एवायं मया तेऽद्य	26	23

सक्ताः कर्मण्यविद्वांसः	24	8
सखेति मत्वा प्रसभं	26	44
स घोषो धार्तराष्ट्राणां	1	37
सङ्कर्षणोऽहङ्कारे च	2	20
सङ्कल्पप्रभवान् कामान्	22	7
सततं कीर्तयन्तो मां	3	23
स तया श्रद्धया युक्तः	23	2
सत्कारमानपूजार्थं	9	18
सत्त्वं रजस्तम इति	10	3
सत्त्वं सुखे सञ्जयति	10	7
सत्त्वात् सञ्जायते ज्ञानम्	10	20
सदृशं चेष्टते स्वस्याः	21	11
सद्भावे साधुभावे च	9	24
सन्तुष्टः सततं योगी	23	13
संनियम्येन्द्रियग्रामं	4	16
संन्यासं कर्मणां कृष्ण	19	1
संन्यासः कर्मयोगश्च	19	2
संन्यासस्तु महाबाहः	19	4
संन्यासस्य महाबाहो	25	1
समदुःखसुखः स्वस्थः	13	23
समं कायशिरोग्रीवं	14	8
समं पश्यन्हि सर्वत्र	20	24
समं सर्वेषु भूतेषु	7	18
समः शत्रौ च मित्रे च	23	16
समोऽहं सर्वभूतेषु	3	4
सर्गाणामादिरन्तश्च	13	4
सर्वकर्माणि मनसा	17	12
सर्वकर्माण्यपि सदा	7	9

सर्वगुह्यतमं भूयः	24	1	स्पृष्टं संहरतेऽन्या हि	2	11
सर्वतः पाणिपादं तत्	7	3	स्तुतासि त्वं महादेवि	1	26
सर्वतो मुक्तसङ्गेन	2	17	स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या	26	39
सर्वद्वाराणि संयम्य	25	13	स्थितप्रज्ञस्य का भाषा	5	2
सर्वद्वारेषु देहेऽस्मिन्	11	13	स्पर्शान्कृत्वा बहिर्बाह्यान्	17	22
सर्वधर्मान्परित्यज्य	25	25	स्वधर्ममपि चावेक्ष्य	26	13
सर्वभूतस्थमात्मानं	5	16	स्वभावजेन कौन्तेय	21	23
सर्वभूतस्थितं यो मां	5	14	स्वयमेवात्मनाऽऽत्मानं	13	1
सर्वभूतानि कौन्तेय	15	14	स्वल्पेनैव तु कालेन	1	28
सर्वभूतेषु येनैकं	10	10	स्वाहाकार स्वधा चैव	1	22
सर्वमेतदृतं मन्ये	26	34	स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः	20	2
सर्वमेव ततो विद्यात्	20	16	ह		
सर्वयोनिषु कौन्तेय	15	4	हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं	26	19
सर्वस्य चाहं हृदि संनिविष्टः	15	15	हन्त ते कथयिष्यामि	13	3
सर्वाणीन्द्रियकर्माणि	20	23	हृषीकेशं तदा वाक्यं	1	39
सर्वेन्द्रियगुणाभासं	7	4	क्ष		
सहजं कर्म कौन्तेय	21	21	क्षिप्रं भवति धर्मात्मा	23	11
सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा	23	22	क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवं	21	24
सहस्रयुगपर्यन्तं	16	11	क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि	21	3
साङ्ख्ययोगौ पृथग्बालाः	6	9	ज्ञ		
साधिभूताधिदैवं मां	16	25	ज्ञानं कर्म च कर्ता च	10	9
सिद्धिं प्राप्तो यथा ब्रह्म	11	1	ज्ञानं ज्ञेयं परिज्ञाता	24	6
सीदन्ति मम गात्राणि	1	47	ज्ञानं तेऽहं सविज्ञानं	12	3
सुखं त्विदानीं त्रिविधं	18	4	ज्ञानयज्ञेन चाप्यन्ये	6	17
सुखदुःखे समे कृत्वा	18	2	ज्ञानविज्ञान तृप्तात्मा	14	19
सुखमात्यन्तिकं यत्तद्	14	15	ज्ञानेन तु तदज्ञानं येषां	4	11
सुदुर्दर्शमिदं रूपम्	12	35	ज्ञेयं यत्तत्प्रवक्ष्यामि	7	2
सुहृन्मित्रार्युदासीन	24	15	ज्ञेयः स नित्यसन्यासी	19	3

GLOSSARY

1. अमृतं, मृत्यु — Atmic knowledge ; Ignorance of it ; Eternity and the World Process respectively.

2. अन्नं — Prakriti in its four-fold modification. It is also used in reference to *Akshara*, the Imperishable.

3. अव्यक्तं, अव्यक्तः — Moolaprakriti ; Atma ; respectively.

4. आत्मा — This word has varied meanings—Life-Principle, or any of the four grades of Prakriti viz. *Avyaktam*, *Buddhi* (*Mahat*), *Manas*, and *Indriya*. The significance varies with the context.

5. आद्रि — The plane of Matter next to *Avyaktam*; also known as *Mahat* or *Mahat-Brahm* from which creation is started.

6. ऋक्, साम, यजुस्, अथर्व — These imply the Sciences of four-fold functioning viz. Cognitive (*Gnana*), Mind-Emotional (*Iccha*), Indriya (*Kriya*), and Synthetic (*Yoga*).

7. कर्म — This signifies objective actioning, as also subjective actioning in general ; in the latter sense it is synonymous with (*Vikarma*) विकर्म. अकर्म (*Akarma*) means transcendent actioning or Yoga. *Karma-Yoga* as distinct from *Karma* involves the realisation, by the aspirant, of Paramatmic consciousness as manifesting on the Sense-level or *Indriya-tatwakoota* ; it is also known, as *Abhyasa-Yoga*, and *Sanyasa-Yoga*.

8. कालः — Consummator of all *Dharmas or Vyavasayas.* कलनात्सर्वधर्माणां कालइत्यभिधीयते—*Mahabharata, Shanti Parva.*

9. कार्पण्यदोषः — Self-centredness, Personal motivation.—कृपणाः फलहेतवः *Refer also to Brahadaranya Upanishad. III-2-10.*

10. कुरुक्षेत्रं — Atma or the Life-Principle.—आत्मा वै कुरुक्षेत्रं.

11. कृष्णः — Vyavasayanayaka (i.e.) Director of the World-Process. कृषिर्भूवाचकः शब्दो णश्चनिर्वृत्तिवाचकः । विष्णुस्तद्भावयोगाच्च कृष्णो भवति सात्वतः ॥

12. गतासु / अगतासु — Mean respectively one void of atmic knowledge and one endowed with atmic knowledge. Vide meaning of असु in Aitreya Upanishad, Sixth adhyaya, (i.e) knowledge.

13. गुह्यं — It means Yoga.

14. छित्वा / हत्वा — Both these words mean "to know critically".

15. ज्ञान — Generally means atmic knowledge—*Mahat-Vyavasaya.* In particular application *Gnana, Pragnana, Vignana,* and *Samgnana* connote the operation of knowledge on *Sense-level, Manas-level, Buddhi-level,* and *Avyaktam-level* respectively. *Gnana-Yoga,* as distinct from *Gnana,* involves the realisation, by the aspirant, of Paramatmic consciousness, as manifesting on the Buddhi-level or *Mahat-tatwakoota*; it is also known as *Mahat-Yoga, Buddhi-Yoga,* and *Samya-Yoga.*

16. धर्म — Its common meaning is the individual's moral duty to himself and to others about him, with due reference to the circumstances of time, place, and personality; in its extended sense, it means the laws of cosmic evolution, including *Pravritti* and *Nivritti* generally, and comprises rite, ritual, worship, austerity or tapas, and the like; in its highest sense it stands for Sanatana or Suddha Dharma, the Eternal Law of Synthetic Transcendence, and, as such, it is indicative of the Immanent Lord incarnate for the promulgation thereof from time to time.

17. त्याग — Refers to the acts of invoking and dedicating the fruit of legitimate actions to the Divinity; also renunciation of कामसंकल्प personal motivation; of abstaining from wrong actions. It is also used in the exalted sense when it means Yoga— न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानशुः. In this sloka, *Dharma* has reference to works, *Prajaya* to Sankalpa of the Mind of which Bhakti or devotion is the sublimation, *Dhana* to Gnana or knowledge, and *Tyaga* to Yoga. *Dhana* has reference to knowledge; Arjuna is so named as 'Dhananjaya'.

18. नरकं — Ignorance.

19. नित्य — Atma or Life-Principle.

20. न्याय्यं / विपरीतं — The former means 'in accordance with 'Bhagavad Shastra', and the latter signifies its opposite.

21. परायणं — In means *Suddha Gati* (as distinct from *Shukla Gati* and *Krishna Gati*) transcending *Uttarayana* and *Dakshinayana*.

22. प्रवृत्ति / निवृत्ति — These words respectively signify objective functioning, and subjective functioning, or cessation from objective functioning. Synonymous with these two words are भव, अभव ; भव, अप्यय; भावा, अभाव; प्राण, अपान; अहस्, रात्रि ; कृष्णगति, शुक्लगति; प्रभव , प्रळय; respectively ; दक्षिणायनं, उत्तरायणं in the Gita signify *Pravritti* and *Nivritti* in different stages.

23. प्रयाणकाल / शरीरयात्रा / लोकयात्रा — All these mean *Jagat-Vyavasaya* or *Samsara* or World-Process.

*चक्रं, यत्नं — The Evolutionary Wheel.

24. पाण्डवाः / मामकाः — The former means those with impersonal motivation and of *Daiva-bhava*—पाण्डवाः शुद्ध-पौरुषाः (vide M.B. Salya Parva, 6-1) ; and the latter means its opposite (i.e.) those with personal motivation, egoistic tendencies, leading to मृत्यु or ignorance—मम इमे मामकाः, vide M. B. Aswamedhika Parva—ममेति च भवेन्मृत्यु : etc.

25. प्राण — This word is used variously to signify, *Buddhi* or *Manas* or *Indriya* according to the context.

---

*In his commentary Sri Hamsa Yogi makes mention of a *Chakra* known as *Gita-Chakra* or *Gayatri Yantra*, which gives the clue to the arrangement of Chapters and Verses in the Gita.

26. पाञ्चजन्यं / देवदत्तं — The former has the occult significance in relation to the prime five-fold manifestation of Brahm ; herein, *Purusha* aspect is *Suddha, Paramatma and Atma* relate to *atmeeya, Jiva and Akshara* to *Prakrita*. These three conjointly constitute Bhagavad-Shastra, or Bhagavad-Dharma or *Panchajanya* ; the other word signifies *Gnana-Vyavasaya*.

27. भावेषु — Signifies incarnations and manifestations of the Divinity. (Vide M. B. Shanti-Parva).

28. भक्ति — Devotion, *Manas-Vyavasaya* ; distinct from this is *Bhakti-Yoga* ; other names of which are *Sthirya-Yoga, Vibhooti-Yoga, Dhyana-Yoga,* which means the realisation of Paramatmic consciousness on Manas-level or *Manas-tatwakoota*.

29. मनवः / मद्भावाः / मानसाः / जाताः — Sets of Hierarchs under the direction of Bhagavan Narayana.

30. माया — Primarily signifies Brahma-Shakti. This is also used in relation to its various aspects such as दैवीमाया, एषामाया, गुणमयीमाया. In the Gita, it never means illusion, *Mithya* and the like.

31. मूढाः — Persons devoid of atmic knowledge ; ignorant aspirants.

32. मोहिनि — The term is used in relation to the allurement inherent in material functioning.

33. यतो यदृच्छा — These words signify Brahmic State. Vide यतो वाचो निवर्तन्ते etc.

34. युद्धं — Battle, and generally action.

35. योगः — Generally it has reference to synthetic functioning on the Avyakta-level—आत्मयोग, राजयोग, बुद्धियोग, ब्रह्मयोग. This constitutes the contacting also of Paramatmic consciousness on the three lower levels of *Mahat*, *Manas* and *Indriya*, when, it is known as ज्ञानयोग, भक्तियोग, and कर्मयोग respectively.

36. लोकसंग्रहं लोकक्षय — Consummation of the World-Process, individual and collective.

37. लोकत्रय — Planes of evolution viz. *Mahat*, *Manas*, and *Indriya-tatwakootas.*

38. वादः — Signifies adhyatmic discourse or study.

39. व्यवसाय — Means functioning generally in *Samsara.* This is four-fold. The expressions शीतं-उष्णं, refer to *Indriya-Vyavasaya*, सुखं-दुखं, इच्छा-द्वेष to *Manas-Vyavasaya*, मान-अपमान to the *Mahat*, and सम to the *Yogic.*

40. शास्त्रं — In the Gita, this has reference to Bhagavad-Shastra as expounded in Chapters II, III, & IV.

41. शुक्रं — The Atmic-Principle or the Light of Initiation which reveals the Atmic-Principle.

42. सम, सर्व समता — Such words have reference to Yogic functioning in relation to Brahm.

43. सदसत् — These words have reference to the nature of functioning by the aspirant. And also to the *Nirguna* and *Saguna* aspects, respectively, where *'asat'* means *Tat-Brahm* (*Saguna*), and *Sat-Brahm* is *Nirguna.*

44. स्वधर्म परधर्म — The former means *Atmic-Vyavasaya* and the latter *Prakritic-Vyavasaya.*

45. स्वभाव स्वरूप — The former generally means atmic or spiritual urge, while the latter prakritic or material urge. In the Gita *Swabhava* is also used in reference to Prakritic urge.

ERRATA

PAGE.	LINE.	FOR	READ
13	19	व्यवसाया	व्यसाय
16	20	firm by	firmly
19	3	गीत	गीता
20	23	those	the Seers
21	10	My	my
24	16	add " Danavas "	after " Rakshasas "
40	12	गुद्धि	बुद्धि
41	15	आचायों	आचार्यों
44	27	बुद्धियों	बुद्धियों
46	17	add " is " after " pratyagatma "	
48	17	add " and Atma Yoga " after " Gnana Yoga "	
55	16	पाप	पापा
59	20	दवै	दैव
69	17	ध्रवं	ध्रुवं
81	30	त्रिगुणान	त्रिगुणानां
94	12	My	my
94	17	वैष्य	वैश्यस्य
96	8	पक्ष्णाम्	पक्षिणाम्
	9	वरूणो	वरूणो
110	17	सचराचरं	च चराचरं
112	4	सवै	सर्वै
113	4	add " Uncleavable " after " is "	
116	25	add " Sustainer of the cosmos " after "subtlest"	
117	8	संद्र	संग्र
123	12	त्यक्तव	त्यक्त्वा
129	28	बुद्धिस्त्तादा	बुद्धिस्तदा
131	22	musing	muses
136	last	add (as also its fruit) after " it "	
137	first	do	do

PAGE.	LINE.	FOR	READ
142	4	Its	its
143	26	सर्वाणि	सर्वाणी
145	19	क्षेत्रज्ञ	क्षेत्रज्ञं
149	15	embodying Life-Principle	Life-Principle
152	16	cause	Cause
155	last	respectively	severally
157	13	शरीरयत्र	शरीरयात्रा
158	18	कामैस्तै	कामैस्तैस्तै
169	last	खंन्यास	संन्यास
177	7	त्रिविधः	स्त्रिविधः
180	first	पूर्वै	पूर्वैं
184	26	बुध्विामान्	बुद्धिमान्
186	24	यत्व	यत्त्व
191	13	भिभीषका	बिभीषिका
192	18	७३	७४

Bharati Vijayam Press, 8-c, Pycroft's Road, Triplicane.

creative commons

Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported

You are free:

to Share — to copy, distribute and transmit the work

to Remix — to adapt the work

Under the following conditions:

Attribution — You must attribute the work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).

Noncommercial — You may not use this work for commercial purposes.

Share Alike — If you alter, transform, or build upon this work, you may distribute the resulting work only under the same or similar license to this one.

With the understanding that:

Waiver — Any of the above conditions can be **waived** if you get permission from the copyright holder.

Public Domain — Where the work or any of its elements is in the **public domain** under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Other Rights — In no way are any of the following rights affected by the license:

- Your fair dealing or **fair use** rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- The author's **moral** rights;
- Rights other persons may have either in the work itself or in how the work is used, such as **publicity** or privacy rights.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work. The best way to do this is with a link to this web page.

This is a human-readable summary of the Legal Code (the full license).

Disclaimer